

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİ, ÜRETİM MALİYETİ VE
SANAYİDE KULLANIMI: TÜRKİYE VE DÜNYA
PERSPEKTİFİ**

Berrak ÖZTÜRK EKİNCİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Müslüme NARİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

TEMMUZ 2024

**ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİ, ÜRETİM MALİYETİ VE SANAYİDE
KULLANIMI: TÜRKİYE VE DÜNYA PERSPEKTİFİ**

Berrak ÖZTÜRK EKİNCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ 2024

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Berrak ÖZTÜRK EKİNCİ

11.07.2024

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Programı Yüksek Lisans öğrencisi tarafından hazırlanan Zeytin Yetiştiriciliği, Üretim Maliyeti ve Sanayide Kullanımı: Türkiye ve Dünya Perspektifi Başlıklı tez çalışması 11/07/2024 tarih ve 11:00 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak KABUL edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan Doç. Dr. Erdoğan KOTİL Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	☒	☐
Üye Prof. Dr. Müslüme NARİN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	☒	☐
Üye Dr. Öğr. Üyesi Sıtkıcan SARAÇOĞLU Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	☒	☐

ZEYTİN YETİŞTİRİCİLİĞİ, ÜRETİM MALİYETİ VE SANAYİDE KULLANIMI:
TÜRKİYE VE DÜNYA PERSPEKTİFİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Berrak ÖZTÜRK EKİNCİ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMMUZ 2024

ÖZET

Bu çalışmada zeytin sektörü geniş bir bakış açısıyla ele alınarak, Türkiye ve Dünya genelindeki durum incelenmiştir. Zeytin yetiştiriciliği, üretim maliyetleri ve endüstriyel kullanımı kapsayarak sektörün ekonomik, tarımsal ve endüstriyel boyutları değerlendirilmiştir. Tezin başlangıcında, zeytin yetiştiriciliğinin tarihçesini ve dünya genelindeki önemini vurgulayarak genel bir bakış sunulmuştur. Ardından, zeytinin üretim maliyetleri aktarılmış, son kısımda da Türkiye ve Dünya zeytin ve zeytinyağı üretimi ve dış ticareti konusunda bilgiler verilmiştir. Üretim maliyeti boyutunda zeytin yetiştiriciliği ve zeytinyağı üretimindeki maliyet faktörleri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Tarımsal girdi maliyetleri, işgücü, sulama sistemleri, gübre kullanımı gibi unsurlar incelenerek sektördeki ekonomik dinamikler ortaya konulmuştur. Sanayide kullanım bölümünde, zeytinin endüstriyel alanlarda nasıl kullanıldığı ve bu kullanımın ekonomik etkileri incelenmiştir. Zeytinin sadece gıda endüstrisinde değil, aynı zamanda sağlık, kozmetik ve sanatsal sektörlerdeki kullanımı üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde ise, çalışmanın bulguları özetlenerek zeytin yetiştiriciliği, üretim maliyeti ve endüstriyel kullanımının Türkiye ve dünya ekonomileri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Ayrıca, sektördeki potansiyel gelişim alanları ve politika önerileri tartışılmış, Türkiye’ de sağlanan destekler ve kooperatifler ile birlikler incelenmiş, zeytin sektörünün sürdürülebilir büyümesi için öneriler sunulmuştur. Bu çalışma zeytinin tarımsal, ekonomik ve endüstriyel bağlamda kapsamlı bir analizini sunarak, sektörün önemini vurgular ve ilgili paydaşlara yönelik stratejik bilgiler sağlamıştır.

Bilim Kodu : 112119
Anahtar Kelimeler : Zeytin, Zeytinyağı, Üretim maliyeti, İthalat, İhracat
Sayfa Adedi : 87
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Müslüme NARİN

OLIVE CULTIVATION, PRODUCTION COST AND INDUSTRIAL USE:
TURKEY AND WORLD PERSPECTIVE
(M. Sc. Thesis)

Berrak ÖZTÜRK EKINCI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
July 2024

ABSTRACT

In this study, the olive sector was examined from a broad perspective and the situation in Türkiye and the world was analyzed. The economic, agricultural and industrial dimensions of the sector, including olive cultivation, production costs and industrial use were evaluated. At the beginning of the thesis, an overview is presented, emphasizing the history of olive cultivation and its importance around the world. Then, the production costs of olives were explained and in the last part, information was given about Türkiye and the World olive and olive oil production and foreign trade. In the production cost dimension, cost factors in olive cultivation and olive oil production were analyzed in detail. Economic dynamics in the sector are revealed by examining factors such as agricultural input costs, labor force, irrigation systems and fertilizer use. In the industrial use section, how olives are used in industrial areas and the economic effects of this use are examined. The use of olives not only in the food industry but also in the health, cosmetic and artistic sectors is emphasized. In the conclusion section, the findings of the study are summarized and the effects of olive cultivation, production cost and industrial use on Türkiye and the world economies are evaluated. Additionally, potential development areas and policy recommendations in the sector were discussed, the supports provided in Türkiye and the cooperatives and unions were examined and suggestions were presented for the sustainable growth of the olive sector. This study provides a comprehensive analysis of olives in an agricultural, economic and industrial context, emphasizing the importance of the sector and providing strategic information for relevant stakeholders.

Science Code : 112119
Key Words : Olive, Olive oil, Production cost, Imports, Exports
Page Number : 87
Supervisor : Prof. Dr. Müslüme NARİN

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince değerli yardım ve katkılarıyla bana yol gösteren, sürekli bilgi ve önerileriyle bana destek olan danışmanım Prof. Dr. Müslüme NARİN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca eğitim hayatım süresince bana her zaman yol gösteren ve çalışmam boyunca da desteklerini esirgemeyen kıymetli annem ve babama, tez yazımı sırasında her zaman yanımda olan sevgili eşime ve canım oğluma da yürekten teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xiii
1. GİRİŞ	1
2. ZEYTİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ, ÇEŞİTLERİ, ÜRETİMİ VE ÜRETİM MALİYETİ	3
2.1. Ölümsüz Ağaç Zeytin ve Tarihi	3
2.2. Zeytin Çeşitleri	6
2.3. Zeytin Üretiminin Maliyeti	8
2.3.1. Toprak ve Arazi Maliyetleri	8
2.3.2. Fidan ve Dikim Maliyetleri.....	9
2.3.3. Sulama Maliyetleri.....	10
2.3.4. Gübreleme ve Toprak Bakım Maliyetleri.....	11
2.3.5. Zirai Mücadele ve Hastalık Kontrol Maliyetleri.....	11
2.3.6. Hasat ve İşletme Maliyetleri	12
2.3.7. Personel ve İşgücü Maliyetleri	13
2.3.8. Enerji ve İkinci İşleme Tesisleri	14
2.3.9. Pazarlama ve Dağıtım Maliyetleri	15
2.4. Zeytinin Kullanım Alanları	16
2.4.1. Sofralık Zeytin	18
2.4.2. Yağlık Zeytin	19

2.4.3. Sabunluk Zeytin.....	21
3. DÜNYADA ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ	23
3.1. Dünyada Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi.....	24
3.1.1. Dane Zeytin Üretimi	26
3.1.1.1. İspanya	28
3.1.1.2. Mısır	28
3.1.1.3. Yunanistan	29
3.1.2. Zeytinyağı Üretimi.....	30
3.1.3. Sofralık Zeytin Üretimi.....	33
3.2. Dünyada Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi	35
3.2.1. Zeytinyağı Tüketimi	35
3.2.2. Sofralık Zeytin Tüketimi	37
3.3. Dünya Zeytin ve Zeytinyağı İthalatı	39
3.3.1. Zeytinyağı İthalatı.....	39
3.3.2. Sofralık Zeytin İthalatı.....	41
3.4. Dünya Zeytin ve Zeytinyağı İhracatı.....	42
3.4.1. Zeytinyağı İhracatı	42
3.4.2. Sofralık Zeytin İhracatı	44
4. TÜRKİYE’DE ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ	47
4.1. Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi	47
4.1.1. Zeytinlik Alanlar ve Dane Zeytin Üretimi.....	50
4.1.2. Zeytinyağı Üretimi.....	58
4.1.3. İşlenmiş Sofralık Zeytin Üretimi	59
4.2. Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi	60
4.2.1. Zeytinyağı Tüketimi	60
4.2.2. Sofralık Zeytin Tüketimi	62
4.3. Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı İthalatı	63

4.3.1. Zeytinyağı İthalatı.....	63
4.3.2. Sofralık Zeytin İthalatı.....	63
4.4. Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı İhracatı.....	64
4.4.1. Zeytinyağı İhracatı.....	64
4.4.2. Sofralık Zeytin İhracatı.....	66
4.5. Türkiye’de Zeytincilik Sektörüne Verilen Destekler	67
4.5.1. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri.....	69
4.5.1.1. S.S. Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği ...	69
4.5.1.2. S.S. Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği.....	71
5. SONUÇ	75
KAYNAKLAR	81
ÖZGEÇMİŞ	87

TABLoların LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1. Farklı ölkelerde üretilen zeytin türleri	6
Tablo 3.1. Dünyada ve başlıca ölkelerde zeytinyağı üretim miktarları (bin ton)	32
Tablo 3.2. Dünyada ve başlıca ölkelerde sofralık zeytin üretim miktarları (bin ton)	34
Tablo 3.3. Dünyada ve başlıca ölkelerde zeytinyağı tüketim miktarları (bin ton).....	36
Tablo 3.4. Dünyada ve başlıca ölkelerde sofralık zeytin tüketim miktarları (bin ton)	38
Tablo 3.5. Dünyada ve başlıca ölkelerde zeytinyağı ithalat miktarları (bin ton).....	40
Tablo 3.6. Dünyada ve başlıca ölkelerde sofralık zeytin ithalat miktarları (bin ton).	42
Tablo 3.7. Dünyada ve başlıca ölkelerde zeytinyağı ihracat miktarları (bin ton)	43
Tablo 3.8. Dünyada ve başlıca ölkelerde sofralık zeytin ihracat miktarları (bin ton)	44
Tablo 4.1. Türkiye’de toplam ve meyve veren zeytin ağacı sayısı (2022/23 üretim sezonu).....	53
Tablo 4.2. Türkiye’de başlıca illere göre yağlık zeytin üretim miktarları (bin ton) ..	57
Tablo 4.3. Türkiye’de başlıca illere göre sofralık zeytin üretim miktarları (bin ton)	58
Tablo 4.4. Türkiye’de zeytincilik sektöründe faaliyette olan birliklerin kooperatif ve ortak sayıları	72
Tablo 4.5. Zeytincilik Sektörünün Değer Zincirinde Marmarabirlik ve Tariş Z.Z. Birliğı’nin Rollerı	73

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1. Levant Bölgesi	4
Şekil 3.1. Dünya toplam zeytinyağı üretiminin başlıca ülkelere göre dağılımı (%)..	33
Şekil 3.2. Dünya toplam sofralık zeytin üretiminin başlıca ülkelere göre dağılımı (%)	35
Şekil 3.3. Dünya toplam zeytinyağı tüketiminin başlıca ülkelere göre dağılımı (%)	37
Şekil 3.4. Dünya toplam sofralık zeytin tüketiminin başlıca ülkelere göre dağılımı (%)	38
Şekil 3.5. Dünya toplam zeytinyağı ithalatının başlıca ülkelere göre dağılımı (%) ..	41
Şekil 3.6. Dünya toplam sofralık zeytin ithalatının başlıca ülkelere göre dağılımı (%)	42
Şekil 3.7. Dünya toplam zeytinyağı ihracatının başlıca ülkelere göre dağılımı (%)..	44
Şekil 3.8. Dünya toplam sofralık zeytin ihracatının başlıca ülkelere göre dağılımı (%)	45
Şekil 4.1. Türkiye’de yağlık zeytin üretim alanlarının illere göre dağılımı (%).....	51
Şekil 4.2. Türkiye’de dane zeytin üretim alanları ve üretim miktarları (bin hektar/bin ton).....	54
Şekil 4.3. Türkiye’de yıllara göre yağlık, sofralık ve dane zeytin üretim miktarları (bin ton)	54
Şekil 4.4. Türkiye’de başlıca illere göre yağlık zeytin üretim alanları (2022, %)	55
Şekil 4.5. Türkiye’de başlıca illere göre sofralık zeytin üretim alanları (2022, %)...	56
Şekil 4.6. Türkiye’de başlıca illere göre yağlık zeytin üretimi payları (2022, %).....	56
Şekil 4.7. Türkiye’de başlıca illere göre sofralık zeytin üretimi payları (2022, %)...	57
Şekil 4.8. Türkiye’de yıllara göre zeytinyağı üretim miktarları (bin ton).....	59
Şekil 4.9. Türkiye’de yıllara göre işlenmiş sofralık zeytin üretim miktarları (bin ton)	60
Şekil 4.10. Türkiye’de yıllara göre zeytinyağı tüketim miktarları (bin ton).....	61
Şekil 4.11. Zeytinyağı ve alternatif ürünlerin tüketici fiyatları karşılaştırması (TL/kg)	62

Şekil 4.12. Türkiye’de yıllara göre sofralık zeytin tüketim miktarları (bin ton).....	62
Şekil 4.13. Türkiye’nin zeytinyağı ihracatı yaptığı başlıca dünya ülkelerinin payları (2022, %)	65
Şekil 4.14. Türkiye’nin zeytin ihracatı yaptığı başlıca dünya ülkelerinin payları (2022, %)	66

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
EİB	Ege İhracatçı Birlikleri
FAO	Food and Agriculture Organization
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon
GTO	Gaziantep Ticaret Odası
IOC	The International Olive Council
Marmarabirlik	S.S. Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
Mm	Milimetre
M.Ö.	Milattan önce
TARİŞ	S.S. Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
T.B.M.M.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEPGE	Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UZZK	Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi
y.y.	Yüzyıl
ZRA	Zararlı Risk Analizi

1. GİRİŞ

Zeytin (*olea europaea*), tarih boyunca kültürel, ekonomik ve sağlık açısından önemli bir bitki olmuştur. Akdeniz ikliminin yaygın olduğu bölgelerde yetişen zeytin hem sofralık tüketimde kullanılan meyvesi hem de zeytinyağı elde etmek için kullanılan değerli yağı ile bilinir. Zeytinin kültürel ve gastronomik zenginliği, onu sadece bir tarım ürünü olmanın ötesine taşır; aynı zamanda bir ekosistem parçası, kültürel miras ve ticaretin odak noktası yapar.

Zeytin ve zeytinyağı, sağlıklı yaşam tarzı ve beslenme konularında giderek artan bir ilgiyle karşılanmaktadır. Aynı zamanda, zeytinyağının mükemmel kalitesi, lezzeti ve çeşitli kullanım alanları, bu değerli yağın dünya genelinde talep görmesine neden olmuştur. Türkiye, zeytinin ana vatanlarından biri olarak hem miktar hem de kalite açısından dünya zeytin üretimine önemli katkılarda bulunmaktadır. Zeytin tarımı, özellikle Ege, Marmara ve Akdeniz bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Türk zeytinyağı, kendine özgü aroması ve yüksek besin değerleriyle dünya pazarlarında tercih edilen bir marka olmuştur.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, zeytin ve zeytinyağı hakkında genel bilgiler verilip girişi izleyen ikinci bölümde zeytinin tarihsel gelişimi, çeşitleri, üretimi ve üretim maliyeti analiz edilecektir. Günümüzde zeytin bitkisinin kullanım alanlarına da değinilecek ve nihai ürün olarak elde edilen zeytinyağı ve zeytinyağı sabunu konularına da yer verilecektir.

Üçüncü bölümde dünyada zeytin ve zeytinyağı sektörü değerlendirilecektir. Dünya zeytin üretimi, dane zeytin ve sofralık zeytin olarak ayrı ayrı ele alınacak ve beraberinde zeytinyağı üretimi rakamsal boyutta incelenerek aktarılacaktır. Devamında aynı kapsamda zeytinyağı ve sofralık zeytin tüketimi de incelenecektir. Bölüm sonunda ise dünya zeytin ve zeytinyağı dış ticareti ayrıntıları ile aktarılacak, detaylı grafiklere yer verilecektir.

Dördüncü bölümde Türkiye’de zeytin ve nihai ürünlerinden en önemlisi olan zeytinyağı sektörü ele alınacaktır. Türkiye sınırlarındaki zeytin üretimi yine dane zeytin ve sofralık zeytin olarak ayrı ayrı aktarılacak ve zeytinyağı üretimi ile ilgili istatistiki bilgilere yer verilecektir. Bir sonraki aşamada aynı kapsamda tüketim boyutu incelenecek ve rakamsal veriler aktarılacaktır. Bu bölümün devamında da Türkiye zeytin ve zeytinyağı dış ticareti ele alınacak hem rakamsal hem grafiksel detaylara yer

verilecektir. Bölüm sonunda ise Türkiye özelinde zeytincilik sektörüne verilen destekler incelenecek, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri örnek kuruluşlar ve ayrıntıları ile ele alınacaktır.

Bu tez, zeytin yetiştiriciliği, üretim maliyetleri ve sanayideki kullanımı konularında Türkiye ve dünya perspektifinden bir değerlendirme sunmayı ve zeytinin bu çok yönlü önemini anlamak ve değerlendirmek amacıyla kapsamlı bir bakış sunmayı hedeflemektedir. Zeytin, tarım süreçlerinden başlayarak, üretim maliyetlerinin analizine ve endüstriyel kullanımın incelenmesine kadar geniş bir yelpazede ele alınacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin zeytin yetiştiriciliği ve endüstrisindeki güncel durumunun yanı sıra dünya genelindeki zeytin yetiştiriciliği ve endüstrisindeki güncel durum da incelenecektir.

2. ZEYTİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ, ÇEŞİTLERİ, ÜRETİMİ VE ÜRETİM MALİYETİ

2.1. Ölümsüz Ağaç Zeytin ve Tarihi

Zeytin ağacı, Akdeniz uygarlığının sembollerinden biri olarak yüzyıllar boyunca büyük bir öneme sahip olmuştur. Akdeniz bölgesinin iklim ve toprak koşullarına uygun yapısıyla, zeytin ağaçları bu bölgedeki medeniyetlerin ekonomik, kültürel ve dini yaşamlarında merkezi bir rol oynamıştır. Arkeolojik çalışmalar, zeytin ağacının varlığını binlerce yıl öncesine kadar takip edebilmektedir. Zeytin çekirdekleri ve yağı, eski yerleşim yerlerinde bulunan kalıntılar arasında sıkça rastlanan buluntulardır. Tüm kutsal kitaplarda, yaratılış ve kuruluş efsanelerinde zeytin ağacından bahsedilmektedir (Yılmaz, 2019: 3).

Zeytin, tarih boyunca birçok farklı ülke ve kültürde önemli bir yer tutmuş ve farklı anlamlar yüklenmiştir. Ayrıca, birçok dini kitapta zeytine dair referanslar bulunur. Tarihi altı bin yıl öncesine dayanan ve yabani olarak yetişirken ehlileştirilen bir ağaç olan zeytin, bu süreçte insanların yaşamında önemli bir yer edinmiştir (Küçük ve Adabalı, 2024: 37).

Kaynaklarda zeytin ağacının yetiştirilmeye başlanıp benimsendiği ilk coğrafi alanın Levant adı isimli bölge olduğu aktarılmaktadır. Levant, günümüz İsrail, Filistin, Lübnan, Suriye ve Ürdün'ü kapsayan bir bölgedir ve burada yapılan arkeolojik çalışmalar, zeytinin ehlileştirilmesine dair önemli kanıtlar sunmaktadır. Zeytin ağacının, Akdeniz coğrafyası boyunca yayılışı çift taraflı olarak gerçekleşmiştir. Bir taraftan Libya topraklarından İtalya'ya, diğer koldan Fas topraklarından İspanya'ya yayıldığına inanılmaktadır. Bu yayılma süreci, zeytin ağacının Akdeniz medeniyetlerinde köklü bir yer edinmesini sağlamıştır (Blatchly vd., 2020: 14-15).

Levant bölgesi aynı zamanda şeklen hilale benzediğinden ve yüksek verim elde edilen bir bölge olduğundan “verimli hilal” olarak da adlandırılmıştır (Özilbey, 2014: 1).

Şekil 2.1. Levant Bölgesi

Kaynak: Blatchly vd., 2020: 14.

Fenike uygarlığı zeytin kültürünün dünyaya yayılmasını başlatan uygarlıktır. Fenikelilerin deniz ticareti, kolonileşme ve tarımsal gelişimdeki başarıları, zeytin kültürünün Akdeniz bölgesinde yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Fenike denizcileri, imal ettikleri zeytinyağı ve yetiştirdikleri fidanlarını yaymak için Ege kıyılarına ve en çok da Girit Adası'na odaklanmışlardır. Bu bölge coğrafi şartlar bakımından en uygun yetiştirme bölgesi olduğundan, Fenikelilerin zeytin kültürünü yaymak için ideal bir yerdi. Fenikelilerin zeytinyağı ve zeytin fidanlarını Girit ve Yunanistan'a yaymaları, zeytin ağacının ve zeytinyağının bu bölgelerde yayılmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Sonraki yıllarda Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti, zeytin kültürünün ve zeytinyağı üretiminin Avrupa'nın iç bölgelerine ulaşmasını kolaylaştırmıştır (Eryılmaz, 2020: 22).

Ürdün ve Filistin' de gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar, zeytin kültürünün ve zeytinyağı üretiminin antik dönemde bu bölgelerdeki varlığını ve önemini göstermiş, zeytinin köklü geçmişini ortaya çıkarmıştır (Ünsal, 2007: 15).

Zeytin kelimesinin hangi kök ve dilden türediği incelendiğinde, tüm kutsal kitaplarda az yada çok bahsinin geçtiği görülmektedir. İbranice olarak “zeyt”, Arapçaya “ez-

zeyt” olarak yansımıştır. Dilimize de Arapça ve İbranice dillerinden geçen kelime, zamanla “zeytin” sözcüğüne evrilmiştir.

İngilizcede zeytin kelimenin karşılığı olan “olive” sözcüğü ise Anadolu coğrafyasında yaşayan en eski halk olan Luwi halkından gelmektedir. Luwi halkı zeytin kelimesi olarak “ela” sözcüğünü kullanmaktaydı. Bugün Ege Denizi’nde bulunan Aliğa Körfezi’nin o dönem “Elaeia Körfezi” (Zeytindağı Körfezi) olarak bilindiği aktarılmaktadır. Bu dönemlerden itibaren batı dillerine de çeşitli yansımalar olmuş ve zeytin kelimesi günümüze “olive” sözcüğü ile gelmiştir (Küçükkömürler ve Ekmen, 2007: 811).

Zeytin ve zeytinyağı kelimelerinin kökeni, farklı dillerdeki kelimelerle bağlantılıdır. Türkçede “zeytin” kelimesi, Sami dillerindeki “zayit” sözcüğünden gelmiştir. Yunancada "elaia", Latince "oleum" kelimeleri de benzer kökenlere sahip olup, zeytinyağı anlamına gelmektedir. Sami dillerindeki yağ anlamına gelen “ulu” sözcüğünden türemişlerdir (Dursun ve Tuna Oran, 2015: 17).

Zeytin ağacı binlerce yıldır kültürel bir miras olarak günümüze kadar gelmiştir. Ağırlıkla da Akdeniz uygarlıklarının sembolü olmuştur. Zeytin ağacı dünyadaki en eski ekili meyve bitkilerinden biridir. Hatta zeytin ağacına, tüm ağaçların ilkidir denmiştir. Bin yaşına kadar yaşayabildiği söylenmektedir. Uzun yaşamasının sırrı da yapraklarındaki olerofil maddesidir. Bu maddenin ağaçları hastalık ve zararlılardan koruduğu bilinmektedir. Bu sayede her zeytin ağacı yüzlerce hasat görebilmektedir.

Zeytin meyvesinin doğal olarak içerdiği ve tadını acımsı yapan bileşikler nedeniyle tuzlama işlemine ihtiyaç duyar. Tuzlama işlemi, zeytinlerin lezzetini iyileştirir, tatlarını dengeler ve daha uzun süre dayanmalarını sağlar. Tuzlama işlemi ile salamura yapmak, antik mutfak için zeytinin önemli bir besin kaynağı olmasını sağlamıştır. Salamura işlemi, zeytinlerin tuzlu su solüsyonunda bekletilmesi ve fermente olması anlamına gelir. Bu işlem, zeytinlerin tatlarını iyileştirir, muhafaza edilme sürelerini uzatır ve daha dayanıklı hale getirir. Antik dönemlerde, zeytinler genellikle salamura yapıldı çünkü bu işlem, zeytinlerin uzun süre saklanması sağlayarak yiyecek stoklamak için önemli bir yöntemdi (Kaplan ve Arıhan Karagöz, 2011: 8).

Biyolojik açıdan oleaceae isimli bitki familyasının bir türü olan zeytinin anavatanının Anadolu’nun güneyi ve doğusunu da kapsayan Yukarı Mezopotamya ve Türkiye’de

Mardin ile Hatay ve devamında Filistin ile Suriye ve Kıbrıs'ın dahil olduğu coğrafi alan şeklinde kabul görmüştür.

Bugün Dünyada başlıca 14 ülkede zeytin üretimi yapılmaktadır. Ancak ağırlıklı üretim Akdeniz bölgesindedir.

Amerika kıtasının keşfinden sonra zeytin ağaçları, özellikle İspanyol kaşifler ve misyonerler tarafından Yeni Dünya'ya getirilmiştir. Zeytin yetiştirme bölgeleri Kuzey ve Güney Amerika kıyılarına kadar genişlemiştir (Sakar ve Ünver, 2011: 20).

2.2. Zeytin Çeşitleri

Zeytin, zeytin ağacının meyvesidir ve birçok farklı çeşidi bulunmaktadır. Her çeşidinin de kendine özgü tadı, rengi, şekli ve büyüklüğü vardır. Zeytin çeşitleri üretildikleri bölgeye, iklim şartlarına, toprak yapılarına, yetiştirilme tarzlarına göre ve hasat yöntemlerine bağlı olarak farklı özelliklere sahip olabilirler. Bu çeşitlerin bazıları sofralık zeytin olarak tüketilirken, diğerleri yağ üretimi için kullanılır.

Her ülkenin kendi özelliklerine göre değişen ve o iklime has zeytini vardır (Tablo 2.1).

ÜLKELER	ZEYTİN TÜRLERİ
İspanya	Gordal, Manzanilla, Hojiblanca, Cacerena, Verdial, Picual, Lechin
Yunanistan	Konserve, Kalamon, Halkidiki, Megaritiki
Fas	Picholine, Marocaine
Cezayir	Sigoise, Sevillana
Arjantin	Aracuo
Suriye	Jlot, Kaissy, Sourani
Mısır	Hamid, Tofahi
Türkiye	Sofralık zeytin çeşitleri

Tablo 2.1. Farklı ülkelerde üretilen zeytin türleri

Kaynak: Çillidağ, 2013: 68-69.

Ülkemiz de zeytin üretimi konusunda zengin bir ülkedir ve birçok farklı zeytin çeşidine ev sahipliği yapmaktadır (TARİŞ, 2024).

- **Gemlik Cinsi:** Cinsi Trilya'dır. Marmara bölgesinde özellikle Bursa ve çevresinde yetiştirilen bu zeytin çeşidi, büyük, oval ve siyah renklidir. Hem sofralık olarak tüketilir hem de yağ üretiminde kullanılır.
- **Edremit Cinsi:** Yağlık ve sofralık çizme olarak üretimi yapılmaktadır.

Büyük, siyah renkte ve lezzetli bir tada sahiptir. İçerisindeki yağ oranı %24'tür bu da onu zeytinyağı üretimi için son derece değerli kılar. Kuzey Ege sahil şeridi boyunca Çanakkale'ye kadar ekimi yapılmaktadır.

- **Memecik Cinsi:** Ege Bölgesi'nde, özellikle Aydın ve çevresinde yetişen Memecik zeytinleri, orta büyüklükte, oval ve yeşil renklidir. Kaliteli zeytinyağı üretiminde tercih edilir.
- **Domat Cinsi:** Manisa, Akhisar ve Aydın civarına özgü bir cinstir. Yeşil zeytin olarak piyasaya sürülen bu sofralık zeytin türünün çekirdeği çıkarılarak farklı içerikler ile (biber, badem, havuç gibi) doldurularak satılan değerli bir zeytin çeşididir.
- **Yamalak Cinsi:** Aydın ve çevresinde üretilmektedir. İspanya'da yetişen yeşil zeytine benzeyen özellikleri sebebiyle bu cins ile anılmaktadır.
- **Uslu:** Manisa'nın Akhisar ilçesi ve çevresinde yetiştirilen Uslu zeytinleri, büyük, oval ve siyah renklidir. Sofralık olarak tüketilir ve zeytinyağı üretiminde kullanılır.
- **Edincik Su Zeytini:** Edremit Körfezi çevresinde yetiştirilen bu zeytin çeşidi, orta büyüklükte ve siyah renklidir. Suda bekletilerek tuzlanan bir yöntemle işlenir ve sofralık olarak tüketilir.
- **Sarıalak:** Ege Bölgesi'nde yetiştirilen Sarıalak zeytinleri, orta büyüklükte ve sarımsı yeşil renklidir. Zeytinyağı üretiminde kullanılır.
- **Halhalı Zeytin:** Halhalı zeytin, Hatay bölgesinde yetiştirilen ve özellikle bu bölgeye özgü olan bir zeytin çeşididir. Bu zeytin çeşidi, özellikle büyük ve etli yapısıyla dikkat çeker. Halhalı zeytinin adı, üzerindeki çukur çizgiler nedeniyle "halhal" şeklinde anılan belirgin bir özelliğinden gelmektedir. Bu çizgiler, zeytinin yuvarlak ve iri yapısını daha da belirgin hale getirir. Halhalı zeytinin tadı oldukça lezzetlidir ve yağı bol bir yapıya sahiptir. Bu özellikleriyle hem taze olarak tüketilir hem de yağlık zeytin olarak işlenir.

Bunlar, Türkiye'de üretilen zeytin çeşitlerinin sadece birkaç örneğidir. Türkiye'nin iklim ve toprak koşulları, farklı bölgelerde çeşitli zeytin türlerinin yetişmesine olanak tanır, bu da ülkede geniş bir zeytin çeşitliliği sağlar (Öztürk vd., 2009: 37).

2.3. Zeytin Üretiminin Maliyeti

Zeytin üretiminin maliyeti birbirinden farklı birçok faktöre ve değişkene bağlıdır. Bu faktörler ve değişkenler arasında toprak ve arazi giderleri, fidan ve dikim maliyetleri, sulama maliyetleri, gübreleme ve toprak bakım maliyetleri, zirai mücadele ve hastalık kontrol maliyetleri, hasat ve işleme maliyetleri, personel ve işgücü maliyetleri, enerji maliyetleri, pazarlama ve dağıtım maliyetleri sıralanabilir.

Zeytin üretiminin maliyetini oluşturan her bir faktör üretim kararını etkiler. Bu geniş maliyet unsurları üreticilerin dikkatlice planlama yapmaları ve maliyetleri etkileyen unsurları anlamaları açısından önemlidir. Sektördeki değişen koşullara adapte olmak, verimliliği artırmak ve sürdürülebilir bir üretim modeli oluşturmak için sürekli olarak maliyet analizi yapılmalıdır (Kızılyalçın, 2011: 182-183).

2.3.1. Toprak ve Arazi Maliyetleri

Zeytin üretiminde toprak ve arazi maliyeti, zeytin bahçesinin kurulumu ve sürdürülmesi için kullanılan arazi ve toprak unsurlarının maliyetini içerir. Bu unsurlar, coğrafi konum, toprak kalitesi, eğim, su erişimi ve arazinin genel özellikleri gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterir.

Zeytin bahçesi kurmak istenilen bölgenin coğrafi konumu, arazi maliyetlerini etkiler. Özellikle tarım alanlarına yakın bölgelerdeki arazi fiyatları genellikle daha yüksektir.

Zeytin ağaçlarının havalanma oranı yüksek olan, sık olmayan, kuru değil yeterli derecede neme sahip topraklarda yüksek verim sağlayacağı dikkate alınmalıdır (Yılmaz, 2022: 84).

Verimli ve uygun bir zeytin bahçesi için toprak kalitesi önemlidir. Toprak analizleri ve ölçümleri, toprağın besin içeriği, drenaj yeteneği ve yapısı gibi özellikleri değerlendirir. Toprak kalitesi yüksek olan araziler genellikle daha pahalıdır (Başaran ve Yılmaz, 2016: 30).

Zeytin ağaçları için uygun bir arazi, genellikle düz veya hafif eğimli olanlardır. Dik yamaçlarda veya çok engebeli arazilerde zeytin bahçesi kurmak, teraslama ve düzenleme gibi ek maliyetleri beraberinde getirebilir.

Zeytin ağaçları genellikle sulama gerektiren bitkilerdir. Su kaynaklarına yakın arazilerde sulama maliyetleri daha düşük olabilir. Ayrıca, sulama sistemlerini kurmak veya suya erişim için ek maliyetler göz önüne alınmalıdır.

Zeytin bahçesi kurma planlarına bağlı olarak, kullanılmak istenen arazi miktarı önemlidir. Daha geniş araziler genellikle daha yüksek maliyetlere sahiptir, ancak üretim kapasitesini artırabilir.

Zeytin üretiminde toprak ve arazi maliyetleri, bu faktörlerin kombinasyonuyla belirlenir. Zeytin bahçesi kurmak isteyen üreticiler, arazi seçiminde bu unsurları dikkate alarak bütçe planlaması yapmalıdır. Zeytin bahçesinin kurulması ve sürdürülmesi için kullanılan arazi ve toprak maliyetleri önemli bir faktördür (Öztürk vd., 2009: 44).

2.3.2. Fidan ve Dikim Maliyetleri

Zeytin üretimi, genellikle fidanlar kullanılarak başlar. Fidan maliyetleri, çeşit ve kaliteye bağlı olarak değişebilir. Genellikle kaliteli, hastalıklardan arınmış ve istenilen çeşide ait fidanlar daha yüksek maliyetlidir. Dikim maliyetleri ise işgücü maliyetleri ve makine kullanımını gibi faktörleri içerir.

Zeytin ağaçları farklı çeşitlere sahiptir ve her çeşidin farklı özellikleri vardır. Bu çeşitlilik, fidan fiyatlarını etkileyebilir. Özellikle yerel ve bölgesel çeşitlerle karşılaştırıldığında ithal veya özel çeşitler genellikle daha pahalı olabilir.

Dikim için seçilen fidanların yaşı da maliyeti etkiler. Genellikle daha büyük ve daha yaşlı fidanlar daha fazla maliyetlidir, ancak dikim sonrasında hızlı büyüme potansiyeline sahip olabilirler.

Dikim öncesi de zeytin bahçesinin hazırlanması, toprak işleme, gübreleme ve sulama gibi işlemleri içerir. Bu hazırlık işlemleri de fidan ve dikim maliyetlerine dâhil edilmelidir (Özkaya, 2003: 24-31).

Fidanların dikilmesi sürecinde kullanılan işgücü ve ekipman maliyeti göz önüne alınmalıdır. Dikim işlemleri elle yapılabileceği gibi, mekanize ekipmanlar da kullanılabilir.

Zeytin ağaçlarının dikim yoğunluğu ve sıralama düzeni, dikim maliyetlerini etkiler. Sıralı dikimlerde veya yoğun dikimlerde kullanılacak fidan sayısı arttıkça maliyetler de artabilir.

Dikilecek alanın toprak yapısı ve iklim koşulları, dikim maliyetlerini etkileyebilir. Özellikle zorlu koşullara sahip alanlarda hazırlık işlemleri ve ek bakım maliyetleri artabilir.

Fidan ve dikim maliyetleri, zeytin bahçesinin uzun vadeli başarısını etkileyen önemli bir yatırımdır. Üreticiler, maliyetleri dikkatlice planlayarak ve doğru çeşit, yaş ve kalite seçimleri yaparak başarılı bir zeytin üretimine hazırlanabilirler. Bu maliyetler, zeytin bahçesinin kurulum aşamasında önemli bir rol oynar (Boyraz vd., 2010: 67-76).

2.3.3. Sulama Maliyetleri

Zeytin ağaçları genellikle suya ihtiyaç duyar. Sulama sistemleri kurulumu, su tedariki ve sulama işlemleri maliyetli olabilir. İklim koşulları ve yağış miktarı, sulama ihtiyacını etkileyen faktörlerdir. Zeytin üretiminde sulama maliyetleri, çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilir. Zeytin bahçelerinin coğrafi konumu, yağış miktarını etkiler. Yağışlı bir bölgede sulama ihtiyacı daha düşük olabilir.

Yağışın rejimi zeytin bitkisi ve meyveleri üzerinde önemli etkiye sahiptir. Ağaçların çiçeklenme dönemi olan ilkbaharda ve sıcaklıkların artışının en sert hissedildiği ağustos-eylül ayındaki yağışlar özellikle çok önem arz eder. Bu dönemlerde yağış görülmez ise sulama verimi arttırır ve fakat maliyeti de artıracaktır (Deniz ve Ayaydın, 2014: 122).

Toprak yapısı ve suyun toprağa nüfuzu, sulama gereksinimlerini belirler. Farklı zeytin çeşitleri, farklı sulama ihtiyaçlarına sahip olabilir. Kullanılan sulama sistemleri de maliyetleri etkiler. Damlama sulama, yeraltı sulama veya geleneksel sulama yöntemleri gibi farklı sistemler kullanılabilir. Sulama sistemleri genellikle enerji gerektirir. Elektrik veya yakıt maliyetleri, sulama maliyetlerine dâhil edilmelidir. Modern sulama teknolojileri ve otomasyon sistemleri, su kullanımını optimize edebilir ve maliyetleri azaltabilir (Başaran ve Yılmaz, 2016: 37).

İklim değişiklikleri, sulama gereksinimlerini etkileyebilir. Sıcak ve kuru bir iklim, daha fazla sulama gerektirebilir. Bu faktörlerin kombinasyonu, zeytin üretiminde sulama maliyetlerini belirler.

2.3.4. Gübreleme ve Toprak Bakım Maliyetleri

Zeytin ağacından hasat sonunda hem verimli hem de kaliteli ürün alabilmek için gübreleme üzerinde durulması gereken en önemli konulardan biridir. Zeytin bahçesinin verimliliğini artırmak için gübreleme ve toprak bakımı önemlidir. Zeytin yetiştirmede gübreleme gibi toprak bakımı da oldukça önemlidir (Zincircioğlu, 2018: 148).

Zeytin yetiştirmede gübreleme ve toprak bakımı maliyetleri birçok nedene bağlı olarak değişebilir.

Toprak analizi, toprak özelliklerini belirlemenin yanı sıra gübreleme ihtiyacını da değerlendirmenize yardımcı olur. Toprağın ihtiyacına göre uygun gübre miktarını belirlemek önemlidir. Toprağın türü de (kumlu, killi, tınlı vs.), toprak bakımı ve gübreleme gereksinimlerini etkiler. Farklı zeytin çeşitleri, farklı beslenme ihtiyaçlarına sahip olabilir. Çeşide özgü gübreleme programları geliştirmek maliyeti etkileyebilir. Toprağın yapısı, su drenajı ve havalanması, toprak bakımı için yapılan işlemlerin maliyetini belirler (Apaydın vd., 2014: 207).

Organik veya kimyasal gübre kullanımı da maliyeti etkiler. Organik gübreler genellikle daha pahalı olabilir, ancak uzun vadede toprak sağlığını artırabilir. Gübreleme sıklığı, zeytin ağaçlarının büyüme dönemine, toprak durumuna ve çeşitli çevresel faktörlere bağlı olarak değişebilir. Toprağın işlenmesi, çapalanması, erozyon kontrolü gibi toprak bakımı işlemleri ile iklim koşulları, su miktarı ve yağış düzeni gibi faktörler de gübreleme ve toprak bakım maliyetlerini etkileyebilir.

Zeytin üretimi yapan kesimin üretimin yapıldığı toprağın ve kullanılan bitkilerin analizlerini yaptırarak, üretim yapacağı toprakta olmayan veya gereğinden çok olan element miktarına bağlı olarak bir plan yapması, gerekli ise gübreleme yaptırması, bu işlemten doğacak olan maliyetin yanında ürün yetişmesinde de verim elde edilmesini sağlayacaktır (Gökçeoğlu ve Çimrin, 2022: 694).

2.3.5. Zirai Mücadele ve Hastalık Kontrol Maliyetleri

Üretimi ile üreticisine ekonomik olarak oldukça artı sağlayan zeytinin ürün verimine ve kalitesine fazlasıyla etki eden faktörlerden biri de hastalıklar ve zararlıları ile mücadele edebilmektir (Erilmez ve Erkan, 2014: 47).

Zeytin bitkisine zarar verilmesi katma değeri oldukça yüksek olan bu bitkide verimi düşürmektedir. Ülkemizde üretimi karşılığında elde edilen kazancı oldukça yüksek tarımsal bitkilerin başında gelen zeytin hem sofralık hem de yağlık olarak kullanıldığı için sanayi bitkileri arasında yetiştirilmesi için talebi çok fazladır. Bu nedenle talep edenler tarafından üretiminden olabilecek en yüksek verimin ve dolayısıyla kazancın elde edilmesi beklenmektedir.

Tarımsal ürün yetiştiriciliğinde elde edilen ürünün yüksek kalitede olması ve aynı kalitede verimi için bu süreci olumsuz etkileyecek olan hastalık ve zararlıları ortadan kaldırmak adına alınabilecek önlemler çok önemli bir aşamadır. Zararlılar ve hastalıklara karşı mücadele, tüm sanayi bitkileri üretiminde olduğu gibi zeytin üretiminin sürdürülebilirliği için de gereklidir (Başaran ve Yılmaz, 2016: 37).

Zirai mücadele programının etkinliği zararlı organizmaları iyi tanımakla başlar. Ancak sadece modern tekniklerin kullanılması yeterli değildir, doğru ve bilinçli bir zirai mücadele stratejisinin uygulanması da önemlidir. Zararlıları iyi tanımak ve doğru mücadele yöntemlerini seçmek, ekonomik ve verimli bir tarımsal üretimin temelidir. Bu, ürün kayıplarını minimize ederken çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlar (Kacargil ve Karaca, 2016: 44).

Zirai olarak karşılaşılabilecek bitki hastalıklarına karşı kimyasal ilaçlama yoluyla engel olunmaya çalışılabilir. Bu tür kimyasalların kullanımı sağlık açısından doğru olmamasına karşın alternatif olarak uygulanabilecek organik tarım uygulamaları kimyasal kullanımı elbette azaltır ancak organik üretimde de belirli maliyetler bulunur. Bu maliyetler ise üretim maliyetlerini de yukarı yönlü hareket ettireceğinden net ekonomik getiriye olumsuz yönde etkiler.

2.3.6. Hasat ve İşletme Maliyetleri

Zeytin ve değerli ürünü olan zeytinyağında tüketiciye yüksek standartta bir ürün sunabilmenin ilk şartı hammaddenin doğru şekilde hasat edilmesi ve hasat sonrası işlenmesidir. Sofralık olarak tüketilecek zeytinde de yağlık olarak kullanılacak zeytinde de kaliteli ürün elde etmek hasat sonrası elde edilen zeytinin kalitesine bağlıdır (Savran ve Demirbaş, 2009: 165).

Zeytin hasatı için ayrılacak bütçe miktarı birçok değişkene göre hesaplanabilir. Bu değişkenler arasında hasat yöntemi, ekipmanlar, işçilik maliyetleri, zeytin ağaçlarının

bulunduğu coğrafi konum, iklim koşulları, toprak kalitesi ve zeytin çeşidi gibi etmenler yer alır.

Genel olarak, zeytin hasat maliyeti ağır işçilik gerektiren bir süreçtir ve mekanize edilmiş hasat ekipmanlarının kullanılması maliyeti artırabilir. Bununla birlikte, hasat sürecini optimize etmek ve verimliliği artırmak için modern tarım teknolojileri ve mekanize ekipmanlar kullanılarak maliyetler azaltılabilir (Işık ve Ünal, 2003: 109).

Bahçenin konumu, zemin yapısı ve eğim gibi toprak ve coğrafi faktörler, hasat ekipmanlarının kullanımını etkileyebilir. Mekanik hasat makineleri, hasat maliyetlerini belirleyen önemli bir faktördür. Makinelerin bakımı, yakıt maliyetleri ve satın alma maliyetleri göz önüne alınmalıdır. Manüel hasatta işgücü maliyetleri, çalışan sayısı ve işçi ücretleri hasat maliyetlerini etkiler (Atar, 2009: 4).

Üreticiler, hasat maliyetini düşürmek için çeşitli stratejiler kullanabilirler. Bunlar arasında işgücü maliyetlerini azaltmak için mekanize ekipmanlar kullanımı, hasat verimliliğini artırmak için doğru zamanlamayı belirlemek, toplama ve taşıma işlemlerini optimize etmek ve enerji maliyetlerini azaltmak için yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmak gibi yöntemlerdir. Hasat maliyeti ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye ve hatta üreticiye göre önemli ölçüde değişebilir. Bu nedenle, belirli bir yer veya üretici için net bir maliyet vermek zordur ve yerel koşullar ve faktörler dikkate alınmalıdır. Hasat edilen zeytinlerin depolanması ve taşınması için kullanılan tesisler ve ekipmanlar, işleme maliyetlerini belirleyen önemli faktörlerdir. Zeytinyağı elde etmek için kullanılan yöntem, işleme maliyetlerini etkiler. Soğuk pres, sıcak pres, santrifüj gibi farklı yöntemlerin maliyetleri değişebilir. Zeytinlerin kalite kontrolü ve sınıflandırılması için yapılan işlemler, işleme maliyetlerini etkileyebilir. Yerel pazar koşulları, tarım uygulamaları ve teknolojik yenilikler de maliyetleri etkileyebilir. Zeytin yetiştiricileri, maliyetleri düşük tutmak ve verimliliği artırmak için modern tarım yöntemlerini ve sürdürülebilir uygulamaları değerlendirmelidir (Börklü ve Top, 2018: 660).

2.3.7. Personel ve İşgücü Maliyetleri

Zeytin bahçesi yönetimi ve üretim sürecinde çalışan personel maliyetleri önemlidir. Zeytin yetiştirmek için personel ve işgücü maliyetleri, bir dizi faktöre bağlı olarak değişebilir.

Tarımsal üretim yapan küçük işletmelerde esas olan işgücü aile üyelerinden sağlanır. Ancak süreç ilerleyip işletmelerin kapasitesi artıkça işgücü gereksinimi de artar ve yeni işçilere de ihtiyaç duyulmaktadır. (Adıgüzel ve Kızılaslan, 2019: 699).

Hasat dönemi, zeytin bahçesinde çalışacak işçi sayısını etkiler. Hasat mevsimi genellikle yoğun işgücü gerektiren bir dönemdir. Manuel hasat veya makinelerle hasat gibi farklı hasat yöntemleri, işgücü maliyetlerini etkiler. Manuel hasat, genellikle daha fazla işgücü gerektirir. Hasat sonucu elde edilen zeytinlerin kullanılacağı her alanda sonucun kalitesi için manuel yada manuel olmayan yöntemlerle yapılan hasatta, en önemli koşul ürünün zarar görmemesidir. Hasat sırasında vurmanın şiddetiyle zedelenen ve/veya kendiliğinden olgunlaşarak ağaç dibine dökülen dip zeytinlerin hasat ürününe karıştırılması, dalından toplanan ürün ile yan yana geldiğinde çürümelere sebep olmaktadır (Korukluoğlu, 2006: 436).

Zeytin bahçesinin büyüklüğü, ihtiyaç duyulan işgücü miktarını belirler. Büyük bir bahçe daha fazla işçi gerektirebilir. Zeytin hasadında çalışan işçilere ödenen ücretler, işgücü maliyetlerini belirleyen kritik bir faktördür. Ücretler genellikle bölgesel ekonomik koşullara ve yerel işgücü piyasasına bağlı olarak değişir. Çalışma koşulları, özellikle hasat döneminde, işçilerin konaklama, yemek ve diğer destek hizmetleri gibi unsurları içerir. Bu da işgücü maliyetlerini etkileyebilir.

Bazı işgücü maliyetlerini azaltmak için mekanizasyon ve teknoloji kullanımı düşünülebilir. Örneğin, hasat makineleri veya otomatik sulama sistemleri gibi teknolojik çözümler işgücü ihtiyacını azaltabilir (Bekçioğlu vd., 2014: 33).

Bu faktörler, zeytin yetiştiriciliği için personel ve işgücü maliyetlerini belirleyen ana etmenlerdir. Zeytin yetiştiricileri, verimliliği artırmak ve maliyetleri kontrol altında tutmak için modern tarım tekniklerini ve yönetim stratejilerini değerlendirmelidir.

2.3.8. Enerji ve İkinci İşleme Tesisleri

Zeytinyağı üretimi için kullanılan ikinci işleme tesisleri ve enerji maliyetleri, üretim maliyetlerini artırabilir (Duramaz, 2022: 42).

Zeytin hasadının ardından, zeytinler genellikle bir ikinci işleme tesisine taşınır. Bu tesis, zeytinlerin yıkanması, ayıklanması, öğütülmesi ve yağın çıkarılması gibi işlemleri içerebilir. Tesisin büyüklüğü, kapasitesi ve teknolojik seviyesi, maliyetleri etkiler.

İkinci işleme tesislerinde kullanılan ekipmanlar, enerji tüketimini belirler. Yağ çıkarma işlemleri, elektrik enerjisi veya başka enerji kaynaklarını gerektirebilir. Enerji maliyetleri, işleme tesislerinin faaliyet maliyetlerinde önemli bir paya sahiptir. Elektrik, yakıt veya başka bir enerji kaynağının maliyeti, işletme maliyetlerini etkiler.

İkinci işleme tesislerinde oluşan atıkların yönetimi, çevresel düzenlemelere uyum sağlamak ve atık maliyetlerini kontrol etmek açısından önemlidir. Zeytin yetiştirmek ve işlemek için enerji ve ikinci işleme tesisleri konusunda planlama yaparken, enerji tasarrufu, sürdürülebilirlik ve maliyet etkinliği gibi faktörlere odaklanmak önemlidir. Ayrıca, yerel çevresel düzenlemelere uygunluğu göz önünde bulundurmak da kritiktir.

2.3.9. Pazarlama ve Dağıtım Maliyetleri

Zeytin ürünlerinin pazarlanması ve dağıtılması için yapılan harcamalar da maliyet unsurları arasında yer alır. Zeytin yetiştirmek için pazarlama ve dağıtım maliyetleri, ürünlerinizi müşterilere ulaştırmak, satmak ve tanıtmak için yapılan tüm çabaları içerir. Zeytin yetiştiricileri, ürünlerini tanıtmak ve pazarlamak için çeşitli stratejiler kullanabilir. Bu stratejiler arasında dijital pazarlama, sosyal medya kampanyaları, geleneksel reklamcılık, etkinlik sponsorlukları ve doğrudan satış yer alabilir. Her bir stratejinin maliyeti farklı olabilir.

Bir marka oluşturmak, ürününüzü pazara tanıtmak ve tüketicilere değer katmak için önemlidir. Marka oluşturma süreci, logo tasarımı, ambalaj, etiketleme ve reklam kampanyalarını içerebilir. Zeytin ürünlerinin çekici, dayanıklı ve bilgi verici ambalajlarla sunulması önemlidir. Ambalaj malzemeleri ve tasarımı, maliyetleri etkiler. Büyük hacimli ve fazla ağırlıktaki ambalajlar günümüzde önemini kaybetmiş, küçük ambalajlar tercih edilmeye başlanmıştır. Bu değişim de tüketicilerin talepleri belirleyici olmuştur. Fakat küçük ambalaj da maliyet artırıcı bir etki yapmaktadır (Cömert vd., 2012: 5).

Ürünleri müşterilere ulaştırmak için bir dağıtım ağı oluşturmak maliyetlidir. Dağıtım ağı, depo maliyetleri, nakliye, lojistik ve dağıtım personeli maliyetlerini içerir.

Hasat sonrası zeytinlerin taşınması sırasında, taşıma işlemi için kullanılan bez veya naylon çuvallarda ürünün bekleme süresi artarsa yaşanabilecek bozulma ve ezilmeler de ek dağıtım maliyetlerine yol açar. Bu durum da zeytinden üretilecek olan yeni sanayi ürünlerinde kalite sorununu beraberinde getirir (İlgar, 2016: 31).

Üreticilerin pazarlama aşamasında yaşadığı problemlere, yeterli talebin olmaması, nihai tüketiciye kadar olan süreçteki aracılardan fazlalığı, devlet desteklerinin yetersizliği eklenebilir ve tüm bu kalemler de maliyet artışını beraberinde getirir (Ligvani ve Artukoğlu, 2015: 138).

Zeytin ürünlerinin doğru bir şekilde fiyatlandırılması önemlidir. Fiyat, üretim maliyetlerini, pazar talebini ve rekabeti göz önünde bulundurmalıdır. Pazar talebini ve tüketici tercihlerini anlamak için pazar araştırması yapmak maliyetlidir, ancak doğru stratejilerin belirlenmesine yardımcı olabilir. Satış temsilcileri, pazarlama uzmanları ve müşteri hizmetleri personeli gibi elemanlar, pazarlama ve satış süreçlerini yönetmek için işe alınabilir. Bu personelin maaşları ve eğitim maliyetleri dikkate alınmalıdır.

Zeytin yetiştiricileri, pazarlama ve dağıtım maliyetlerini kontrol etmek ve etkili bir strateji oluşturmak için dikkatlice planlama yapmalıdır. Yerel pazar koşulları, tüketici eğilimleri ve rekabeti göz önünde bulundurmak önemlidir. Ambalajlama, depolama, taşıma ve pazarlama faaliyetleri bu kategoriye dâhildir (Seçer ve Emeksiz, 2018: 54-55)

2.4. Zeytinin Kullanım Alanları

Zeytin, hem besleyici bir gıda kaynağı olarak hem de çeşitli endüstriyel ve kültürel kullanım alanlarıyla önemli bir bitkidir. Zeytinin bu çeşitliliği hem ekonomik hem de kültürel açıdan önem arz eder. Bu çeşitli kullanım alanları, zeytinin sadece bir gıda maddesi olmanın ötesinde birçok sektörde ve günlük yaşamın farklı yönlerinde değerlendirilmesini sağlar. Zeytin kültürel, ekonomik ve sağlıkla ilgili açılardan birçok fayda sağlayan çok yönlü bir üründür. Zeytinin farklı kullanım alanları, insanların günlük yaşamında ve topluluklar arasındaki etkileşimlerde çeşitli şekillerde ortaya çıkar (Küçük ve Adabalı, 2024: 46).

Zeytinin birbirinden farklı kullanım alanlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- **Yiyecek olarak Tüketim:** Zeytin, doğrudan tüketilebilir ve birçok kültürde yaygın olarak atıştırmalık olarak veya salatalarda, yemeklerde ve mezelerde kullanılır. Yeşil ve siyah zeytin olmak üzere çeşitli türleri vardır.
- **Zeytinyağı Üretimi:** Zeytinin en yaygın kullanım alanı zeytinyağı üretimidir. Zeytinler preslenir veya ekstraksiyon yöntemleriyle yağ elde

edilir. Zeytinyağı, pişirme, kızartma, salata sosu yapımı ve daha birçok yemek pişirme yönteminde kullanılır.

- **Zeytin Ezmesi ve Pastası:** Zeytinler ezilerek veya işlenerek zeytin ezmesi veya zeytin pastası haline getirilebilir. Bu ürünler, ekmek, kraker veya peynirle birlikte servis edilir.
- **Turşu:** Zeytinler turşu yapılarak korunabilir ve tatlandırılabilir. Turşu zeytinler, pek çok mezede veya garnitür olarak kullanılır.
- **Zeytin Yaprığı:** Zeytin ağacının yaprakları da kullanılır. Özellikle Akdeniz mutfağında popüler olan dolma yapımında kullanılırlar. Zeytin yaprağının sağlık alanında kullanımı ile ilgili dünyadaki önemli zeytin üreticisi ülkeler birçok çalışma yapmakta ve bu sektöre ağırlık vermektedir (Özçimen vd., 2010: 5).
- **Kozmetik Ürünler:** Zeytinyağı, cilt bakımı ürünlerinde, saç bakım ürünlerinde ve sabun gibi kozmetik ürünlerde yaygın bir bileşendir. Zeytinyağının kozmetik olarak kullanılması çok eski devirlere kadar uzanmaktadır. Aynı çağlarda zeytinyağı ayrıca vücuttaki kirin temizlenmesi ve vücudun nemlendirilmesi için de kullanılmıştır (Özkaya vd., 2018: 269).
- **Sağlık Amaçlı Kullanım:** Zeytin ve zeytinyağı, antioksidanlar, sağlıklı yağlar ve diğer besleyici bileşenler açısından zengindir. Bu nedenle, sağlık açısından faydaları nedeniyle doğrudan tüketilir veya çeşitli sağlık takviyelerinde kullanılır. Bu sağlık takviye ürünleri birbirinden farklı birçok hastalık için, farklı formlarda piyasaya sürülmüştür (Şahin ve Bilgin, 2018: 1272).
- **Sanat ve El Sanatları:** Zeytin ağacının odunu, dekoratif ve kullanışlı eşyaların yapımında kullanılır. Bu, mobilya yapımından heykelticilik ve ahşap oymacılığına kadar geniş bir yelpazeyi kapsar.

Bunlar zeytinin yaygın kullanım alanlarının sadece birkaçıdır. Zeytin ve zeytinyağı, kültürel, ekonomik ve gastronomik açıdan hayatımızda önemli bir yer tutar ve dünya genelinde birçok farklı amaçla kullanılır (Dinç, 2022: 117-124).

2.4.1. Sofralık Zeytin

Sofralık zeytin, zeytin hasadı sonucu türüne göre yağlık olarak ayrılan ürünlerin dışında kalan ve işlenmesinin akabinde sofralık tüketim için sunulan, taze tüketim için uygun olan ve genellikle salamura veya turşu olarak işlenmiş olan zeytin çeşididir. Sofralık zeytinler çeşitli renklerde ve tatlarda bulunabilir. Yeşil, siyah, kırmızı, mor ve sarı gibi farklı renklerde olabilirler.

Siyah zeytinlerin hasat zamanı genelde tam olgunlaşma dönemi veya olgunlaşma döneminin hemen öncesidir. Renkleri farklı tonlar içermekle birlikte koyu, siyah veya bu tonlara yakın renklerdir. Bazı siyah zeytinler mora çalan renkte olabilir. Yeşil zeytinler de olgunlaşma sürecinin başlangıcında, olgunlaşma periyodu boyunca ve renk değişiminden önce hasat edilen zeytinlerdir. Bu zeytinler, genellikle yeşilden sarımsı yeşile kadar değişen renklerde olabilirler. (TBMM, 2008: 116).

Sofralık zeytinin işlenmesi genellikle şu yöntemlerle gerçekleştirilir:

- **Salamura İşlemi:** Zeytinler, tuzlu su içinde bekletilerek salamura edilir. Bu işlem, zeytinin acılığını giderir ve yumuşatır. Ardından, zeytinler çeşitli baharatlar ve aromalarla tatlandırılabilir ve ambalajlanabilir (Şahin vd., 2010: 16).
- **Turşu İşlemi:** Zeytinler, sirke veya asitli bir sıvı içinde bekletilerek turşulanır. Bu işlem, zeytinlere ek bir tat ve aroma katarken aynı zamanda koruyucu bir işlev de görür (Demir, 2024: 6).

Zeytinyağı ve sofralık zeytin, zeytin meyvesinin işlenmesi ile elde edilen ve çeşitli işlemlerden geçerek tüketilebilir hale getirilen değerli tarımsal ürünlerdir. Dane zeytinlerin tüketime elverişli hale gelmesi için belirli işleme veya olgunlaştırma süreçlerinden geçmesi gerekir. İşleme süreçleri, zeytinlerin acılığını giderir, lezzetini geliştirir ve tüketime hazır hale getirir. Sofralık zeytinin üretim dönemi üretim yapılan coğrafyaya göre değişmekle birlikte içinde bulunulan yıl 1 Eylül ile sonraki yıl 30 Ağustos arasındadır.

Sofralık zeytin türlerine baktığımızda İspanyol kökenli olan Manzanilla zeytini incelenebilir. Küçük, yeşil renkli ve etli bir türdür. Hafif acılığı ve taze lezzeti ile bilinir. Bir diğer tür olan Kalamata zeytini, Yunanistan'ın ünlü zeytin çeşitlerinden biridir. Büyük, mor-siyah renkte, etli ve karakteristik bir lezzete sahiptir. Halkidiki

zeytini de Yunanistan'a özgü bir türdür ve uzun, etli bir yapıya sahiptir. Bu çeşit genellikle çekirdeksiz olarak tüketilir (Efe vd., 2013: 71-72).

2.4.2. Yağlık Zeytin

Zeytin ağacının diplerine olgunlaşarak dökülen zeytinler dip zeytinlerdir. Dökülen bu dip zeytinleri elle toplamak da bir hasat yöntemidir. Bu tür zeytinlerin sofralık değeri düşük olduğundan daha çok yağ üretimi için işlenmektedirler (Özaltaş, 2009).

Zeytinyağı çeşitleri, asitlik derecelerine ve diğer kalite kriterlerine göre sınıflandırılarak tüketicilere sunulur. "Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği" ve Türk Standartları Enstitüsü'nün tanımlamaları, zeytinyağının kalitesini ve güvenliğini belirlemede önemli rol oynar. Bu standartlar, tüketicilerin kaliteli zeytinyağına ulaşmalarını sağlar ve üreticilere yol gösterir.

Söz konusu yönetmeliğe göre, zeytinyağına farklı sıvı yağların karıştırılması ve zeytinyağının farklı sıvı yağlara karıştırılması yasaktır (Resmî Gazete, 2017). Bu yönetmelik, zeytinyağının saflığını ve kalitesini korumayı amaçlar. Yönetmelikte yer alan zeytinyağı çeşitleri ve tanımlamaları ise aşağıdaki gibidir.

- “Natürel zeytinyağı; zeytin ağacı meyvesinden doğal niteliklerinde değişikliğe neden olmayacak bir ısıl ortamda, sadece yıkama, sızdırma, santrifüj ve filtrasyon işlemleri gibi mekanik veya fiziksel işlemler uygulanarak elde edilen, fiziksel, kimyasal ve duyuşal özellikleri itibarıyla sınıfına ait özelliklere uygun yağlarını ifade eder. Natürel zeytinyağı; natürel sızma, natürel birinci ve ham zeytinyağı olarak üç sınıfa ayrılmaktadır. Natürel sızma zeytinyağı; doğrudan tüketime uygun, serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden her 100 gramda 0,8 gramdan fazla olmayan yağdır. Natürel birinci zeytinyağı; serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden her 100 gramda 2,0 gramdan fazla olmayan yağlar sınıfında bulunmakta olup, natürel sızma zeytinyağı gibi doğrudan tüketime uygundur. Ham zeytinyağı ‘lampant’ ise doğrudan tüketime uygun olmayan, serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden %3,3’ün üzerinde olan ya da duyuşal ve karakteristik özellikleri bakımından natürel zeytinyağı özelliklerini taşımayan, rafinasyon veya teknik amaçlı kullanıma uygun yağlar sınıfında bulunmaktadır.

- Rafine zeytinyağı, ham zeytinyağının doğal trigliserid yapısında değişikliğe yol açmayan metotlarla rafine edilmeleri sonucu elde edilen ve serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden her 100 gramda 0,3 gramdan fazla olmayan yağdır.
- Riviera zeytinyağı, rafine zeytinyağı ile gıda olarak doğrudan tüketilebilecek natürel zeytinyağları karışımından oluşan ve serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden her 100 gramda 1,0 gramdan fazla olmayan yağdır.
- Çeşnili zeytinyağı, natürel sızma zeytinyağlarına değişik baharat, meyve ve sebzeler veya bunların doğal aroma maddeleri katılarak çeşitlendirilmesi ile elde edilen ve serbest yağ asitliği oleik asit cinsinden her 100 gramda 0,8 gramdan fazla olmayan yağdır” (Resmî Gazete, 2017).

Zeytinler genellikle sonbahar ve kış aylarında elle veya mekanik hasat makineleriyle toplanır. Elle hasat genellikle daha kaliteli zeytinyağı elde etmeye yardımcı olabilir, ancak mekanik hasat daha hızlı ve ekonomik olabilir. Hasat edilen zeytinler, yağ elde etmek için çeşitli işlemlerden geçer. Toplanan zeytinler, yaprak ve diğer yabancı maddelerden arındırmak için yıkanır. Yıkanan zeytinler öğütülür. Geleneksel yöntemlerde büyük taş değirmenler kullanılabilir, ancak modern tesislerde genellikle çelik değirmenler tercih edilir. Bu adımda zeytinlerin hücre yapıları parçalanır ve pasta haline getirilir. Öğütülen zeytin pastası preslenir veya santrifüjle ayrıştırılır. Bu işlemle zeytinyağı, su ve katı kalıntılar birbirinden ayrılır. Zeytinyağı, zeytin suyu ve diğer katı kalıntılardan ayrılmak için birkaç aşamalı süzme ve santrifüj işleminden geçirilir.

Tüm bu işlemlerden geçerek elde edilen zeytinyağı depolanır ve genellikle bir süzgeç veya filtre kullanılarak daha fazla arındırılır. Bu, istenmeyen partiküllerin ve suyun ayrılmasına yardımcı olur.

Zeytinyağı üretimi süreci genellikle soğuk presleme veya sıcak presleme olarak iki ana yönteme ayrılabilir. Soğuk presleme, düşük sıcaklıklarda yapıldığı için daha kaliteli yağ elde edebilir, ancak sıcak presleme daha yüksek verim sağlar. Elde edilen yağlar daha sonra çeşitli sınıflara ayrılır, bu da zeytinyağının kalitesini belirler. Zeytinyağı, kalite ve özelliklerine göre farklı sınıflandırmalara tabi tutulur. Bu sınıflandırmalar genellikle ülkeler arasında değişebilir, ancak genel olarak "sızma yağı" (extra virgin

olive oil), "saf zeytinyağı" (pure olive oil), "rafine zeytinyağı" (refined olive oil) gibi kategorilere ayrılır. Sızma zeytinyağı en yüksek kalitede zeytinyağıdır ve genellikle soğuk presleme yöntemiyle üretilir.

Extra virgin olive oil yani sızma zeytinyağı endüstriyel hiçbir işleminden geçmemiş zeytinyağıdır. Tüm çeşitler içerisinde en güçlü antioksidan etkiye sahip olan zeytinyağı çeşididir (Laleli, 2006: 28)

Yağlık zeytinin üretim dönemi üretim yapılan coğrafyaya göre değişmekle birlikte içinde bulunulan yıl 1 Ekim ile sonraki yıl 30 Eylül arasındadır. Ülkemizde yetiştirme alanı oldukça geniş olan Gemlik zeytinini ise Marmara bölgemize özgüdür. Siyah renkte ve iri bir yapıya sahiptir. Bu zeytin çeşidi genellikle yağlık olarak da kullanılır.

2.4.3. Sabunluk Zeytin

Sabunun en önemli hammaddelerinden biri de yağdır. Osmanlı döneminde zeytinyağından üretilen sabunlar, kaliteleri ve hoş kokuları nedeniyle daha çok tercih edilmekteydi (Sarıyıldız, 2003: 364).

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Edremit Körfezi'nde ticarete kullanılan bir iskelenin var olduğu bilinmektedir. Bu iskelenin varlığı o dönemlerde de zeytin ve zeytinden yapılan sabun gibi sanayi ürünlerinin ticaretinin yapıldığının da göstergesidir. Sarayın sabun ihtiyacı da o dönemde yine Edremit'ten karşılanmıştır (Uçar, 2015: 23).

Sabun yapımında kullanılacak zeytinler genellikle yağ içerikleri düşük ve acı olmayan zeytinlerdir. Bu zeytinler, yağın sabun üretimi sırasında aşırı köpürmesini önlemek için tercih edilir. Acı olmayan zeytinlerin tercih edilme nedeni de sabunun kullanıcılar üzerinde hoş olmayan bir etki bırakmamasını sağlamak içindir.

Sabunluk zeytinler genellikle büyük ve düzgün şekilli olmalıdır. Renkleri genellikle daha açık olabilir, çünkü daha açık renkli zeytinler daha az pigment içerir. Nem içeriğinin düşük olması önemlidir. Düşük nem oranı, sabunun istenmeyen özelliklerden korunmasına yardımcı olur.

Sabunluk zeytinler genellikle sabun üreticileri veya sabun atölyeleri tarafından tercih edilir ve bu zeytinlerin özellikleri, üretilen sabunun kalitesini ve özelliklerini etkiler. Sabun üretimi, zeytinyağı veya diğer bitkisel yağlar kullanılarak yapılır. Bu yağlar,

sabunun temel bileşenlerini oluşturur ve sabunun köpürme, temizleme ve nemlendirme gibi özelliklerini belirler.

Sabunluk zeytinler, sadece sabun endüstrisinde değil, aynı zamanda geleneksel zeytinyağı üretiminden arta kalan zeytinlerin değerlendirilmesinde de kullanılabilir. Bu, zeytin üretim sürecinde atıkların azaltılmasına katkıda bulunan bir uygulamadır.

Sabunluk zeytinler genellikle elle veya mekanik hasat makineleriyle toplanır. Bu aşamada zeytinler, sabun üretimi için seçilir. Sabunluk zeytinler genellikle daha geniş bir hasat penceresine sahip olabilir, çünkü olgunlaşmış zeytinlerin özellikleri sabun üretimi için daha az önemlidir.

Toplanan zeytinler, yabancı maddelerden arındırılmak ve toprak kalıntılarından temizlenmek için yıkanır. Zeytinler genellikle salamura işlemine tabi tutulur. Bu işlem, zeytinin içindeki acılığı azaltmaya ve su içeriğini düşürmeye yardımcı olur. Devamında zeytinler fermantasyon işlemine tabi tutulur. Bu süreç, zeytinin tadını ve dokusunu iyileştirir. Fermente edilen zeytinler, kurutulur ve nem oranı düşük bir şekilde saklanır.

Sabunluk zeytinlerden elde edilen yağ, sabun üretiminde kullanılır. Bu yağ, zeytinyağı veya başka bitkisel yağlarla birleştirilerek sabunun temel yağ karışımını oluşturur. Sabun üretimi, yağların bir alkali madde (sodyum hidroksit veya potasyum hidroksit) ile reaksiyona girmesi yoluyla gerçekleşir. Bu süreç, saponifikasyon olarak adlandırılır. Elde edilen karışım, sabun ve gliserin içerir. Elde edilen sabun karışımı, kalıplara dökülür ve belirli bir süre boyunca sertleşir. Ardından, sabun blokları kesilir ve istenilen boyutlara getirilir. Sabun, olgunlaşma sürecine tabi tutularak istenilen kıvama ve özelliklere ulaşması beklenir.

Sabunluk zeytinler ve sabun üretimi, geleneksel bir zanaat olmanın yanı sıra endüstriyel üretimde de kullanılmaktadır. Sabunlar, temizleme ve hijyen sağlamanın yanı sıra çeşitli cilt bakım özellikleriyle de bilinir (Peker, 2019: 14-15).

3. DÜNYADA ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ

Zeytin ağacı, sadece meyvesi ile değil, aynı zamanda işlenme sürecinden sonra ortaya çıkan yan ürünleri ile de çok yönlü ve değerli bir tarımsal bitkidir. Bu yan ürünlerin çeşitli alanlarda değerlendirilmesi hem ekonomik fayda sağlar hem de çevresel sürdürülebilirliği destekler. Zeytin üretimi, bu bitkinin yetişmesi için gerekli olan özel coğrafi şartları sağlayabilen, dünyada daha çok Akdeniz'e kıyısı olan ve sıcaklık seviyeleri zeytin üretimine olanak veren ülkelerde yapılmaktadır. Dünya coğrafyasında zeytin üretiminin tamamına yakını (yaklaşık %95) Akdeniz havzasında yer almaktadır (İpekçi, 2019: 6).

Zeytin ve zeytinyağı endüstrisi, Akdeniz havzasında yer alan birçok ülke için hayati öneme sahiptir. Bu endüstri hem ekonomik hem de kültürel olarak bölgeye büyük katkı sağlar. Zeytin ve zeytinyağı üretiminin sürdürülebilir bir şekilde devam etmesi, bu ülkelerin ekonomik istikrarı açısından kritik önemdedir. Zeytin yetiştiriciliği, artık sadece Akdeniz bölgesiyle sınırlı kalmayıp dünya genelinde geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu gelişme, zeytin ürünlerinin dünya çapında daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlarken, aynı zamanda yetiştiricilik yapan yeni ülkelerin tarım ekonomisine ve kültürel zenginliğine katkıda bulunmaktadır (Wiesman, 2009: 20).

Zeytin yetiştigi yörelerde temel gıda maddelerinden birisi olmuştur. Ayrıca Dünya genelinde sağlığa yararlı yağlar arasında olan zeytinyağının da hammaddesi olan zeytin üretimi bu nedenle daha da önemli bir hal almıştır. Dünya genelinde Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye önemli zeytin üreticileri konumundadır (Soyyigit ve Yavuzaslan, 2018: 52).

Zeytin üretim yapılan yerlerde paralel olarak zeytinyağı üretimi de yapılmaktadır ve bu ülkeler arasında AB ülkeleri ilk sırada yer almaktadır. Rakamlar yıllara göre değişmekle birlikte AB ülkelerinin dünya zeytin üretimindeki payı ortalama olarak yüzde 65 seviyelerindedir (Soyyigit ve Yavuzaslan, 2018: 52).

Zeytinyağı yapımında kullanılacak zeytinlerin hasattan hemen sonra, bekletilmeden işlenmeye başlanması gereklidir. Yağ yapımı için kullanılacak zeytinler ilk olarak ayıklanarak yıkanmakta daha sonra ise preslenerek içerdikleri yağ çıkarılmaktadır. Zeytinden zeytinyağı üretimi 10'da 1 oranındadır, yani yaklaşık 10 kg zeytinden 1 kg zeytinyağı elde edilir. (İpekçi, 2019: 22).

Zeytin bitkisinin verimli şekilde yetiştiği Akdeniz kıyı kesimi haricinde Akdeniz’e kıyısı olmayan bazı ülkelerde de üretim yapılmaya başlanmıştır. Özellikle benzer iklim yapısına sahip olan coğrafyalarda dünya çapında artan talebe karşılık zeytin üretimi yapılmakta ve yayılmaktadır. Özellikle Arjantin, Şili ve Peru gibi ülkeler, bu artan talebe yanıt olarak zeytin tarımını benimsemiş ve geliştirmiştir.

Son on yıllık dönemde zeytin üretim alanlarında artış olmuştur. 2012 yılından bugüne artış oranı %5 seviyesindedir. Üretim alanlarının artışıyla orantılı olarak üretilen zeytin miktarı da artış eğilimindedir ancak bazı yıllarda periyodisite¹, hastalık, iklim değişiklikleri veya diğer doğal faktörlerden kaynaklı artış ve azalışlar olmuştur. Dane zeytin üretim miktarlarına bakıldığında ilk beş sırada genellikle İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye ve Fas olarak sıralanır. Bu ülkeler, dünya zeytin üretiminin büyük çoğunluğunu sağlarlar ve zeytin endüstrisinin merkezleridir.

3.1. Dünyada Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi

Zeytinyağı tarih boyunca birçok toplumda kutsal kabul edilmiş ve çeşitli dini metinlerde önemli bir yere sahip olmuştur. Bilinen dört kutsal kitap olan İbrani Kutsal Kitabı (Eski Ahit), İncil (Yeni Ahit), Tevrat ve Kuran’da zeytinyağına atıfta bulunulmuştur. Zeytin dalı barışın sembolü olarak kabul edilir ve birçok kültürde barış ve uyumu temsil eder. Nuh’un gemisine dönen güvercinin ağzında bir zeytin dalı getirmesi, Nuh Tufanı’nın sona erdiğini ve yeryüzünde barışın yeniden sağlandığını müjdelediği şeklinde anlatılır. Bu nedenle, zeytin dalı, barışın ve umudun sembolü haline gelmiştir (Belge, 2001: 231; Atilla, 2003: 17).

Çoğu kültürde yaşamın her alanında yer bulan zeytin; siyasette, günlük hayatta ve spor aktivitelerinde de yer almıştır. Zeytine ve zeytinyağına oldukça önem veren toplumlardan biri de Mısırlılardır. Ülkenin tarih araştırmalarında duvarlara çizilen resimlerde genç yaşta hayatını kaybeden firavun Tutankamon’un zeytinin dal ve yapraklarından yapılmış tacı taktığı, mumyalanmış firavunların boyunlarında da yine zeytin dal ve yapraklarından yapılmış kolyeler olduğu bilgilerine ulaşılmıştır. İsrailoğullarının ilk kralı Saul tahta çıktığında kutsanma ritüeli anlına zeytinyağı sürülerek yapılmıştır. Yine kültürlerinde zeytin ve zeytinyağına oldukça değer veren

¹ Periyodisite, bazı meyve ağaçlarının bir yıl ortalamının çok üstünde, ertesi yıl ortalamının çok altında ürün verme eğilimidir. Üretimin yıldan yıla büyük ölçüde dalgalanması bir yandan ciddi iş gücü, öte yandan ekonomik sorunlara neden olmaktadır. Birçok üretici bu durumu tahmin edememektedir (Wikifarmer, 2024). Zeytin, ceviz, fındık gibi bitkiler örnek olarak verilebilir.

bir toplum olan Yunanlılarda kutsal insanların zeytin ağacının altında dünyaya geldiklerine inanılırdı (Ünsal, 2007: 20).

Antik çağlarda zeytin ve zeytinyağı, spor faaliyetlerinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle antik Yunan ve Roma dönemlerinde, zeytin ve zeytinyağı sporcular arasında kazanılan başarıların bir sembolü olarak görülmüş ve tebriklerde kullanılmıştır. Romalılar arasında, ülkelerinin kurucuları Romüs ve Remüs'ün bir zeytin ağacının altında doğduklarına dair bir efsane vardı. Diplomatlar, ülke ziyaretlerinde, zeytin dalı taşırlardı ve bu, barışçıl amaçları olduğunu ve savaş istemediklerini göstermek için bir işaretti. Bu gelenek, Romalıların diplomasi ve barışçıl ilişkiler kurma konusundaki önemli yaklaşımlarından biri olarak bilinir (Atilla, 2003: 17).

Romalılarda hayatını kaybeden kişilerin yüzüne dini törenlerde zeytinyağı sürülür, bu şekilde kutsanır ve günahlarından kurtulacağına inanılırdı (Murgoci, 1919: 89).

Roma kültüründe çok önemli olan zeytin ve zeytinyağı üretiminin yaygınlaştırılması için halka bu işleme süreçleri öğretilmiş, ekimi ve dikimi teşvik edilmiştir (Arslan, 1999: 85).

Kıbrıs'ta yılın sonuna yaklaşırken yeni seneyi karşılama ritüelleri yapılır, çocuklar kiliseye zeytin ağacının dallarını getirirlerdi. Bu dal ve yapraklarla kilise süslenirdi. Sabahın ilk ışıklarına değin zeytinyağı ile tütsüler yakılır ve yapılan bu tütsüleme sonrası evlerine gidenler kilisedeki zeytin dallarından evlerine götürürlerdi. Bu dalların yıl boyu onları kötülüklerden koruduğuna inanılırdı (Haji-Costa, 1944: 107).

Bunun yanında İspanya kültüründe, "The Verdiales" adı verilen geleneksel bir festival, zeytinlerin toplama döneminde meyvelerin verimini kutsamak amacıyla düzenlenir. Bu festivalde, dini törenler, danslar ve eğlenceler yer alır ve genellikle yerel kültürün önemli bir parçasıdır. (Armstrong, 1972: 329).

Tarihte birçok Akdeniz uygarlığı süresince zeytin ağacı gerek tarımsal ekonomide gerekse ticarete önemli bir yer kaplamıştır. M.Ö. 3000'lere dayanan tabletlerde Kuzey Suriye'de yapılan büyük ölçekli zeytinyağı üretiminden söz edilmiştir. Hitit metinleri ve Mısır kayıtları, Kilikya bölgesi civarında Anadolu'da zeytin yetiştiriciliğine tanıklık etmektedir (Blazquez, 1996a: 19).

Çok eski tarihlerde zeytin ağacının yetiştiği bilinen Filistin'de M.Ö. 6000 yıllarına ait zeytinyağı içeren eski kavanozlar bulunmuştur (De Barry, 1999: 21). Yine Filistin'in

Ekron şehrinde bulunan Demir Çağı'na ait yüzlerce zeytin pres, yıllık yarım milyon litre üretim kapasitesine işaret etmektedir (Ünsal, 2007: 21).

M.Ö.1550 tarihli Miken uygarlığına ait tabletler hem yabancı olarak yetişmiş hem de insan gücü ile ekilmiş zeytinlerden bahseder (Blazquez, 1996a: 20). Girit Adası'ndaki Knossos sarayında 3.500 yıldan daha eski olduğu zeytin temsili freskler vardır (Schafer-Schuchardt, 1996: 21).

Suriye ve Filistin bölgeleri de zeytinyağı ticaretinin ilk gerçekleştiği yerlerdi. Kuzey Suriye'nin M.Ö. 2500 yıllarına tarihlenen, zeytin ağaçlarının sayısı ve çeşitlerinin yanı sıra diğer krallıklara yüksek kalitede zeytinyağı ihracatından bahseden belgeler vardır (Rodriguez, 1996: 47).

Zeytin yetiştiriciliği Roma döneminde zirveye ulaştı ve zeytin dalı her zamankinden daha fazla bir barış sembolüydü (Camps-Fabrer, 1996: 33). Roma İmparatorluğu (M.Ö. 500- M.S. 500), zeytin üretiminin ve zeytinyağı işlemenin geliştirilmesinde önemli bir role sahipti. Helenik Yunanlılara ek olarak, Romalıların teknolojik başarıları etkileyiciydi (Lucas, 2005: 8).

Zeytin yetiştiriciliği ve zeytinyağı üretimi üzerine kaydedilen ilk tarımsal yazılar Romalılara atfedilebilir (Rodriguez, 1996: 47). Zeytin İspanya'ya Fenikeliler tarafından getirilmiş olsa da gelişimini Roma egemenliği altında yaşamıştır.

3.1.1. Dane Zeytin Üretimi

Tarım sektörü gerek hammadde üretimine gerekse de insanların beslenmesini sağlayacak ürünlerin üretilmesine olanak verdiğinden ekonomilerinin temel taşlarından biridir. Ayrıca zeytin üretiminin de yerine geçebilecek başka bir üretim sektörü de bulunmamaktadır. Bir diğer önemli husus ise tarım sektöründe sağlanan istihdamın işgücüne katkısıdır (Peker, 2019: 1).

Zeytinlik alanların büyük çoğunluğu Akdeniz ülkelerinde bulunur. Bu bölge, zeytin ağaçlarının yetişmesi için ideal iklim ve toprak koşullarına sahiptir. Ancak, dünya genelinde zeytin üretimi sadece Akdeniz ülkeleriyle sınırlı değildir. Yaklaşık 25 ülkede zeytin yetiştiriciliği yapılmaktadır ve bu ülkeler 7 kıtada bulunmaktadır (Doğaka, 2015: 10).

İspanya, dünya zeytin üreticisi olan ülkeler arasında en büyük orana sahiptir. İspanya'yı Mısır, Türkiye ve Cezayir izlemektedir.

Türkiye’ de 2004 yılı zeytin ağacı dikili alan büyüklüğü 633.000 hektar iken, on yıl içinde bu değer %30 artarak yaklaşık 825.500 hektar olmuştur. Zeytin üreten ülkeler arasında ilk sırada olan İspanya’da ise zeytinlik alanların son on yıl içinde fazla bir değişim göstermemesi, ülkedeki zeytin yetiştiriciliğinin oturmuş ve istikrarlı bir sektör olduğunu göstermektedir.

Zeytin dikili alanların son on yıldaki gelişimi izlendiğinde Fas ve Cezayir’de zeytin dikili alanlarında kayda değer artışlar yaşandığı görülmektedir. Bu oranlar Fas’ta, %56, Cezayir’de ise %32 oranında olmuştur. Bu artışlar her iki ülkede de zeytin yetiştiriciliği konusunda önemli adımlar atıldığını ve bu alanda büyümenin teşvik edildiğini göstermektedir. Cezayir ve Fas’a zeytinlik alan büyüklüğü bakımından dünyada ikinci sırada olan Tunus ve Tunus’a göre daha az zeytinlik alana sahip Libya da dahil edildiğinde bahsedilen bu dört ülkenin, dünya zeytin dikili alanlarının %32’sini karşıladığı görülmektedir (Doğaka, 2015: 10).

Zeytin ağaçları optimal koşullar sağlandığında ve gerekli bakımlar yapıldığında dikiminden 5-6 yıl sonra meyve vermeye başlar. 35 ile 150 yıl aralığında ise en verimli dönemini geçirir (Haliloğlu vd., 2023: 39).

Yapılan araştırmalarda zeytin ağaçlarının yaşının zeytinyağı özellikleri üzerinde etkisi incelenmiş ve verimin yüksek olduğu ilerleyen yıllarda yaş alan ağaçların zeytinlerinden üretilen zeytinyağlarının da daha yüksek oranda faydalı yağ asitleri içerdiği anlaşılmıştır (Bayyigit ve Acıbuca, 2023: 554).

Zeytin ağaçları yetiştirilme aşamasında isteklerinin karşılanması yönünden kolay yetiştirilebilir olduğundan ülkemizde birçok bitkinin yetiştirilemediği topraklarda dahi yetiştirilebilmektedir. Ancak iklim açısından seçici bir yapısı bulunduğu zeytin ağacı için yazları çok kurak geçmeyen ve nem oranı yüksek olan, kışları ise sıcaklıkların eksi değerleri görmediği iklimler ideal olmaktadır. Zira eksilere düşen sıcaklık değerleri ağacın ölümüne yol açmaktadır.

Zeytinin yetişmesi için gerekli hava sıcaklıkları ürünün gelişim aşamasına göre farklılık gösterir. Zeytin ağacının yeni sürgünlerinin görüldüğü dönemde, uygun sıcaklık genellikle 5-10°C arasındadır. Bu, ağacın erken büyüme ve gelişme evresidir ve düşük sıcaklıklar bu süreçte önemlidir. Zeytin meyvelerinin oluşumu ve büyümesi döneminde, sıcaklık genellikle 20-25°C arasında olmalıdır. Olgunlaşma döneminde, optimal sıcaklık genellikle 15°C civarındadır. Hasat sonrası dönemde, zeytin ağaçları

için en az 5°C civarında bir sıcaklık gerekir. Bu, ağaçların kış mevsimine hazırlanması ve dinlenme dönemine girmesi için önemlidir (Temuçin, 1993: 119).

3.1.1.1. İspanya

İspanya, dünya zeytin üretiminin lideri konumundadır ve bu ülkenin zeytin endüstrisi, tarihi köklerine dayanan uzun bir gelişim sürecinden gelmektedir. İspanya'da da dahil olmak üzere zeytinin yayılmasında Fenikelilerin ve ardından Roma ve Arap medeniyetlerinin büyük etkisi olmuştur. Fenikeliler, Akdeniz'in ticaretini denetim altına alarak zeytinin farklı bölgelere yayılmasını sağlamışlardır. Roma İmparatorluğu döneminde, zeytin üretimi ve ticareti daha da gelişmiş ve zeytinyağı Roma'nın temel gıda maddelerinden biri haline gelmiştir. İspanyol misyonerlerin Amerika kıtasına zeytin ağaçlarını getirmesi, zeytinin Amerika'da yayılmasını sağlamıştır. Ancak, zeytinin Amerika kıtasında kök salması ve yayılması, 19. yüzyıldaki göç dalgaları sırasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde, zeytin ağaçları yalnızca fide ve yağ olarak değil, aynı zamanda sofralarda kullanımı ile de Amerika'ya yayılmıştır (Ünsal, 2007: 1).

İspanya dünya genelinde zeytin ekim alanlarının %28'ini üretim miktarının ise %35'ini karşılamaktadır. Bu rakamlar oldukça etkileyicidir. Ülkenin zeytin yetiştiriciliğindeki sürekli artış eğilimi, İspanya'nın hem ekim alanını hem de üretimini artırmasını sağlamıştır. Bu büyüme eğilimi devam ettiği takdirde, İspanya'nın dünya zeytin ihtiyacının neredeyse yarısını karşılayacağı öngörülmektedir. İspanya'da üretilen zeytinlerin çok büyük bir kısmı (yaklaşık %92) zeytinyağı, kalan kısmı ise sofralık zeytin olarak kullanılmaktadır (Barranco ve Rallo, 2000: 107).

İspanya için zeytin ve zeytinyağı üretimi ile zeytincilik faaliyetleri sadece ticari amaçlı faaliyet değil, ülkenin kimliğinin ve kültürel mirasının da bir parçasıdır (Millan vd., 2014: 179).

3.1.1.2. Mısır

Mısır'ın zeytin ile tanışmasının ve zeytinin işlenmesinin 4500 yıl öncesine dayandığı söylenebilir. Antik Mısır'ın önemli yapılarından biri olan Sakkarah Piramidi kompleksinde yapılan arkeolojik kazılarda, zeytin sıkma aletlerine ve zeytin sıkma işlemini gösteren resimlere rastlanmıştır. Zeytin sıkma aletlerinin bu komplekste bulunması, zeytinin o dönemde Mısır'da bilindiğini ve kullanıldığını gösterir. Ülkede

fırvunların taktıkları taların zeytin dallarından yapıldığına inanılır. Yine bir Kuzey Afrika lkesi olan Mısır'ı da zeytin ile tanıştıran bu kültürün lokomotif kavmi olan Fenikelilerdir (Eskiyrk, 2016: 232).

Mısır, Akdeniz iklimine sahip ve zeytin yetiştiriciliğı için uygun koşullara sahip bir ülke olmasa da zeytin üretiminde ilk sıralarda olması oldukça etkileyicidir. 2019-2020 döneminde yapılan araştırmalara göre Mısır'ın yaklaşık 700 bin ton zeytin üretmesi, ülkenin zeytin yetiştiriciliğindeki başarısını ve potansiyelini göstermektedir.

Aynı yıllarda dünya genelinde yaklaşık 3 milyon ton zeytin üretilmiş, Mısır 700 bin tonluk üretimi ile toplam üretim yaklaşık %24'n karşılamıştır. Ancak aynı düzeyi zeytinyağı üretiminde sağlayamayan Mısır, sadece 27.500 ton zeytinyağı üreterek geri sıralarda kalmıştır (TİM, 2020: 6-7).

3.1.1.3. Yunanistan

Yunanistan ekonomisi tarıma dayalı bir ekonomidir. Ticarete de ilk sırada tarımsal ekonominin sonucu olarak tarımsal ürünler yer almaktadır. İlk zamanlarda tarım ile uğraşanlar kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bu işe başladılarsa da zamanla önce komşu kentlerin ihtiyaçları için de üretim yapmışlardır. Ülkenin deniz gücünü aktif kullanabilmesinin devamında bu yolla ulaşılabilecek pazarlara da yönelimi ticari gelişimi için tarih boyunca önem arz etmiştir. Antik Yunan medeniyeti, deniz ticareti ve denizcilikte büyük bir başarı elde etmiştir ve böylece Yunanistan'ın deniz aşırı pazarlara açılması kolaylaşmıştır. Deniz aşırı ticarete konu olan ürünlerin başında zeytinyağı, zeytin ve zeytin odunu gelir. Bu rnlerin devamında ana ürün olan zeytinyağı farklı yağlar ile birlikte kullanılarak kozmetik ürünler üretilmiş ve ticareti yapılmıştır (Freeman, 2003: 150).

Yunan toplumunda zeytinin apayrı bir yeri vardır. Mitolojik efsaneleri ile ünlü bu toplumda bu efsanelerde de sık sık zeytinden söz edilir. Mitolojik kahramanlarının ve hatta tanrıların zeytin ağacının altında doğduklarına inanacak kadar değerli bir bitki olduğuna inanılmıştır. Yunan toplumunda bu inanışlar ve efsaneler zeytine oldukça önem verdiklerini göstermektedir (Peker, 2019: 28).

Yunanlılar lke ikliminin zeytin yetiştirilmesine olanak veren durumunu kullanarak zeytin yetiştirmiş, kurdukları kk değirmenlerde zeytinin yağını çıkarak hem kendi ihtiyaçları için kullanmış hem de zeytinyağı ticareti yapmışlardır. Tıpkı bir

trampa ekonomisi gibi elde ettikleri zeytinyağının karşılığında da özellikle tahıl olmak üzere ülke tüketimi için gerekli olan ürünlerin ticareti yapılmıştır (Rodriguez, 1997: 48-49).

Yunanistan sektörde en eski geçmişe sahip ülkelerdendir ve bu geleneği sürdürmeye ve zeytin üretimini sürekli olarak geliştirmeye odaklanmıştır. 2019-2020 yılında hazırlanan raporlara göre Yunanistan'ın zeytin üretim rakamı yaklaşık 210 bin ton civarındadır. Bu rakam, dünyadaki üretici diğer ülkeler arasında Yunanistan'ı beşinci sıraya yerleştirmektedir (TİM, 2020: 6-7).

3.1.2. Zeytinyağı Üretimi

Zeytinyağını diğer tüm bitkisel yağlardan ayıran önemli bir özelliği vardır. Tüm dünyada bitkisel yağlar genel olarak tohumlardan elde edilirken zeytinyağı zeytin meyveden üretilmektedir (Uzel ve Çimrin, 2020: 1040).

Dünyada sofralık zeytin ve zeytinyağı, sunduğu kalite, tarım ve dolaylı yollardan tarıma bağlı işgücüne yarattığı istihdam, sağlıklı beslenmeye olan faydası ve ticarete de konu olması nedeniyle üretici ülkeler için çok önemli bir yer tutmaktadır.

Sofralık olarak tüketilen zeytin ve zeytinyağı, Akdeniz diyetinin temel bileşenlerinden biridir ve sağlıklı beslenmenin önemli bir parçası olarak kabul edilir. Zeytinyağı, tekli doymamış yağ asitleri ve antioksidanlar açısından zengindir, bu da kalp sağlığını destekler, kötü kolesterolü düşürür. Sofralık zeytinler de benzer şekilde lif, E vitamini, demir ve bakır gibi besin maddeleri sağlar. Bu özellikler, zeytin ve zeytinyağını dünya çapında sağlıklı diyetlerin vazgeçilmez bir parçası haline getirir.

Zeytinyağı kozmetik ürünlerinde yaygın olarak yer alır. Bu durum, zeytin ve zeytinyağının tarıma dayalı sanayiler için çok yönlü bir hammadde kaynağı olmasını sağlar.

Zeytin yetiştiriciliği, hasadı, işlenmesi ve pazarlanması süreçleri, birçok insan için istihdam yaratır. Küçük aile çiftliklerinden büyük endüstriyel işletmelere kadar geniş bir yelpazede iş olanakları sunar. Türkiye, İspanya, İtalya, Yunanistan ve Tunus gibi ülkelerde, zeytin sektörü kırsal ekonomiler için hayati öneme sahiptir. Bu sektör hem doğrudan tarım işçiliği hem de dolaylı olarak işleme, paketleme ve nakliye gibi alanlarda geniş bir istihdam yaratır.

Zeytin ve zeytinyağı, uluslararası ticarete önemli bir yere sahiptir. Dünya genelinde yüksek talep gören bu ürünler, üretici ülkeler için önemli bir döviz kaynağıdır (Çobanoğlu ve Tunalıoğlu, 2013: 21).

IOC (International Olive Council) istatistikleri incelendiğinde, dünya genelinde zeytinyağı üretim miktarı 2018/19 sezonundan itibaren değişimler göstermiş ancak en büyük değişimi 2022/23 sezonunda görülmüş; özellikle İspanya’da yarı yarıya bir üretim düşüşü yaşanmıştır. Yaşanan bu düşüşün sebebi Avrupa’da son iki yıldır yaşanan şiddetli kuraklık ve yağışın zeytin üretimine yeterli gelmemesidir.

Zeytin yetiştiriciliğinin kârlı bir şekilde yapılabilmesi için yıllık yağışın en az 300–350 mm olması, ideal olarak 600 mm civarında ve hatta bu rakamın üzerinde seyretmesi gerekmektedir (Doğanay ve Coşkun, 2020: 290).

Büyük değişim görülen 2022/23 üretim sezonunda dünyada yaklaşık 2,7 milyon ton zeytinyağı üretimi gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Bu üretimde en büyük pay IOC ülkelerine ait olup oran %90’lardadır. IOC üye ülkeler arasından da en büyük pay AB üye ülkelerine ait olup bu oran ise %55 seviyesindedir.

2021/22 üretim sezonunda dünya genelinde zeytinyağı üretimi, hava koşullarının ideal olmasıyla yaklaşık olarak 3,4 milyon ton civarında gerçekleşmiştir. Fakat bu üretim miktarı 2022/23 sezonunda düşüş yaşamış ve 2,7 milyon ton civarında gerçekleşmiştir.

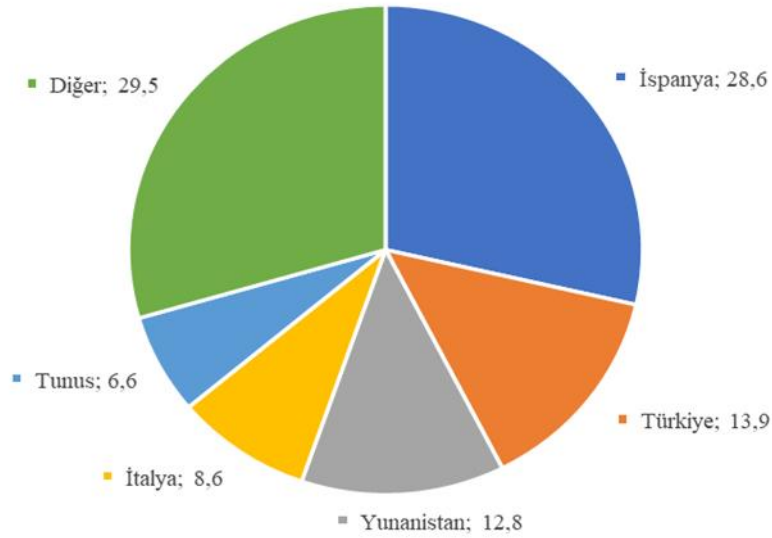
Ülkeler bazında 2022/23 sezonunda İspanya tek başına dünya zeytinyağı üretiminin yaklaşık %30’unu karşılayarak yaklaşık 780 bin tonluk üretim ile ilk sıradaki ülke olmayı başarmıştır. İspanya’yı takiben Yunanistan 350 bin ton ve İtalya 235 bin ton üretim ile ikinci ve üçüncü sıradaki üretici ülkeler olmuşlardır (Tablo 3.1).

Üretim (bin ton)	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23	Dünya (%)
Dünya	3304	3269	3020	3398	2730	100
IOC Üyeleri	3072	3078	2786	3208	2500	91,6
AB	2264	1920	2051	2272	1505	55,1
İspanya	1790	1125	1389	1491	780	28,6
Yunanistan	185	275	275	232	350	12,8
İtalya	174	366	274	329	235	8,6
Portekiz	100	140	100	206	125	4,6
Diğer AB Ülkeleri	15	13	14	13	15	0,5
Diğer IOC Ülkeleri	808	1158	735	936	910	36,4
Türkiye	194	230	194	235	380	13,9
Fas	200	145	160	200	156	5,7
Tunus	140	440	140	240	180	6,6
Cezayir	97	126	70	91	81	3
Mısır	41	40	38	20	40	1,5

Tablo 3.1. Dünyada ve başlıca ülkelerde zeytinyağı üretim miktarları (bin ton)

Kaynak: IOC, 2023.

2022/23 dönemi verilerine göre İspanya dünya genelindeki zeytinyağı üretiminin yaklaşık %28,6 'sını gerçekleştirmiştir. İspanya'nın bu büyük payı, ülkenin iklim koşulları, tarım politikaları ve tarım teknolojisindeki gelişmeler gibi faktörlere dayanmaktadır. İkinci sırada ise Türkiye gelmekte ve 380 bin tonluk üretimiyle Türkiye, dünya zeytinyağı üretiminin yaklaşık %13,9 'unu karşılamaktadır. Diğer önemli üretici ülkeler arasında İtalya, Tunus ve Yunanistan bulunmaktadır. Tunus'un üretimi dünya genelinde %6,6, İtalya %8,6 ve Yunanistan ise %12,8'lik bir üretim payına sahip olmuştur (Şekil 3.1).

Şekil 3.1. Dünya toplam zeytinyağı üretiminin başlıca ülkelere göre dağılımı (%)

Kaynak: IOC, 2023.

3.1.3. Sofralık Zeytin Üretimi

Dünya genelinde zeytinin yetiştiriciliği, coğrafi ve iklimsel koşulların uygunluğuna bağlı olarak belirli bölgelerde yoğunlaşmıştır. Zeytin alanlarının büyük bir kısmı (yaklaşık %90) dünya üzerinde Akdeniz havzasında yoğunlaşmıştır. Geri kalan alanların ise Latin Amerika’ da olduğu bilinmektedir. 30-45 derece enlemleri arasında yetişen zeytinin tamamına yakını (%98’lik kısmı) Kuzey Yarımküre’ de yetişmektedir (Özışık ve Öztürk, 2009: 25).

Zeytin ağacı, çeşitli iklim ve toprak koşullarında yetiştirilebilen oldukça adaptif bir bitkidir. Genellikle Akdeniz iklimi olan bölgelerde en iyi şekilde yetişir, ancak sıcaklığa ve nem düzeyine dayanıklıdır. Bu esneklik, zeytin ağacının dünya genelinde farklı bölgelerde yaygın bir şekilde yetiştirilmesini sağlar. Türkiye’de zeytin yetiştiriciliğini sınırlandıran tek faktör kış soğuklarıdır. Zeytin ağacı, -7°C gibi düşük sıcaklıklarda olumsuz etkilenmeye başlar ve bu durum ciddi zararlara yol açabilir (Özkaya vd., 2010: 515).

Zeytin ağaçları için yıllık yağış miktarı önemlidir çünkü su gereksinimlerini karşılamak için yeterli suya ihtiyaç duyarlar. Genel olarak, zeytin ağaçları için yıllık yağış miktarının en az 400 mm olması gerektiği kabul edilir. Bu miktar, ağaçların sağlıklı büyümesi ve verimli bir şekilde meyve üretmesi için gereken minimum su düzeyini sağlar.

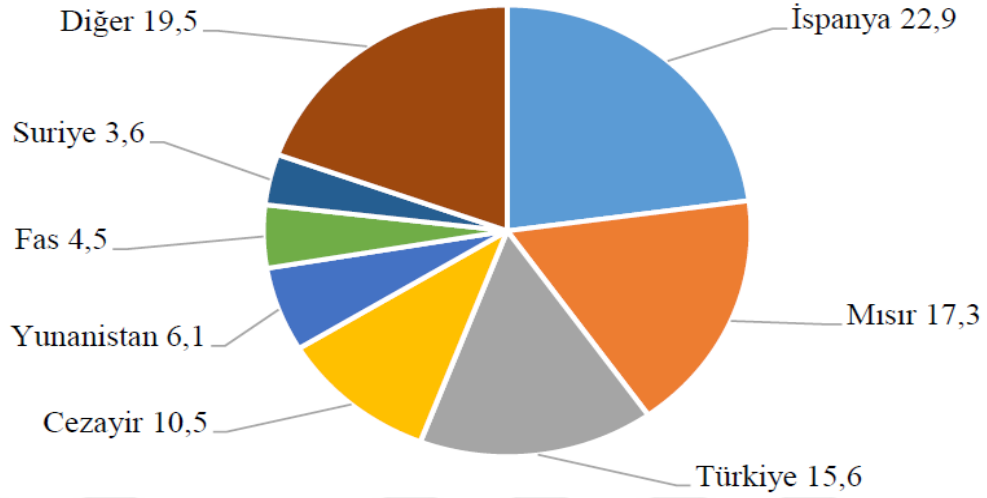
IOC verilerine göre, dünya genelinde sofralık zeytin üretimi son on yılda artış eğiliminde olmuştur. Ancak, bu dönemde dalgalanmalar da yaşanmıştır. Sofralık zeytin üretimi, çeşitli faktörlere bağlı olarak yıldan yıla değişebilir, bu da dalgalanmalara neden olabilir. 2021/22 sezonuna bakıldığında dünyada yaklaşık 3 milyon tona yakın bir üretimin gerçekleştiği görülmektedir (Tablo 3.2).

Üretim (bin ton)	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Dünya	2513	2661	2583	2578	2901	3285	2950	2961	2838	2888
İspanya	491	572	556	601	596	562	591	458	546	660
Mısır	453	400	451	336	550	750	600	650	650	500
Türkiye	410	430	390	397	401	450	423	414	360	450
Cezayir	175	208	234	221	293	304	300	327	273	303
Yunanistan	197	130	249	194	180	261	199	222	230	175
Fas	100	120	100	120	120	130	130	135	130	130
Suriye	134	120	75	150	190	100	163	105	105	105
Peru	58	110	41	56	80	190	124	115	91	100
Arjantin	60	140	120	73	96	106	80	80	78	78
Diğer	435	431	367	430	395	432	340	455	375	387

Tablo 3.2. Dünyada ve başlıca ülkelerde sofralık zeytin üretim miktarları (bin ton)

Kaynak: IOC, 2023.

2021/22 üretim sezonunda dünya sofralık zeytin üretiminde İspanya, yaklaşık 660 bin ton üretim yaparak dünya üretici ülkeleri arasında birinci sırada gelmekte ve toplam üretim içinde yaklaşık %23 paya sahip bulunmaktadır. İspanya'dan sonra gelen Mısır üretimden 500 bin ton ile %17,3' lük bir pay almıştır. Mısır'dan sonra ise Türkiye gelmekte olup payı ise 450 bin ton ile %15,6'dır. Üretici ülkeler arasında ilerleyen sıraları paylaşan önemli ülkelerden Cezayir %10,5, Yunanistan %6,1 ve Fas ise %4,5' lik üretim paylarına sahiptir (Tablo 3.2) (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Dünya toplam sofralık zeytin üretiminin başlıca ülkelere göre dağılımı (%)

Kaynak: IOC, 2023.

3.2. Dünyada Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi

3.2.1. Zeytinyağı Tüketimi

Dünya genelinde zeytinyağı tüketimi 2022/23 sezonunda dünya zeytinyağı tüketim miktarının bir miktar düşüş yaşadığı tahmin edilmektedir.

Tüketimdeki bu dalgalanmalar, küresel ekonomik koşullar, zeytinyağı fiyatları ve tüketici tercihlerindeki değişikliklerle ilişkilendirilebilir.

Zeytinyağı, sağlıklı yaşam tarzının bir parçası olarak kabul edilmekte ve özellikle Akdeniz diyeti sayesinde dünya çapında özel bir yere sahip olmaktadır. Bu diyetin sağlık üzerindeki olumlu etkileri bilimsel araştırmalarla da desteklenmektedir. İçeriğindeki değerli yağ asitleri bu diyetle de önem arz ettiğinden kullanımı yaygındır (Kelebek vd., 2012: 135).

Antioksidan içeriği oldukça yüksek olan zeytin beslenmede ön plana çıkmaktadır. Antioksidan gibi sağlıklı içeriklere, bu içerikleri barındıran beslenme şekillerine son yıllarda ilgi artmış olup, otoriteler tarafından da önemi vurgulanmaktadır. Bu sebeple bitkilerden elde edilen yağlar arasında zeytinyağı sağlıklı seçenekler arasında ilk akla gelen türdür (Gürsoy, 2019: 2157).

Zeytinyağı üretici ülkeleri aynı zamanda büyük tüketici ülkelerdir. Özellikle hem üretim hem de tüketim açısından İspanya, İtalya, Yunanistan ile Türkiye öne

çıkmaktadır. Bu ülkelerde zeytinyağı, mutfak kültürünün vazgeçilmez bir parçasıdır ve kişi başı tüketim oranları yüksektir. AB'deki yüksek zeytinyağı tüketimi, sağlıklı yaşam tarzlarının ve Akdeniz diyetinin yaygınlaşmasıyla birlikte, zeytinyağına olan küresel talebin artmasına ve bu talebin farklı coğrafyalara kaymasına neden olmaktadır. ABD, Brezilya, Japonya, Avustralya ve Çin gibi ülkeler, zeytinyağı pazarında önemli birer tüketici olarak öne çıkmaktadır.

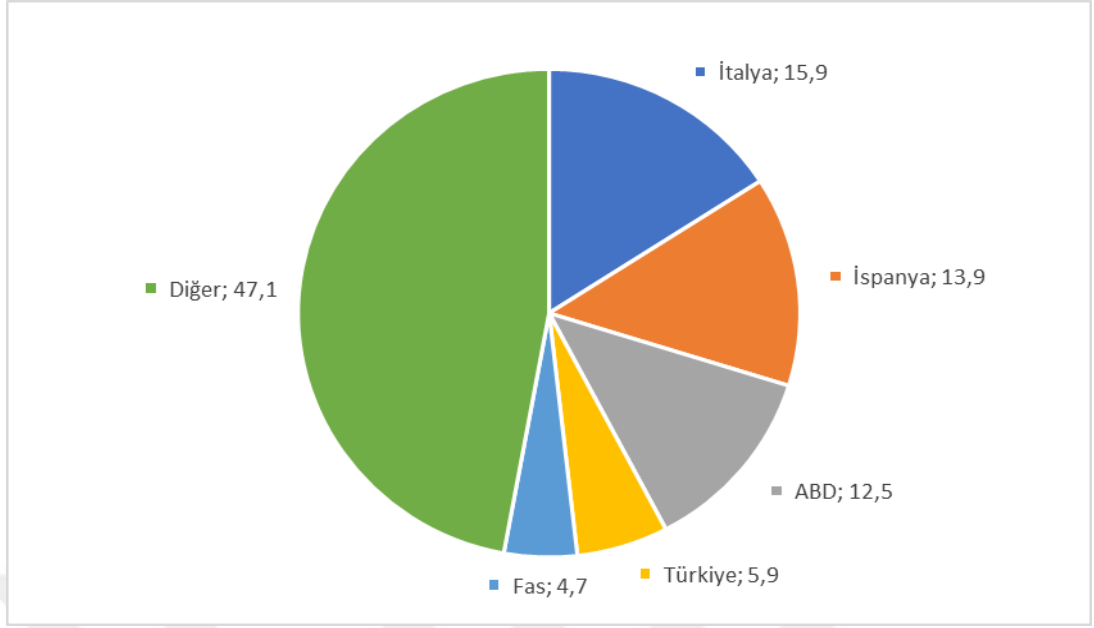
Dünya zeytinyağı tüketiminin yaklaşık 2 milyon tonluk kısmı IOC ülkelerine ait olup, bu rakamın da yaklaşık 1,5 milyon tonu AB üye ülkelerine aittir. Ülkeler bazında İtalya ve İspanya çok yakın rakamlara sahipken, Fransa, Yunanistan ve Almanya bu ülkeleri takip etmektedir (Tablo 3.3).

Tüketim (bin ton)	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23	Dünya (%)
Dünya	3093	3269	3174	3240	3055	100
IOC Üyeleri	2107	2165	2039	2149	2031	66,5
AB	1491	1520	1475	1551	1412	46,2
İspanya	526	519	541	587	425	13,9
İtalya	417	408	419	482	486	15,9
ABD	351	402	389	395	381	12,5
Fransa	137	130	140	128	122	4
Yunanistan	120	114	110	106	110	3,6
Almanya	63	76	83	68	88	2,9
Portekiz	54	72	60	63	61	2
Diğer AB Ülkeleri	174	203	122	116	119	3,9
Diğer IOC ülkeleri	616	645	564	598	619	20,3
Türkiye	163	170	150	170	179	5,9
Fas	150	140	140	150	145	4,7
Cezayir	92	115	80	92	87	2,8

Tablo 3.3. Dünyada ve başlıca ülkelerde zeytinyağı tüketim miktarları (bin ton)

Kaynak: IOC, 2023.

Dünya ülkeleri incelendiğinde, zeytinyağı tüketen ülkelerin kültür ve coğrafi çeşitliliği oldukça fazladır. Bu ülkelerden İspanya yaklaşık %13,9, İtalya %15,9, ABD %12,5, Türkiye %5,9 ve Fas %4,7 tüketim payına sahiptir (Şekil 3.3).

Şekil 3.3. Dünya toplam zeytinyağı tüketiminin başlıca ülkelere göre dağılımı (%)

Kaynak: IOC, 2023.

Ülke bazlı kişi başı zeytinyağı tüketim rakamlarına bakıldığında ise IOC verilerine göre 2020/21 sezonu için; İspanya 11,4 kg ile ilk sırada, Yunanistan 10,3 kg ile ikinci, İtalya 7,1 kg ve Portekiz 5,8 kg son olarak Türkiye için 1,8 kg'dır. Üretimde ilk sıralarda yer alan Türkiye'nin tüketimi, üretim oranına göre oldukça düşüktür.

Üretim ayağında olmayıp tüketimi mevcut olan ülkeler arasında ise kişi başı tüketim miktarı ABD'de yaklaşık 1,2 kg, Kanada verisi ise 1,5 kg, Brezilya ve Japonya verisi ise 0,5 kg'dır (IOC, 2023).

3.2.2. Sofralık Zeytin Tüketimi

Dünyada sofralık zeytin tüketimi genellikle artış eğiliminde olsa da belirli dönemlerde dalgalanmalar yaşanabilir. IOC verilerine göre, 2021/2022 sezonunda dünya sofralık zeytin tüketim miktarının bir önceki sezona göre %5 azalarak yaklaşık 2,7 milyon ton olduğu tahmin edilmektedir. Ülke bazlı değerlendirildiğinde ise Mısır sofralık zeytinin tüketimi bakımından ilk sırada yer almakta ve tüketim rakamı yaklaşık 450 bin ton

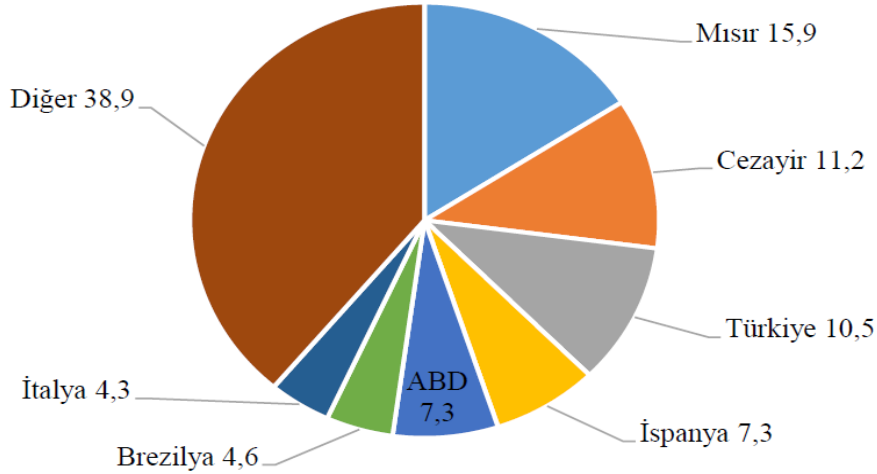
olarak görülmektedir. Mısır'ı sırasıyla Cezayir, Türkiye ve İspanya takip etmektedir (Tablo 3.4).

Tüketim (bin ton)	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Dünya	2522	2494	2480	2500	2725	2878	2973	2974	2852	2709
Mısır	330	319	369	319	401	555	600	600	569	430
Cezayir	172	205	240	234	297	300	305	329	275	303
Türkiye	350	355	330	319	332	355	349	340	330	285
İspanya	189	175	189	183	191	192	191	177	168	199
ABD	210	211	185	215	206	216	182	222	176	197
Brezilya	109	114	103	102	114	110	118	125	130	126
İtalya	145	120	101	126	85	107	92	107	123	117
Suriye	104	107	92	147	185	105	157	100	103	101
Fransa	67	60	60	65	65	65	70	86	88	89
Peru	40	40	40	32	45	65	90	90	85	80
Diğer	806	788	771	758	804	808	819	798	805	782

Tablo 3.4. Dünyada ve başlıca ülkelerde sofralık zeytin tüketim miktarları (bin ton)

Kaynak: IOC, 2023.

Sofralık zeytin tüketimi yüzdesel olarak ele alındığında ise ilk sırada yer alan Mısır'ın payı %15,9'dur. Devamında %11,2 ile Cezayir ve %10,5 ile Türkiye gelmektedir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4. Dünya toplam sofralık zeytin tüketiminin başlıca ülkelere göre dağılımı (%)

Kaynak: IOC, 2023.

Ülke bazlı kişi başı sofralık zeytin tüketim rakamlarına bakıldığında IOC verilerine göre Suriye 5,6 kg, Cezayir 6,2 kg, Mısır 5,5 kg, Türkiye 3,9 kg ve İspanya 3,5 kg tüketim gerçekleştirmiştir. Sofralık zeytin üreticisi ülkelerinin başında gelen

İspanya'nın tüketim miktarı da üretim miktarına göre oldukça düşük kalmıştır (IOC, 2023).

3.3. Dünya Zeytin ve Zeytinyağı İthalatı

3.3.1. Zeytinyağı İthalatı

Dünya genelinde yağ kullanımındaki miktar içerisinde zeytinyağının tüketiminin artması ile birlikte başta ABD olmak üzere birçok ülkenin ithalatında artışlar olmuştur. ABD, zeytinyağı ithalatında lider konumdadır ve dünya genelindeki zeytinyağı ithalatının büyük bir kısmını gerçekleştirmektedir. ABD'de sağlıklı beslenme trendleri ve Akdeniz diyetinin benimsenmesi, zeytinyağı tüketimini artırmıştır. Özellikle, zeytinyağının sağlığa olan faydalarının daha fazla insan tarafından anlaşılması, bu eğilimi desteklemektedir. ABD'de zeytinyağı ihtiyacının sadece küçük bir kısmı yurtiçi üretimden karşılanmaktadır. Kaliforniya, ABD'deki başlıca zeytinyağı üretim bölgesidir, ancak bu üretim, ülkenin toplam tüketimini karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, ABD büyük ölçüde ithalata bağımlıdır. İspanya, İtalya, Yunanistan ve Türkiye gibi zeytinyağı üreticisi ülkelerden yapılan ithalat, ABD pazarındaki talebi karşılamaktadır.

AB ülkeleri, zeytinyağı üretiminde, ihracatında ve ithalatında küresel pazarın önemli aktörleri arasındadır. İspanya, İtalya, Yunanistan ve Portekiz gibi ülkeler, dünya çapındaki zeytinyağı üretiminin lider konumundaki ülkeler olup, yüksek kaliteli zeytinyağı üretimleri ile tanınmaktadır. Bu ülkeler, aynı zamanda dünya genelinde büyük miktarlarda zeytinyağı ihraç etmektedir. Yüksek iç tüketim oranları ise, bu ülkelerin zeytinyağı ithalatında da önemli bir paya sahip olmasını sağlamaktadır. AB'nin zeytinyağı piyasasındaki bu merkezi rolü hem üretici hem de tüketici olarak zeytinyağı endüstrisine büyük katkılar sunmaktadır.

AB ülkeleri genellikle dökme zeytinyağı ithal eder ve bunları paketleyerek yeniden ihraç eder. Bu durum, AB'nin zeytinyağı üretimindeki lider konumundan kaynaklanır. İtalya ve İspanya gibi önde gelen zeytinyağı üreticileri hem kendi iç pazarlarının hem de diğer ülkelerdeki talebi karşılamak için dökme zeytinyağı ithal eder ve bu yağları paketleyip ihraç ederler. Bu şekilde, AB dışındaki ülkeler ve AB içinde üretim yapmayan diğer ülkelerin zeytinyağı talepleri büyük ölçüde bu ülkelerden karşılanmaktadır.

AB ülkelerini Brezilya, Japonya, Kanada ve Avustralya izlemektedir. Çin 2008 yılından itibaren zeytinyağı ithalatına başlamış ve günümüze kadar da ithalat miktarını her yıl artırmıştır.

Dünya zeytinyağı ithalatının son on yılda %33,6 artması, zeytinyağına olan küresel talebin arttığını göstermektedir. Ancak, bir önceki yıla göre %0,6 azalması, bu artış eğiliminin istikrarlı olmadığını ve talepte dalgalanmaların yaşandığını göstermektedir. 2021/22 pazarlama yılında gerçekleşen 1,14 milyon tonluk ithalat miktarı, dünya genelindeki zeytinyağı ticaretinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Zeytinyağı tüketiminin artmasıyla birlikte, zeytinyağı üreticisi olmayan ülkelerdeki talep de artmaktadır. Bu ülkeler, zeytinyağı ithalatı yaparak kendi tüketicilerinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. İspanya ve İtalya, zeytinyağı üretiminde yaşanan sıkıntılı dönemlerde, ham zeytinyağı ithalatı yaparak katma değeri yüksek ürünler üretmektedirler. Bu strateji, bu ülkelerin zeytinyağı piyasasındaki lider konumlarını korumalarını ve yüksek kaliteli zeytinyağı üretimlerini sürdürebilmelerini sağlar. İspanya ve İtalya, ithal edilen ham zeytinyağını işleyerek ve kendi üretimleri ile karıştırarak dünya pazarlarına sunmakta ve böylece hem yerel hem de uluslararası talebi karşılamaktadır (Tarım Orman, 2023: 10).

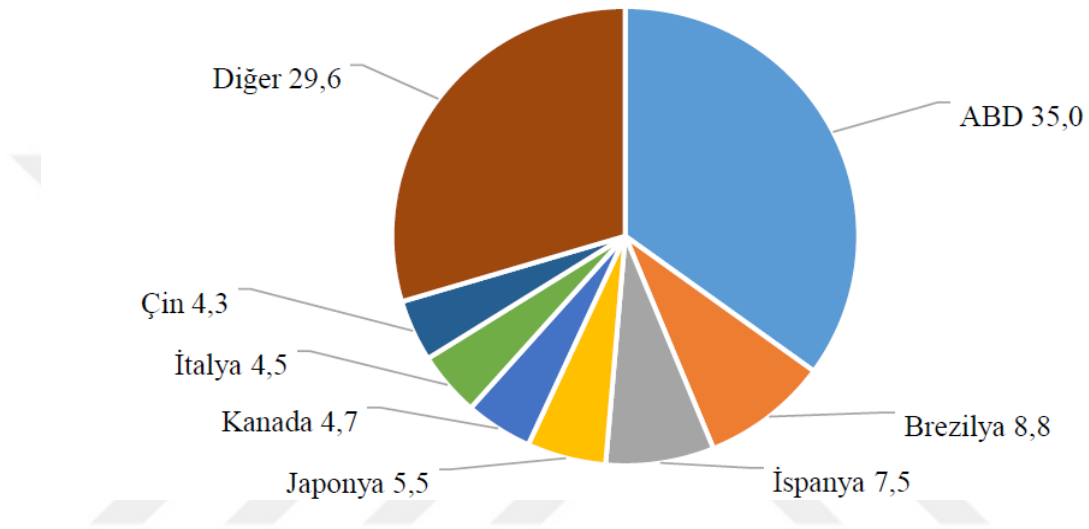
Dünya çapında yapılan zeytinyağı ithalatının yaklaşık 400 bin tonu ABD' ye aittir. ABD' yi yaklaşık 100 bin ton ile Brezilya, 85 bin ton ile İspanya izlemektedir (Tablo 3.5).

İthalat (bin ton)	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Dünya	854	781	921	792	784	945	977	1242	1148	1143
ABD	288	303	295	314	305	311	347	391	380	399
Brezilya	73	73	67	50	60	77	86	104	107	101
İspanya	55	14	105	47	41	99	84	152	101	86
Japonya	51	54	59	54	55	56	69	70	59	63
Kanada	37	41	38	41	40	47	47	58	58	54
İtalya	79	27	96	41	36	64	49	82	51	52
Çin	39	32	31	34	39	38	46	51	46	50
Avustralya	29	28	22	26	29	31	32	36	36	34
S.Arabistan	20	20	22	22	23	34	35	39	28	30
Rusya	27	30	19	20	20	21	24	27	32	20
Diğer	156	159	168	143	136	167	158	232	250	254

Tablo 3.5. Dünyada ve başlıca ülkelerde zeytinyağı ithalat miktarları (bin ton)

Kaynak: IOC, 2023.

Son on yıllık dönemde zeytinyağı ithal eden ülkeler arasında ilk sırada olan ABD ithalat miktarını daha da artırarak 2021/22 döneminde dünya çapında zeytinyağı ithalatının %35’lik kısmını gerçekleştirmiştir. İthalatçı ülkelere ABD’yi takip eden Brezilya, Japonya, Kanada, Çin ve Avustralya’da da ithalat hacimleri yukarı yönlü olmuş ve artmıştır. 2021/22 üretim sezonunda zeytinyağı üretiminin lider ülkelerinden İspanya %7,5, İtalya ise %4,5 oranlarında ithalat yapmışlardır (Tarım Orman, 2023: 10).

Şekil 3.5. Dünya toplam zeytinyağı ithalatının başlıca ülkelere göre dağılımı (%)

Kaynak: IOC, 2023.

3.3.2. Sofralık Zeytin İthalatı

Sofralık zeytinin ithalat miktarları incelendiğinde son on yıllık periyotta yaklaşık %7’lik bir artış gözlemlenmektedir. Ancak dünya genelinde toplam ithalat 2021/22 döneminde bir önceki yıla göre yaklaşık %3’lük bir oranda düşmüştür. Dünyada sofralık zeytin üreticisi olmayan ülkelere, tüketicilerin sağlık bilinci arttıkça sofralık zeytine olan talep de artış göstermektedir (Tarım Orman, 2023: 12).

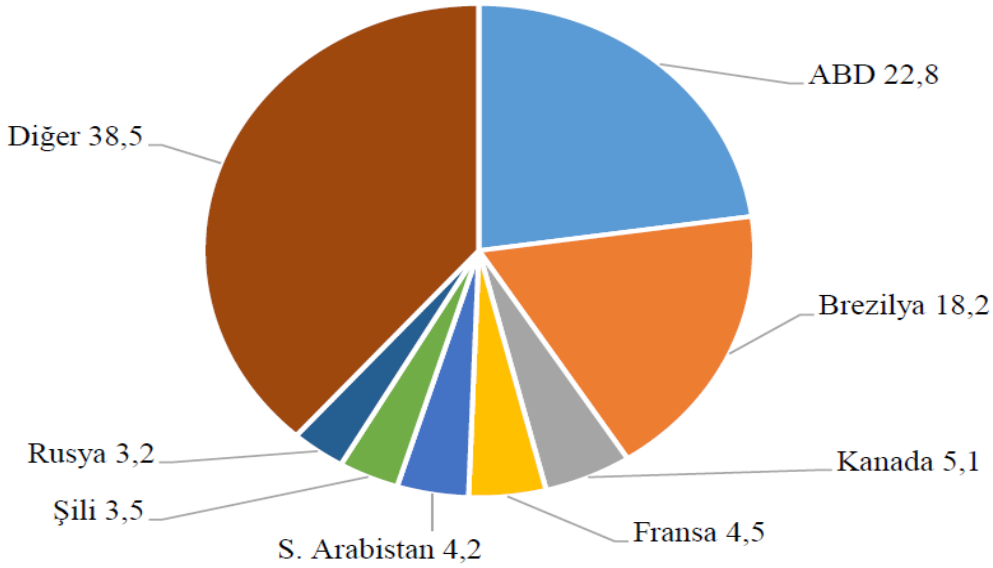
Sofralık zeytin ithal eden ülkelerin başında da tıpkı zeytinyağı gibi ABD gelmektedir. 2021/22 pazarlama döneminde ABD’nin sofralık zeytin ithalat miktarı yaklaşık 160 bin tondur. ABD’yi, Brezilya 125 bin ton ile Kanada ise 35 bin ton ithalat rakamı ile izlemektedir. Görüldüğü gibi sofralık zeytin ithal eden ülkeler ile zeytinyağı ithal eden ülkeler sıralaması paralellik göstermektedir (Tablo 3.6).

İthalat (bin ton)	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Dünya	646	670	610	610	638	644	679	653	711	692
ABD	143	136	152	154	146	141	172	147	159	158
Brezilya	109	114	103	102	114	110	118	125	130	126
Kanada	29	29	29	30	29	32	33	32	40	36
Fransa	27	29	29	32	32	32	31	30	31	31
S.Arabistan	37	39	30	26	28	28	27	28	28	29
Şili	5	15	15	15	19	19	20	19	28	25
Rusya	75	73	23	22	25	25	28	29	25	22
Avustralya	18	18	16	17	18	18	19	17	20	19
Romanya	8	11	9	9	9	12	14	13	13	16
İsviçre	6	7	7	7	7	7	8	6	15	14
Diğer	189	199	197	196	211	220	209	207	222	216

Tablo 3.6. Dünyada ve başlıca ülkelerde sofralık zeytin ithalat miktarları (bin ton)

Kaynak: IOC, 2023.

Son on yıllık dönemde sofralık zeytin ithal eden ülkeler arasında ilk sırada olan ABD, dünya çapında sofralık zeytin ithalatının %22,8'lik kısmını gerçekleştirmiştir. İthalatçı ülkelerden ABD'yi takip eden Brezilya %18,2, Kanada ise %5,1'lik ithalat paylarına sahiptir (Şekil 3.6).

Şekil 3.6. Dünya toplam sofralık zeytin ithalatının başlıca ülkelere göre dağılımı (%)

Kaynak: IOC, 2023.

3.4. Dünya Zeytin ve Zeytinyağı İhracatı

3.4.1. Zeytinyağı İhracatı

Zeytin üretiminin belli bölgelerde yapılabilmesi, zeytin işlenerek elde edilen zeytinyağı ihracatında üretici olan ülkelerin söz sahibi olmasına neden olmuştur. AB

lkeleri ve Türkiye, Tunus, Fas, Suriye gibi ülkeler zeytinyağı ihraç pazarında önde gelen ülkelerdir. Bu lkeler, kaliteli zeytinyağı üretimi ve tarihsel olarak köklü zeytinyağı kültürü sayesinde uluslararası pazarda talebi karşılamakta ve ihracatlarını artırmaktadır. Dünya genelinde zeytinyağı talebinin artması, bu ülkelerin zeytinyağı ihracatındaki paylarını daha da güçlendirmektedir. Bu ülkelerin coğrafı avantajları, iklim koşulları ve tarımsal altyapıları, dünya pazarında rekabet avantajı sağlamaktadır.

AB lkeleri, zeytinyağı ihracatını artırmak için etkili promosyon kampanyaları yürütmektedirler. Bu kampanyalar, dünya genelinde zeytinyağı tüketimini teşvik etmekte ve AB'nin zeytinyağı ticaretindeki payını artırmaktadır. Ayrıca, AB'nin sağladığı destekler ve teşvikler de üretici ülkelerin zeytinyağı ticaretindeki rekabet gücünü artırmaktadır (Göksu, 2003).

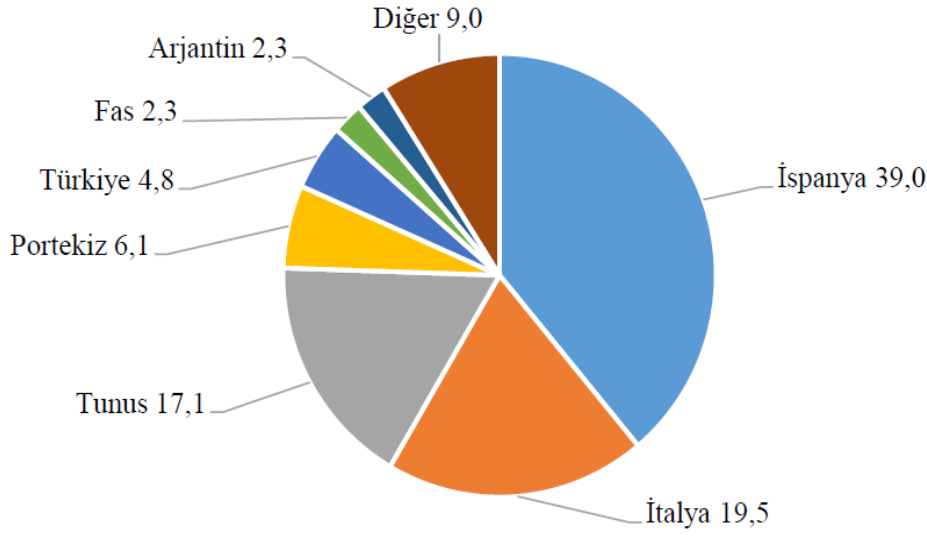
2021/22 pazarlama yılında dünya genelindeki zeytinyağı ihracat rakamı yaklaşık 1.2 milyon ton olmuş ve son on yıldaki artış trendini devam ettirmiştir. Zeytinyağı üreticilerinin başında gelen ülkeler doğrudan ihracat rakamlarında da ilk sıralardadır. 2021/22 pazarlama yılında İspanya yaklaşık 470 bin ton, İtalya yaklaşık 250 bin ton ve Tunus yaklaşık 200 bin ton zeytinyağı ihraç etmişleridir (Tablo 3.7) (Tarım Orman, 2023: 9).

İhracat (bin ton)	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Dünya	844	787	931	790	785	945	970	1242	1148	1201
İspanya	198	290	237	298	291	292	356	421	465	468
İtalya	218	233	200	208	200	186	197	215	223	234
Tunus	170	58	304	103	90	205	160	355	205	205
Portekiz	51	54	48	41	40	58	65	80	76	73
Türkiye	92	35	30	15	45	66	55	45	42	58
Fas	10	10	25	17	9	11	28	11	10	28
Arjantin	12	22	12	31	17	38	22	23	23	27
Yunanistan	18	16	17	19	19	19	20	21	25	25
Suriye	30	10	0	6	12	20	18	15	19	15
şili	10	10	15	11	13	15	12	16	13	13
Diğer	35	49	43	41	49	35	37	40	47	55

Tablo 3.7. Dünyada ve başlıca lkelerde zeytinyağı ihracat miktarları (bin ton)

Kaynak: IOC, 2023.

Dünya zeytinyağı ihracatında önde gelen ülkelerin yüzdesel olarak oranları incelendiğinde de İspanya %39'luk oran ile ilk sıradadır. %19,5, Tunus ise %17,1'lik pay almıştır (şekil 3.7) (Tarım Orman, 2023: 9).

Şekil 3.7. Dünya toplam zeytinyağı ihracatının başlıca ülkelere göre dağılımı (%)

Kaynak: IOC, 2023.

3.4.2. Sofralık Zeytin İhracatı

2021/22 pazarlama yılında dünya sofralık zeytin ihracat miktarı yaklaşık 700 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Son on yıllık verilere bakıldığında artış trendi vardır. Bu uzun vadeli artışta tüketici talebindeki büyüme, sağlık trendleri ve gelişen ticaret ilişkileri gibi faktörler etkilidir.

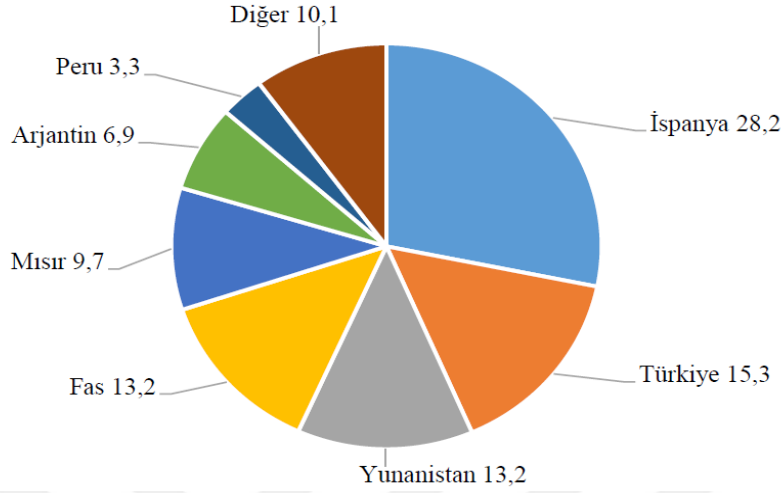
Lider İspanya yaklaşık 200 bin ton sofralık zeytin ihracat rakamı ile ilk sıradadır. Türkiye yaklaşık 100 bin ton ile ikinci, üçüncü ve dördüncü olan Yunanistan ile Fas'ın ihracat rakamları ise 95'er bin tondur (Tablo 3.8) (Tarım Orman, 2023: 11).

İhracat (bin ton)	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
Dünya	671	640	605	612	654	642	677	650	708	719
İspanya	179	195	218	177	177	163	188	173	179	203
Türkiye	70	71	64	72	58	77	90	80	50	110
Yunanistan	62	56	66	73	78	83	75	62	90	95
Fas	73	87	78	88	86	90	99	85	109	95
Mısır	128	65	47	57	108	88	60	98	124	70
Arjantin	68	72	47	56	62	60	56	55	54	50
Peru	23	32	32	25	22	25	39	25	30	24
İtalya	6	8	8	10	10	11	13	13	19	20
Portekiz	10	13	12	13	13	14	16	15	15	11
Ürdün	1	4	5	7	10	8	5	5	7	8
Diğer	51	37	28	34	30	23	7	39	31	33

Tablo 3.8. Dünyada ve başlıca ülkelerde sofralık zeytin ihracat miktarları (bin ton)

Kaynak: IOC, 2023.

Yüzdesel olarak da dünya çapındaki sofralık zeytin ihracatının %28,2'sini İspanya yapmış, Türkiye %15,3' ünü, Yunanistan ve Fas ise %13,2'sini karşılayarak ihracatın büyük çoğunluğunu paylaşmışlardır (Tablo 3.8) (Tarım Orman, 2023: 11).

Şekil 3.8. Dünya toplam sofralık zeytin ihracatının başlıca ülkelere göre dağılımı (%)

Kaynak: IOC, 2023.

4. TÜRKİYE’DE ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ

4.1. Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi

Osmanlı İmparatorluğu'nda zeytin, büyük bir öneme sahipti ve birçok sebepten değer verilen bir bitkiydi. İmparatorluğun zeytine verdiği önem, kültürel ve dini değerler, kullanıldığı alanlar ve ekonomik kullanım alanlarına dayanıyordu. Zeytin, Osmanlı İmparatorluğu'nda dini ve kültürel açıdan büyük bir değere sahipti. Kur'an-ı Kerim'de bulunan zeytin ile ilgili ayetler ve yine zeytin ağacı ile ilgili bilinen hadisler de zeytine olan saygının ve değerinin artmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle, Osmanlılar zeytin ağaçlarını korumaya özen gösterdiler. Zeytin, Osmanlı İmparatorluğu'nda sadece beslenme için değil, aynı zamanda aydınlatma, sağlık ve tedavi amacıyla da kullanılmıştır. Başlangıçta yemeklerde olduğu kadar, kandillerde ve sağlık alanında da kullanılan zeytin, çeşitli alanlarda yaygın olarak kullanılmıştır. Bu çok yönlü kullanım, zeytinin değerini artırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun coğrafi konumu, zeytin üretim şartları için uygun bir iklim ve toprağa sahip olmasıyla birleştiğinde, zeytinciliğin gelişimine katkıda bulunmuştur. Marmara bölgesindeki ilk hâkimiyetlerinde, Osmanlılar zeytinciliği teşvik etmişler ve bu bölgede zeytinlikler kurmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun zeytinle ilgili bu tutumu, zeytinin sadece bir tarım ürünü olmaktan öteye geçtiğini ve kültürel, dini ve ekonomik açılardan önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu tutum, günümüzde bile Türkiye'de zeytinin ve zeytinyağının önemini ve değerini yansıtmaktadır (Peker, 2019: 52).

Buğday, arpa gibi ürünler Osmanlı Devleti’nde üretimine özellikle önem verilen hem geçim kaynağı hem de beslenme kaynağı olduğundan öncelik verilen ürünlerdi. Bu ürünlerin yanında iklim koşullarının da elverdiği pamuk, susam, meşe palamudu, zeytin gibi sanayide hammadde olabilecek ürünlere de önem verilmiştir. Sayılan ürünlerin niteliğindeki ekonomi için kazandırıcı etki yapacak ürünlere devlet hem vergi indirimi hem de üretimi destekleyen teşvikler yapmıştır (Çolak, 2021: 631).

Yapılan vergi muafiyetleri belli süreleri kapsamış; 1850'de yeni oluşturulacak olan zeytinlikler için 25, var olan ve aşılama ile genişletilecek zeytin ağaçlarına 20 yıl boyunca geçerli olacak şekilde vergi muafiyeti sağlanmıştır (Kara, 1988: 450).

Türkiye'de zeytincilik, Cumhuriyet döneminin başından itibaren tarım sektörünün önem arz eden faaliyet alanlarından birisi olmuştur. Özellikle Atatürk'ün bu sektöre verdiği önem ve başlattığı seferberlikle, Türkiye genelinde zeytincilik faaliyetleri daha

da gelişmiştir. Atatürk'ün direktifleriyle 1930'ların başında başlatılan zeytincilik seferberliği, sektöre yapılan yatırımları artırmış ve zeytin üretimini teşvik etmiştir.

Türkiye'de zeytinyağı ihracatı ise 1966 yılında başlamış olup, o günden bu yana üretimdeki artışla birlikte sürekli bir yükseliş göstermiştir. Son yıllarda Türkiye'nin ihracat kalemleri arasında zeytinyağı ile birlikte sofralık zeytinin de payı artmıştır. Bu artışta etkili olan birçok faktör vardır. Türk zeytinyağı ve sofralık zeytininin yurtdışında tanıtımı için yapılan faaliyetler, Türk ürünlerinin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Uluslararası fuarlar, etkinlikler ve tanıtım kampanyaları, Türk zeytinciliğinin ve ürünlerinin dış pazarda bilinirliğini artırmıştır. Türkiye'deki ihracatçılar, zeytin ve zeytinyağı sektörüne daha fazla ilgi göstermiş ve bu alanda ihracat potansiyelini keşfetmişlerdir. İhracatçıların sektöre yönelik çabaları, Türk zeytin ürünlerinin dünya pazarlarında daha fazla yer almasını sağlamıştır.

Türkiye, rakip ülkelerle karşılaştırıldığında kaliteli zeytin ürünleri sunabilmektedir. Kaliteli ürünler ve rekabet gücü, Türkiye'nin zeytinyağı ve sofralık zeytin ihracatında başarılı olmasını sağlamıştır. Müşterilerin tercihini kazanmak için kaliteli ve çeşitli ürünler sunmak, Türk zeytinciliğinin uluslararası alanda rekabetçi olmasını sağlamıştır (Bayramer ve Tunalıoğlu, 2016: 141-142).

1937 yılında kurulan "Zeytincilik İstasyonu" ülkemizde ilk kez zeytin çekirdeğinden fidan yetiştirmek amacıyla faaliyete geçmiştir. Çalışmalar sonucunda 1941 yılında ilk kez yetiştirilen fidanlar dağıtılmıştır. 1950 yılına kadar fidan yetiştiriciliğini sürdürmüş, çıkarılan bir kanun ile aynı yıl "Zeytincilik Enstitüsü" adını almıştır (GTO, 2021: 7).

Türkiye'de modern zeytincilikle ilgili ilk resmi adımlar, 1935 yılında çıkarılan Tedrisat-ı Islah Kanunu ile atılmıştır. Bu kanunla, tarım alanında modernleşme ve yenilikçi uygulamaların teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Tedrisat-ı Islah Kanunu, Türkiye'de zeytinciliğin gelişimi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kanun, 1929'da yürürlüğe girmiştir. 1929-1959 yılları arasında uygulanan bu dönemde, zeytincilik sektöründe çeşitli önlemler alınmış ve sektörün gelişimi için temeller atılmıştır. Tedrisat-ı Islah Kanunu üretimde modern yöntemlerin benimsenmesini ve tarım sektörünün verimliliğinin artırılmasını hedeflemiştir. Zeytincilik de bu reformların bir parçası olarak ele alınmış ve geliştirilmesi için teşvik edilmiştir (İnce Erdoğan ve Berber Babalık, 2022: 802).

Tedrisat-ı Islah Kanunu'nun ardından, yeni zeytin alanlarının açılması da teşvik edilmiştir. Bu, zeytin üretim alanlarının genişletilmesine ve sektörün büyümesine katkıda bulunmuştur.

Yine Kanun kapsamında zeytin ağaçlarının kültür bitkisi olarak dikilmesi, verimliliği artırmak ve kaliteli ürün elde etmek amacıyla önemli bir adım olmuştur. Bu, daha kontrollü bir yetiştirme ortamı sağlayarak, zeytin üretimini artırmış ve kaliteyi yükseltmiştir. Doğal olarak yetişen ve verimsiz olan "deli zeytin" ağaçlarının aşılınması çalışmaları, daha verimli ve kaliteli ürünler elde etmek için yapılmıştır. Bu çalışmalar, zeytinin verimliliğini artırmış ve sektörde önemli bir gelişme sağlamıştır (Kondakçı, 2017: 313).

Türkiye, dünya genelinde önemli bir zeytin ve zeytinyağı üreticisi konumundadır. Zeytin ağacı sayısındaki artış, Türkiye'nin zeytincilik sektöründeki büyümesini ve gelişimini yansıtmaktadır. 1967'de 67 milyon olan zeytin ağacı sayısı, 1985 yılında 82 milyona ulaşmış ve 2017 yılında yaklaşık 173 milyona çıkmıştır. Bu artış, zeytin ve zeytinyağı üretiminin gelecekte de artması beklenmektedir.

Zeytin ve zeytinyağı üretiminin artışı hem iç tüketimi artırmayı hem de ihracatı desteklemeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin dünya pazarlarında rekabet gücünü koruması ve artırması için düzenli ve kaliteli ürünlerin üretilmesi önemlidir. Bu noktada, sızma zeytinyağı konusunda üreticilerin bilinçlenmesi önemli bir adımdır.

Son yıllarda, zeytinyağı paketlemesi konusunda da önemli değişiklikler gözlemlenmektedir. Plastik pet kullanımından vazgeçilerek, sektörde renkli cam şişeler tercih edilmektedir. Bu, ürünün kalitesini korumak ve tüketicilere daha sağlıklı ve estetik bir sunum yapmak için atılan bir adımdır. Renkli cam şişeler, zeytinyağının ışık ve oksijenle temasını azaltarak ürünün kalitesini korur ve raf ömrünü uzatır.

Tüm bu gelişmeler, Türkiye'nin zeytincilik sektöründe ilerlemesini ve uluslararası pazarda rekabet gücünü artırmasını desteklemektedir. Kaliteli ürünlerin üretimi ve pazarlanması, Türk zeytinciliğinin gelecekte de başarılı olmasını sağlayacaktır (Özdoğan ve Tunalıoğlu, 2019: 38).

Kıymetinin her geçen zaman artması ile birlikte zeytincilik faaliyetleri Avrupa Birliği Ortak Piyasa Düzeninde de önem verilen ürünler arasında üst sıralara yükselmiştir (Aktaş, 2008: 6).

4.1.1. Zeytinlik Alanlar ve Dane Zeytin Üretimi

Zeytin ağaçları Mart-Mayıs aylarında çiçek açarlar. Çiçekleri hoş kokulu, her dal ucunda 10-15 adet ve salkım halindedir. Üretimin verimli olarak değerlendirilebilmesi için bu çiçeklerin %1-2 sinin meyve vermesi yeterlidir. Ağustos ayında bu çiçekler meyveye dönüşür ve fındık büyüklüğüne ulaşır. Yağlanma ise Eylül ayında başlar. Olgunlaşma aşamalarında zeytin meyvesinin koyu renk ile başlayan rengi önce açık renk olur ve olgunlaşma bittiğinde ise parlak siyah bir renk alır (Özer vd., 2020: 5).

Dane zeytinler doğrudan tüketilmeye uygun değildir. Olgunlaşma sürecinden geçemedikleri için acı ve sert olabilirler. Bu nedenle, tüketiciye uygun bir tat ve dokuya ulaşmaları için işleme sürecinden geçmeleri gerekmektedir (Tarım Orman, 2023: 2).

Türkiye'de zeytin ve zeytinyağı sektörü, ekonomik açıdan büyük öneme sahiptir. Özellikle Ege ve Akdeniz bölgelerinde, zeytin üretimi ve zeytinyağı üretimi, birçok ailenin geçim kaynağını oluşturmaktadır. Daha yaygın olarak aile işletmeleri ve küçük tarımsal alanlarda gerçekleştirilen üretim, geniş bir istihdam alanı yaratmaktadır. Tahmini olarak mevsimlik olarak 1,5 milyon tarım işçisi ve 400 bin aile, zeytin ve zeytinyağı sektöründe çalışmaktadır. Bu, Türkiye'nin tarım sektöründeki en önemli ürünlerden biridir ve birçok insanın geçim kaynağını sağlamaktadır.

Ancak, Türkiye'de zeytin verimliliği istenilen düzeyde değildir ve bu durum sektörün potansiyelini tam olarak kullanmasını engellemektedir. Zeytin verimliliğini etkileyen başlıca faktörler iyi tarım uygulamaları, sulama teknikleri, gübreleme yöntemleri ve hastalık kontrolü gibi modern tarım tekniklerinin kullanımının zeytin üretimine yansıtılamamasıdır. Zeytin ağaçları, uzun yıllar boyunca ürün sağlayabilen ve dayanıklı bir bitki olmalarına rağmen, modern tarım teknikleri ve teknolojileri kullanılarak verimliliklerinin artırılması mümkündür. Sulama sistemlerinin geliştirilmesi, gübreleme tekniklerinin iyileştirilmesi, hastalık ve zararlılarla mücadelede daha etkili yöntemlerin kullanılması gibi uygulamalar, zeytin verimliliğini artırabilir (Can ve Özer, 2018: 22).

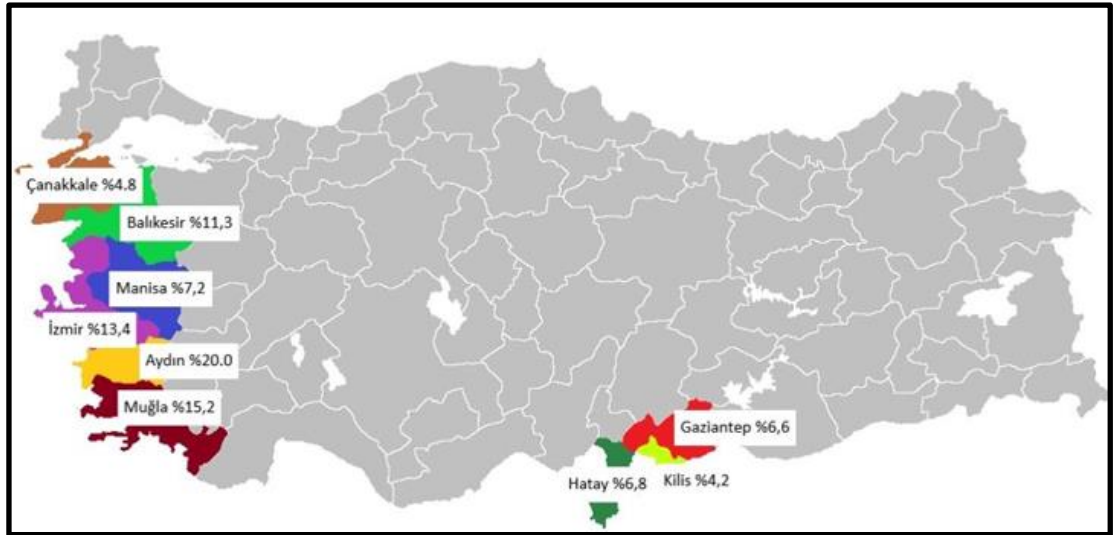
Hastalıklar ve zararlıların yanında verimi düşüren bir diğer konu da yabancı otlardır. Gelişmiş ülkelerde mücadelesi kimyasal yollarla yapılmasına rağmen gelişmekte olan veya az gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde ise yabancı otlarla mücadele için işgücüne gereksinim duyulmaktadır. Bu otlar aynı zamanda zararlılara da konukçuluk yapabilmekte ve bitkiye zararını bu şekilde daha da artırmaktadır (Tuğrul, 2013: 4).

Ayrıca, çiftçilere tarımsal eğitim ve danışmanlık hizmetleri sağlanarak modern tarım uygulamaları konusunda bilinçlendirme yapılması ve teknolojinin yaygınlaştırılması da zeytin verimliliğinin artırılmasına yardımcı olabilir. Bu şekilde, Türkiye'nin zeytin ve zeytinyağı sektöründeki potansiyeli daha iyi şekilde değerlendirilebilir ve sektör daha rekabetçi hale getirilebilir (Efe vd., 2013: 93).

Zeytin ekili alanlarının yıllar içinde artış göstermesi olumlu bir trenddir ve zeytin üretimindeki artışla uyumludur. 2019 yılı verilerine göre toplam zeytin ekim-dikim alanının yaklaşık 9 milyon dekar olması, zeytin yetiştiriciliğine devam eden ilgiyi yansıtmaktadır. Aydın, Muğla ve İzmir gibi iller, yağlık zeytin dikili alanlarda önde gelen bölgelerdir, bu da bu illerin zeytin üretimindeki önemini göstermektedir.

Toplam zeytin üretiminin yaklaşık %75'inin yağlık zeytinden oluşması, Türkiye'de zeytinin önemini ve yağlık zeytinin ekonomik değerini vurgular. 2020 yılında elde edilen 867 bin ton yağlık zeytin miktarı, Türkiye'nin zeytin ve zeytinyağı üretimindeki gücünü göstermektedir. Bu, Türkiye'nin zeytin ve zeytinyağı sektöründe önde gelen bir aktör olduğunu ve dünya pazarında önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

2019 yılı yağlık zeytin üretiminin yoğun olduğu iller ve ekili alanların dağılımı haritada görülmektedir (Şekil 4.1).

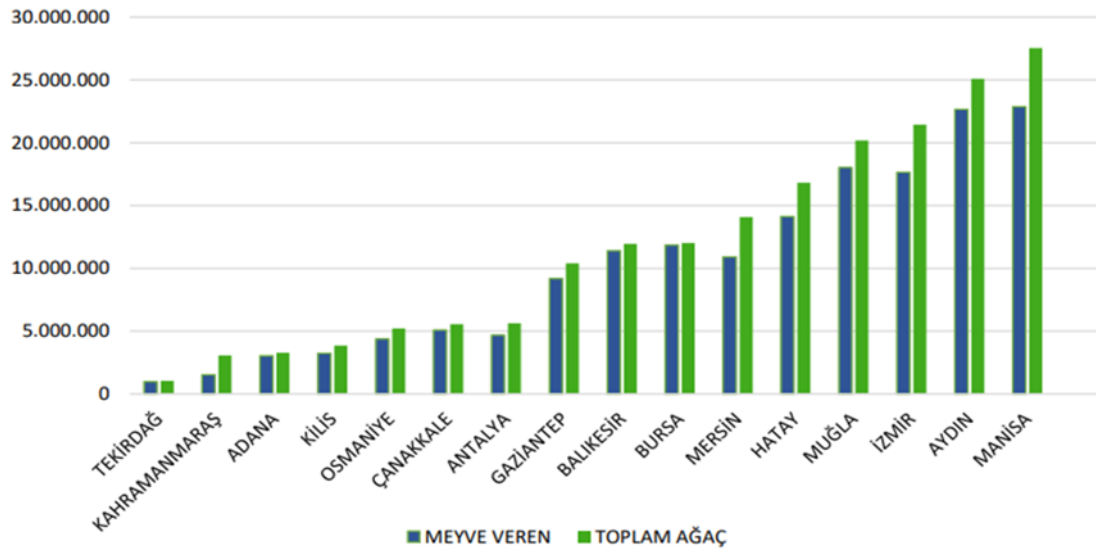
Şekil 4.1. Türkiye’de yağlık zeytin üretim alanlarının illere göre dağılımı (%)

Kaynak: TEPGE, 2021.

Türkiye'deki zeytinlik alanlarının 2022 yılı itibarıyla toplamda 9 milyon dekar olduğu kaydedilmiştir. Yağlık zeytin yetiştirilen zeytinlik alan oranı %74, sofralık zeytin yetiştirilen alanların oranı ise %26'dır. 2013-2022 yılları arasında, dane zeytin üretilen zeytin alanlarında yaklaşık %9 oranında bir artış gözlemlenmiştir. Bu artış, zeytinlik alanlardaki genel artış trendini yansıtmaktadır. Yağlık zeytin alanlarında %12,4'lük bir artış yaşanmışken, sofralık zeytin alanlarında %0,7 oranında bir artış görülmüştür. Bu veriler, yağlık zeytin üretiminin özellikle son yıllarda daha hızlı bir şekilde arttığını göstermektedir (Tablo 4.1) (Tarım Orman, 2023: 15).

2022 yılında ülkemizdeki zeytin ağacı sayısı yaklaşık olarak 194,5 milyon adettir. Türkiye'deki zeytin ağaçlarının büyük bir kısmı, yaklaşık 163 milyon adedi, meyve veren ağaçlardan oluşmaktadır. Ancak meyve vermeyen ağaçların da önemli bir yüzdesi bulunmaktadır. Yaklaşık 31,5 milyon adet meyve vermeyen zeytin ağacı bulunmakta olup toplam ağaç sayısı içindeki oranı %16'dır. Meyve veren ağaç oranı ise %84'tür.

2013 ile 2022 tarihleri arası meyve veren toplam ağaç sayısı yaklaşık %25 oranında artmış, meyve vermeyen toplam ağaç sayısı ise yaklaşık %15 oranında düşmüştür. Bu veriler, Türkiye'deki zeytin ağaçlarının büyük çoğunluğunun meyve veren durumda olduğunu ve bu sayının artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu artış oranlarının detayında sofralık zeytin hasadı yapılan ağaç sayısında yaklaşık %15, yağlık zeytin hasadı yapılan ağaç sayısında ise %35 artış olduğu bilinmektedir. Bu da Türkiye'de özellikle yağlık zeytin üretiminin arttığını ve sektördeki büyüme trendinin devam ettiğini göstermektedir (Tablo 4.1) (Tarım Orman, 2023: 15).

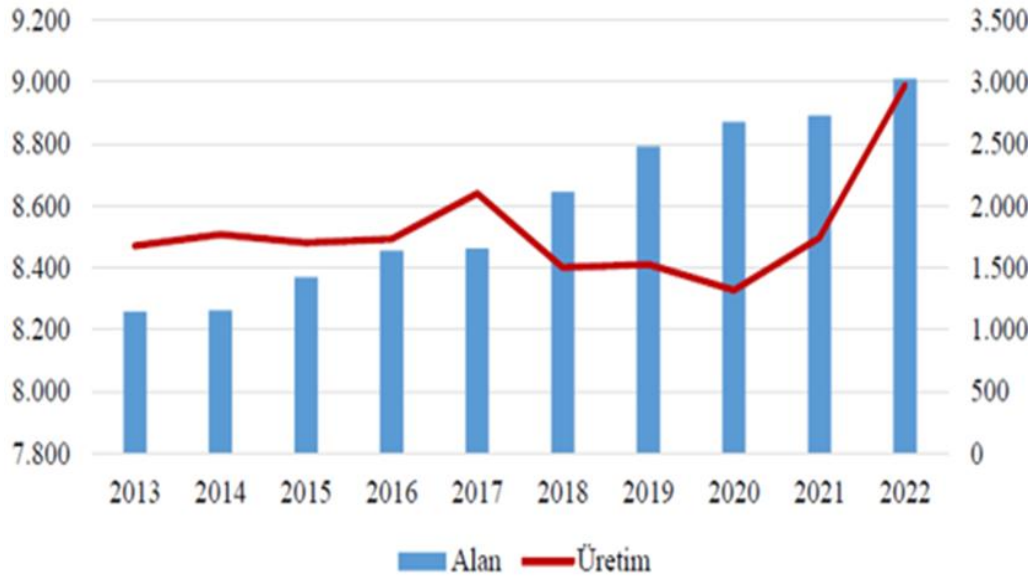
Tablo 4.1. Türkiye’de toplam ve meyve veren zeytin ağacı sayısı (2022/23 üretim sezonu)

Kaynak: EİB, 2024.

Zeytin ağacından sağlanacak zeytin miktarı yıllara göre artıp azalan bir süreç izlemekte ve bazı yıllar, uygun iklim koşulları ve diğer faktörlerin bir araya gelmesiyle zeytin ağaçları daha fazla ürün verebilirken, diğer yıllar ise olumsuz hava koşulları veya hastalık salgınları gibi nedenlerle ürün miktarı düşebilmektedir. Bu nedenle, zeytin üretimi yıllara göre dalgalanmalar gösterebilir. “Var yılı” ve “yok yılı” olarak isimlendirilen bu dönemler dalgalanma dönemleridir.

Türkiye genelinde ve çoğu illerde 2022 üretim yılında son on yıl ortalamasına göre daha yüksek rekolte gerçekleşmiştir. Bu durum ürünün pazarlama rakamlarına da etki edecektir.

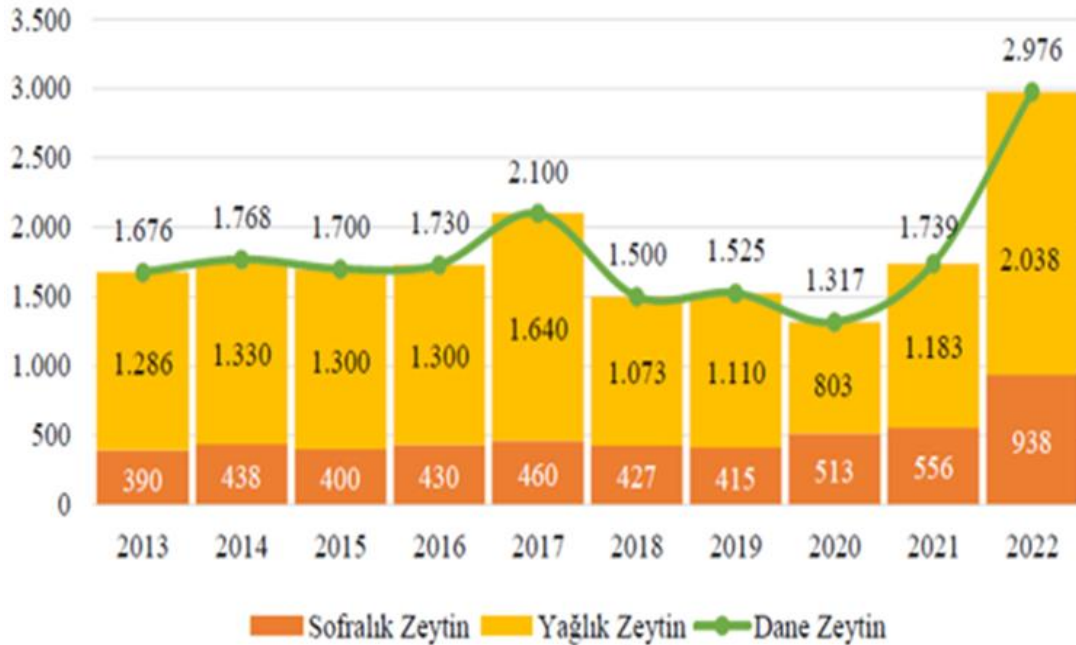
Son on yıllık veriler incelendiğinde üretimde azalış ve artışlar olmakta ancak trend genel olarak artış eğiliminde görülmektedir. Üretimdeki bu artış zeytin alanlarındaki artış ile paraleldir (Şekil 4.2) (Tarım Orman, 2023: 16).

Şekil 4.2. Türkiye’de dane zeytin üretim alanları ve üretim miktarları (bin hektar/bin ton)

Kaynak: TÜİK, 2023.

2022 yılında yaklaşık 3 milyon ton yağlık ve sofralık zeytin üretimi gerçekleşmiş, bu üretimin yaklaşık rakamlar ile 2 milyon tonu yağlık, 1 milyon bin tonu sofralık zeytin şeklinde dağılmıştır (Şekil 4.3) (Tarım Orman, 2023: 16).

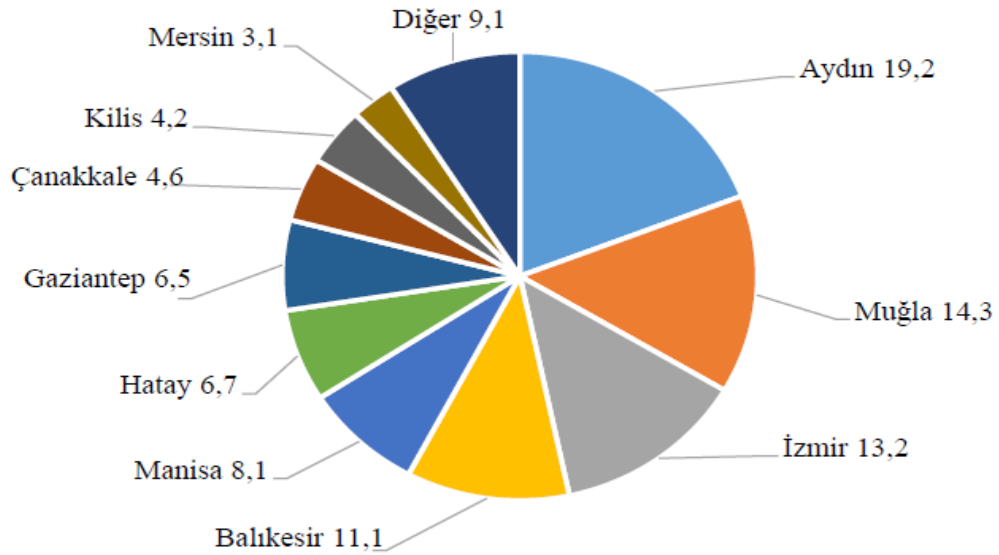

Şekil 4.3. Türkiye’de yıllara göre yağlık, sofralık ve dane zeytin üretim miktarları (bin ton)

Kaynak: TÜİK, 2023.

Üretilen yağlık ve sofralık zeytin miktarları zeytin ağacı sayısı ile oranlandığında 2012 yılından bugüne ağaç başına ortalama olarak elde edilen zeytin miktarı sofralık olarak 11 kg ve yağlık olarak ise 13 kg olarak hesaplanmıştır.

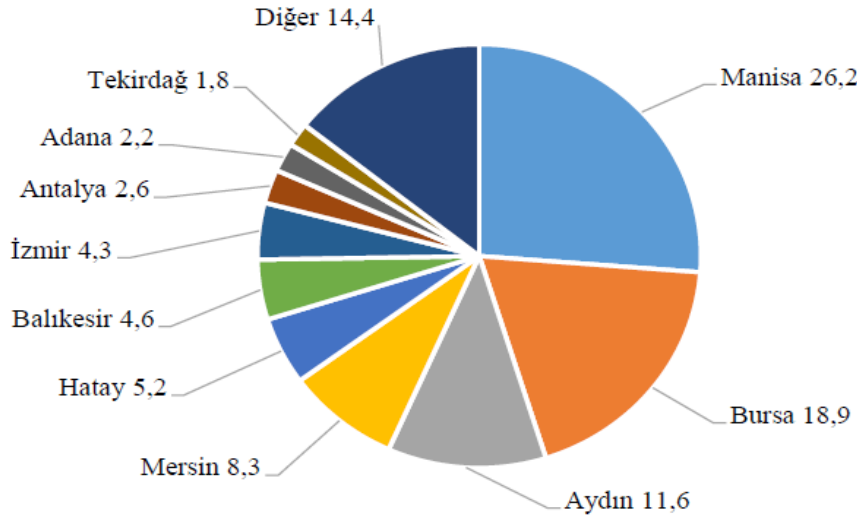
Zeytinyağı üretimi amacıyla yetiştirilecek zeytinlerin ağaç başı veriminin yüksekliği ve yağ üretimi sonucunda kazancının da fazla olması nedeniyle ilgili zeytin alanlarının oranı son on yılda yaklaşık %12 artmıştır. Türkiye’de yağlık zeytin fidanlarının dağılımına bakıldığında en yüksek sayı Aydın’dadır. (yaklaşık %19) Aydın’ı Muğla (yaklaşık %14), İzmir (yaklaşık %13) ve Balıkesir (yaklaşık %11) izlemektedir. Ege Bölgesi’nde bulunan fidan sayısı Türkiye’de bulunan fidan sayısının %65,9’ una denk gelmektedir. (Şekil 4.4) (Tarım Orman, 2023: 16-17).

Şekil 4.4. Türkiye’de başlıca illere göre yağlık zeytin üretim alanları (2022, %)

Kaynak: TÜİK, 2023.

Sofralık zeytin alanlarında da yağlık zeytinde olduğu gibi son yıllarda artış devam etmiş ancak artış oranı yağlık zeytin kadar yüksek olmamıştır. TÜİK verilerine bakıldığında sofralık zeytin üretimi yapılan alanların dağılımında Manisa %26,2 pay ile ilk sırada yer almakta, Bursa %18,9, Aydın %11,6, Mersin %8,3 ve Hatay %5,2 paylar ile Manisa’yı takip ettiği görülmektedir (Şekil 4.5) (Tarım Orman, 2023: 17).

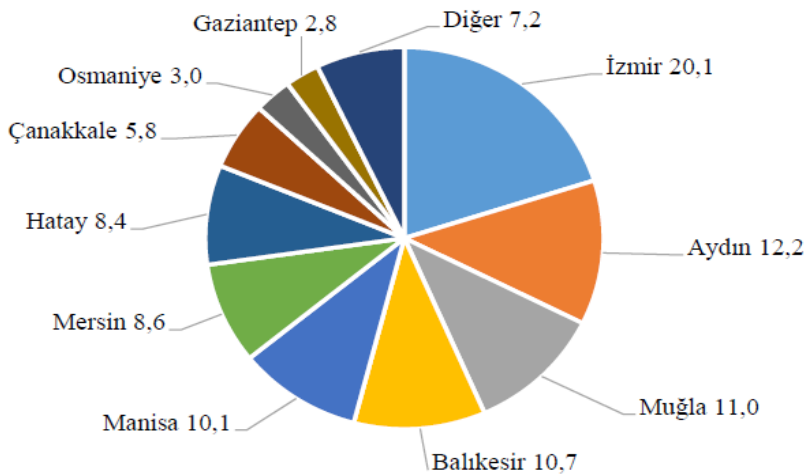

Şekil 4.5. Türkiye’de başlıca illere göre sofralık zeytin üretim alanları (2022, %)

Kaynak: TÜİK, 2023.

Ege Bölgesi, Türkiye'deki yağlık zeytin üretiminin yoğunlaştığı bir bölgedir ve özellikle Aydın, İzmir, Muğla, Balıkesir ve Manisa gibi iller bu üretimde öncü konumdadır. Bu iller, iklim ve toprak koşullarıyla yağlık zeytin yetiştirmeye oldukça uygun olduğu için önemli bir yağlık zeytin üretimine sahiptirler. Bu durum, Türkiye'nin toplam yağlık zeytin üretiminde bu bölgelerin öne çıkmasını sağlar.

2022 yılı TÜİK verileri incelendiğinde yağlık zeytin üretim sürecine katkıda bulunan illerin payları, İzmir %20,1, Aydın %12,2, Muğla %11, Balıkesir %10,7 ve Manisa %10,1 olarak dağılmaktadır (Şekil 4.6) (Tarım Orman, 2023: 18).

Şekil 4.6. Türkiye’de başlıca illere göre yağlık zeytin üretimi payları (2022, %)

Kaynak: TÜİK, 2023.

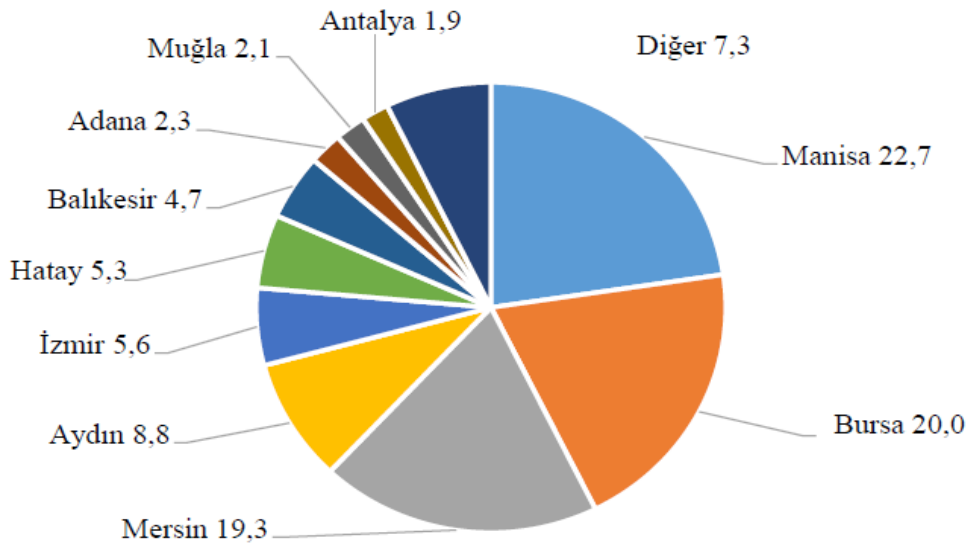
Türkiye’de illere göre yüzdesel dağılıma da paralel olarak üretimin en fazla olduğu illerde ilk sırada İzmir’in olduğu görülmektedir. İzmir’in 2022 yılı üretimi yaklaşık 400 bin tondur. İzmir’i sırasıyla yaklaşık 250 bin ton üretim ile Aydın, 225 bin ton üretim ile de Muğla takip etmektedir. (Şekil 4.7 4.2) (Tarım Orman, 2023: 18).

Üretim (bin ton)	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Türkiye	1286	1329	1302	1300	1640	1075	1112	804	1182	2038
İzmir	207	268	175	207	165	82	104	84	154	410
Aydın	274	222	244	210	392	169	311	76	229	249
Muğla	87	171	148	182	196	39	142	44	172	225
Balıkesir	85	120	61	156	221	83	122	108	142	218
Manisa	53	71	45	68	146	162	48	187	119	206
Mersin	101	79	120	100	105	59	75	30	74	175
Hatay	139	108	152	117	140	86	118	54	101	172
Çanakkale	68	94	67	106	62	37	32	40	29	117
Osmaniye	28	27	28	22	58	60	20	31	23	62
Gaziantep	116	27	100	9	15	64	16	54	31	57
Diğer	128	142	162	123	140	234	124	96	108	147

Tablo 4.2. Türkiye’de başlıca illere göre yağlık zeytin üretim miktarları (bin ton)

Kaynak: TÜİK, 2023.

Sofralık zeytin üretimi incelendiğinde ise liderliğin yine Ege bölgesinde olduğu görülmektedir. Manisa, Aydın ve İzmir, Ege Bölgesi’nin önde gelen sofralık zeytin üreticisi illeridir. Mersin ve Bursa da üretimde yüksek pay almaktadır. 2022 yılında yüzdesel olarak Manisa ilk sırada (%22,7) yer almakta, Bursa (%20) ve Mersin (%19,3) ise Manisa’yı izlemektedir (Şekil 4.7) (Tarım Orman, 2023: 18).

Şekil 4.7. Türkiye’de başlıca illere göre sofralık zeytin üretimi payları (2022, %)

Kaynak: TÜİK, 2023.

Yüzdesel veriler ile paralel olan illere göre üretim incelendiğinde de ilk sırada Manisa'nın olduğu görülmektedir. Manisa'nın 2022 yılı üretimi yaklaşık 210 bin tondur. Manisa'yı sırasıyla yaklaşık 190 bin ton üretim ile Bursa, 180 bin ton üretim ile de Mersin takip etmektedir. Yağlık zeytin üretiminde ilk sıralarda olmayan Mersin sofralık zeytin üretiminde başlarda yer almaktadır. (Şekil 4.7 4.3) (Tarım Orman, 2023: 18).

Üretim (bin ton)	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Türkiye	389	439	400	431	461	427	415	512	556	941
Manisa	76	94	65	115	121	148	88	167	150	213
Bursa	85	48	66	56	93	104	79	115	146	188
Mersin	36	35	51	43	37	11	23	33	30	183
Aydın	61	53	53	50	63	32	73	45	59	83
İzmir	13	33	17	23	25	20	12	11	15	52
Hatay	19	24	26	19	8	6	19	14	19	50
Balıkesir	11	24	16	25	33	26	42	23	36	44
Adana	8	14	12	12	5	6	6	2	4	22
Muğla	5	10	7	9	16	3	7	3	11	20
Antalya	18	22	15	13	4	4	8	12	9	18
Diğer	57	82	72	66	56	67	58	87	77	68

Tablo 4.3. Türkiye’de başlıca illere göre sofralık zeytin üretim miktarları (bin ton)

Kaynak: TÜİK, 2023.

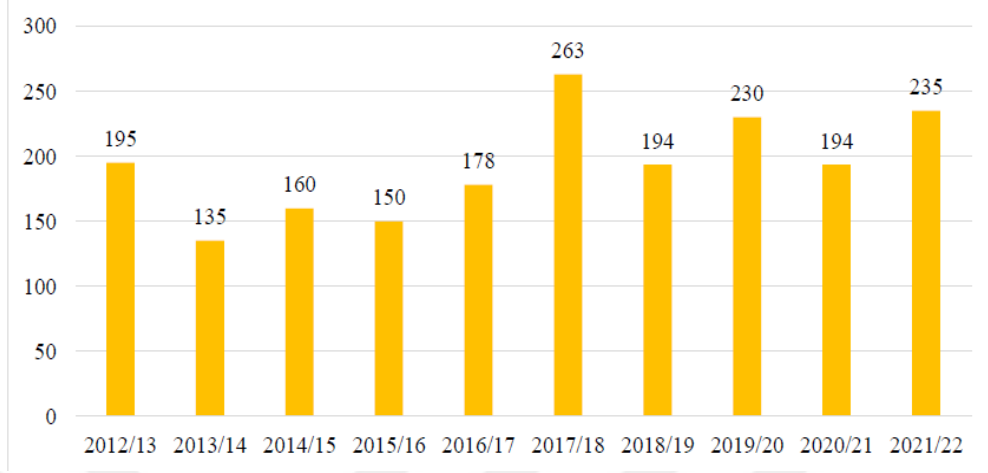
4.1.2. Zeytinyağı Üretimi

UZZK verilerine göre, Türkiye’de 1.200 civarında zeytin sıkma tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin ortalama günlük kapasitesi ise 70.000 ton/gün olarak belirlenmiştir. Ancak, zeytinin veriminde yaşanan dalgalanmalar nedeniyle, zeytinyağı fabrikaları sıkma işlemi için zeytin temininde sıkıntı yaşayabilmekte ve bu nedenle de verimli çalışma ve mevcut kapasitelerini kullanma oranları ortalama %40-50 seviyelerinde olmaktadır.

Türkiye'nin zeytinyağı üretiminde önemli bir rol oynayan illerin başında Aydın, Muğla ve İzmir gelmektedir. Bu iller üretiminin neredeyse yarısını yapmaktadırlar. Bu durum, Ege Bölgesi'nin genelinde zeytin tarımının yoğun olarak yapıldığını ve zeytinyağı üretiminin bu bölgelerde yoğunlaştığını göstermektedir (Tarım Orman, 2023: 19).

IOC verileri incelendiğinde Türkiye’de zeytinyağı üretim miktarı 2021/22 üretim döneminde bir önceki yıla göre artış yaşamış ve 235 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Verilerin analizinde üretimde dalgalanmaların yaşandığı da dikkat çekmektedir. (Şekil 4.8) (Tarım Orman, 2023: 19).

Şekil 4.8. Türkiye’de yıllara göre zeytinyağı üretim miktarları (bin ton)

Kaynak: IOC, 2023.

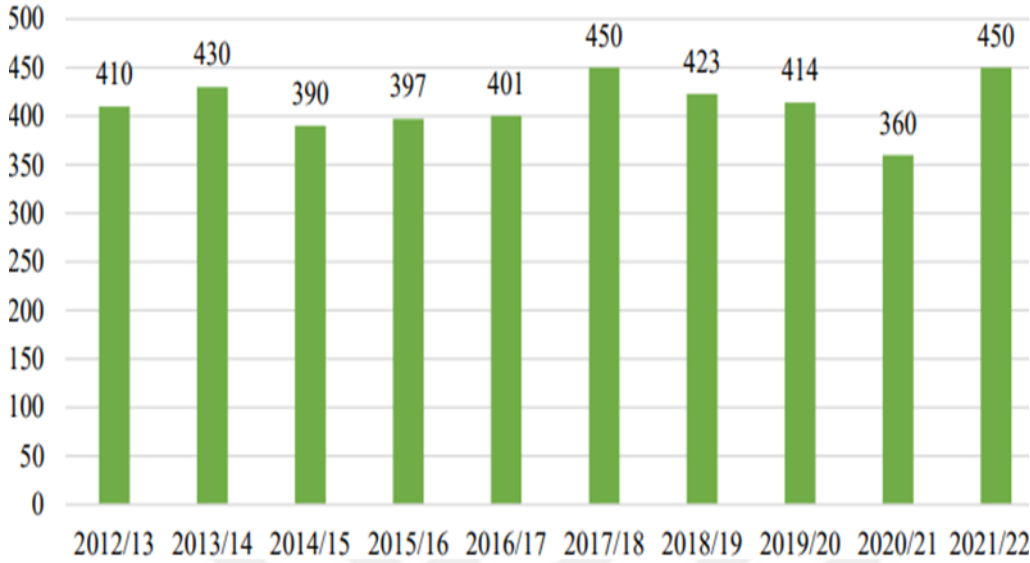
4.1.3. İşlenmiş Sofralık Zeytin Üretimi

Ülkemizde sofralık zeytinin üretimi çoğunlukla siyah zeytin ve yeşil zeytin çeşitleri ile yapılmaktadır. Bu iki renk, zeytinin olgunluk derecesine ve işleme yöntemine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Yeşil zeytin genelde daha erken hasat edilir. Siyah zeytinler ise daha olgunlaşmış halde hasat edilir.

Sofralık zeytin, çeşitli işleme yöntemleriyle hazırlanır ve tüketiciye sunulur. En yaygın işleme yöntemleri arasında salamura, konserve, dondurulmuş veya geçici konserve edilmiş şekiller gelir. Salamura işlemi, zeytinlerin tuzlu su içinde fermente edilmesini içerir ve Türkiye’de en yaygın işleme yöntemidir. Konserve, zeytinlerin kavanozlarda ya da kutularda koruyucu sıvılar içinde muhafaza edilmesini sağlar. Dondurulmuş zeytinler ise düşük sıcaklıklarda muhafaza edilerek tazeliklerini korurlar. Geçici konserve edilmiş zeytinler ise kısa süreliğine özel sıvılar içinde muhafaza edilir ve daha sonra tüketilir (Kara ve Özbaş, 2013: 376).

Türkiye’de sofralık zeytinin tüketimi ve dış ticareti çoğunlukla salamura şeklinde gerçekleşmektedir. Salamura işlemi, zeytinlerin taze ve doğal lezzetini korurken aynı zamanda dayanıklı hale getirir, bu da taşıma ve depolama süreçlerinde avantaj sağlar. Bu nedenle, salamura sofralık zeytinler Türkiye’de ve uluslararası pazarda popüler bir tercihtir.

Türkiye’de sofralık zeytin üretimi dalgalanmalar göstermekle birlikte 2021/22 döneminde 450 bin tona ulaşmıştır (Şekil 4.9) (Tarım Orman, 2023: 20).

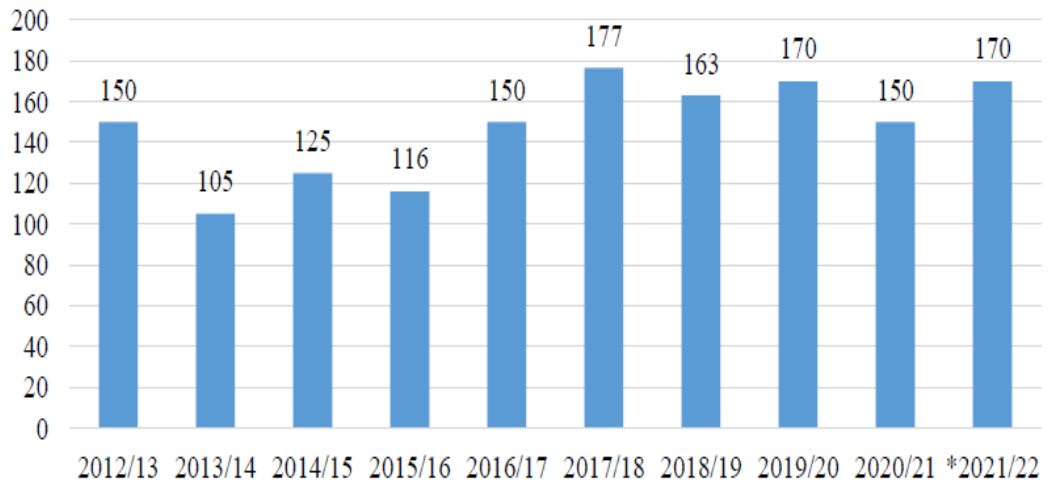
Şekil 4.9. Türkiye’de yıllara göre işlenmiş sofralık zeytin üretim miktarları (bin ton)

Kaynak: IOC, 2023.

4.2. Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimi

4.2.1. Zeytinyağı Tüketimi

İspanya, Yunanistan ve İtalya gibi geleneksel zeytinyağı üreticisi ülkelerde kişi başına zeytinyağı tüketimi oldukça yüksektir. IOC verilerine göre zeytinyağını hem üreten hem tüketen ülkelerde kişi başı tüketim 5 kg ve üzerinde gerçekleşmiştir. Türkiye’de ise bu rakam, özellikle Akdeniz ülkelerine kıyasla daha düşük seviyededir. 2021/22 döneminde toplam tüketim 170 bin ton olup, bu rakam nüfusa oranlandığında kişi başı tüketim Türkiye’de yaklaşık 2 kg’dır (Şekil 4.10) (Tarım Orman, 2023: 20).

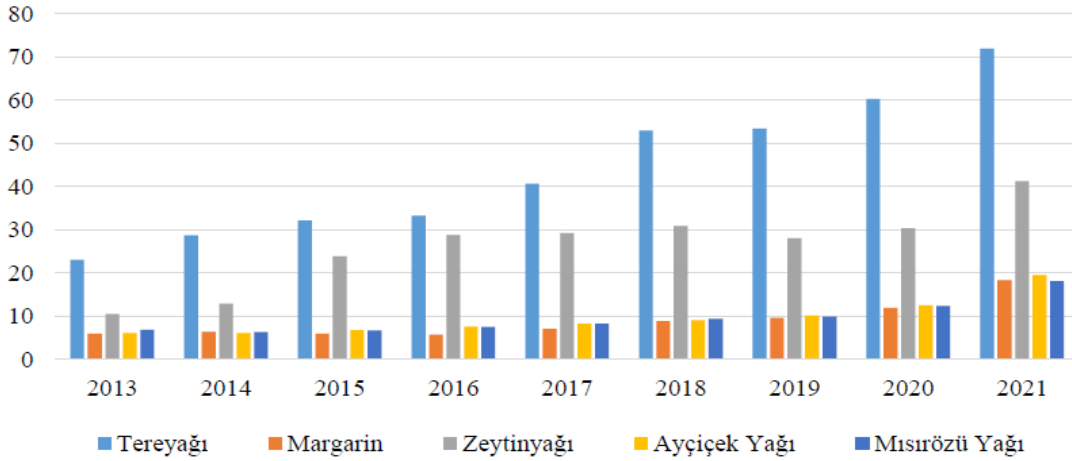
Şekil 4.10. Türkiye’de yıllara göre zeytinyağı tüketim miktarları (bin ton)

Kaynak: IOC, 2023.

Türkiye’de daha yaygın olarak tüketilen ayçiçeği ve mısır yağları gibi bitkisel yağlar, genellikle zeytinyağına göre daha uygun fiyatlıdır. Bu durum, tüketicilerin zeytinyağı yerine alternatif yağlara yönelmesine neden olabilir.

Tereyağı ise zeytinyağına göre genellikle daha yüksek fiyatlıdır. Ancak, tereyağının farklı bir tat ve kalite profili olduğu için bazı tüketiciler tarafından tercih edilebilir.

Bu durum, Türkiye’de zeytinyağı üretiminin ve tüketiminin potansiyelini sınırlayabilir. Fiyat faktörü, tüketicilerin tercihlerini etkilerken, zeytinyağı üreticileri için de pazarlama ve rekabet stratejilerini belirlerken önemli bir faktördür. Tereyağı her zaman tüm bitkisel yağlardan daha yüksek fiyatlı olmuştur. Tereyağını da zeytinyağı izlemektedir. Bu durum zeytinyağının tüketiciler tarafından tercih edilememe sebeplerinden olabilir. (Şekil 4.11) (Tarım Orman, 2023: 21).

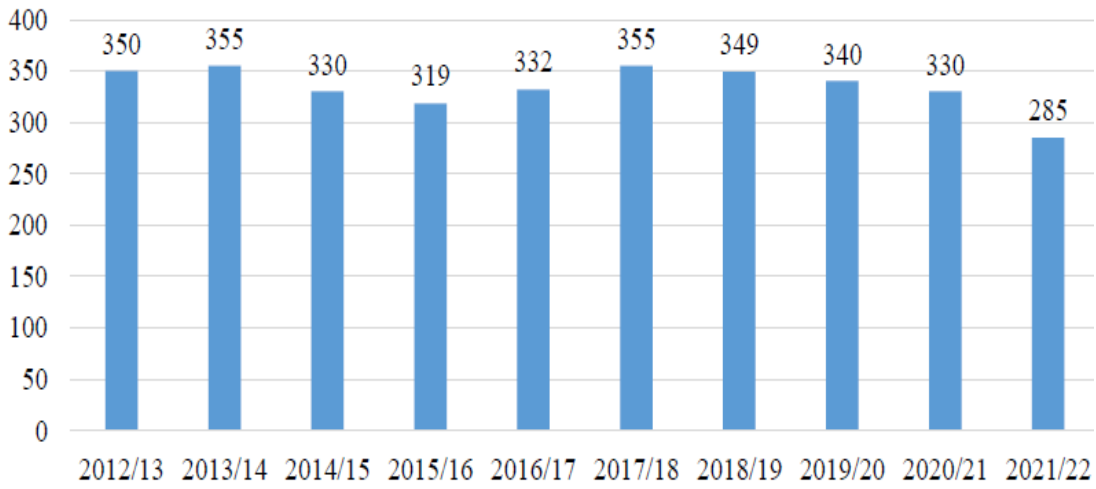

Şekil 4.11. Zeytinyağı ve alternatif ürünlerin tüketici fiyatları karşılaştırması (TL/kg)

Kaynak: TÜİK, 2022.

4.2.2. Sofralık Zeytin Tüketimi

Türkiye'nin sofralık zeytin üretim rakamları yıllara göre incelendiğinde son on yılda birbirine yakın değerlerle ilerlediği görülmektedir. En yüksek oranlı düşüş ise 2021/22 sezonunda gerçekleşmiş ve sofralık zeytin tüketimi 285 bin ton olarak gerçekleşmiştir (Şekil 4.12) (Tarım Orman, 2023: 21).

Şekil 4.12. Türkiye'de yıllara göre sofralık zeytin tüketim miktarları (bin ton)

Kaynak: IOC, 2023.

4.3. Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı İthalatı

4.3.1. Zeytinyağı İthalatı

Türkiye'nin zeytinyağı ithalatı son yıllarda artış eğiliminde olmuş fakat kuraklığın etkili olduğu 2022/23 döneminde gerilemiştir. 2022 yılında yapılan toplam ithalat rakamı yaklaşık 36.500 ton olup bu rakamın tamamına yakını (%98'i) saf zeytinyağı kalan kısmı ise diğer zeytinyağlarından oluşmaktadır. Türkiye'nin gerçekleştirdiği ithalatın neredeyse tamamı ise (%99,8) Suriye'den yapılmıştır.

Türkiye'nin iç pazarındaki talebi karşılamak için ithalatın artması, yerel üreticiler için rekabet koşullarını etkileyebilir. Ayrıca, Türkiye'nin zeytinyağı ithalatının büyük ölçüde ham zeytinyağına odaklanması, ülkenin iç talebini karşılamak için yüksek kaliteli ürünlere olan talebinin devam ettiğini göstermektedir.

Zeytinyağının ithalata konu olup olamayacağı ise Türk Gıda Kodeksi Zeytinyağı ve Prina Yağı Tebliği ile belirlenir ve ancak tebliğde geçen şartlara uygunluk durumunda zeytinyağı ithalatına izin verilmektedir (Tarım Orman, 2023: 23).

4.3.2. Sofralık Zeytin İthalatı

Türkiye’de sofralık olarak tüketilecek zeytin ithalatının yukarı yönlü olduğu söylenebilir. Türkiye’nin yaptığı sofralık zeytin ithalatının da tamamına yakını (%98,1) zeytinyağı ithalatında da olduğu gibi Suriye’den yapılmıştır.

İthalat yapılırken, farklı Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon (GTİP) numaralarına sahip zeytinler için farklı düzenlemeler bulunmaktadır.

Zararlı Risk Analizi ‘ne (ZRA) tabi tutulan zeytinler 070992 GTİP numaralı zeytinlerdir. Bu analiz sürecinde, ithal edilecek zeytinlerin potansiyel riskleri değerlendirilir ve sağlık standartlarına uygunluğu belirlenir. ZRA sonuçlanmadan ülkemize ithalatına izin verilmemektedir, yani ithalat için ZRA' nın olumlu sonuç vermesi gerekmektedir.

%50 analiz sıklığına tabi tutulan zeytinler ise 071120 ve 200570 GTİP numaralı işlenmiş zeytinlerdir. Bu da demektir ki, bu ürünlerin ithalatı sırasında herhangi bir sağlık riski olasılığını değerlendirmek için örneklerin yalnızca yarısı analiz edilir. Bu şekilde, işlenmiş zeytin ithalatının sağlık standartlarına uygunluğu kontrol edilirken, analiz sürecinin maliyeti ve zamanı azaltılmış olur.

Bu düzenlemeler, Türkiye'nin zeytin ithalatında sağlık ve güvenlik standartlarını korumak amacıyla uyguladığı önlemleri yansıtmaktadır. Bu sayede, tüketicilerin sağlığı ve güvenliği korunurken, zeytin ithalatı da düzenli bir şekilde gerçekleştirilir (Tarım Orman, 2023: 24).

4.4. Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı İhracatı

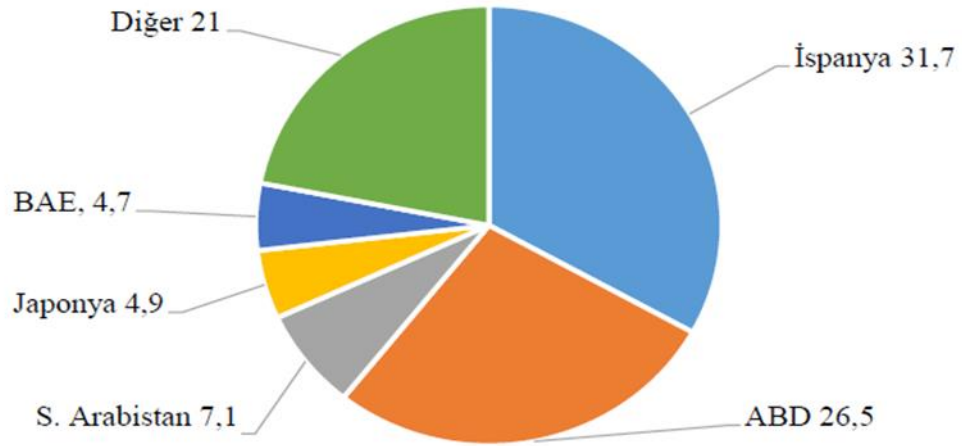
4.4.1. Zeytinyağı İhracatı

Zeytinyağı ihracat miktarının son on yıl verilerine bakıldığında artış eğilimindedir. 2022 yılında yapılan yaklaşık 93.000 ton ihracatın yaklaşık %70’i saf, yaklaşık %30’u ise riviera ve rafine zeytinyağı olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılında ise zeytinyağı ihracatı rakamları düşmüştür.

Türkiye'nin zeytinyağı ihracatında İspanya, ABD, Suudi Arabistan, Japonya ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler önemli konumdadır. Ancak, Türkiye zeytinyağı ihracatını sadece bu ülkelerle sınırlı tutmaz; geniş bir yelpazede ihracat gerçekleştirir.

Türkiye'nin zeytinyağı ihracatında diğer potansiyel hedef pazarlar arasında Avrupa Birliği ülkeleri, Çin, Kanada, Rusya, Güney Kore ve diğer Asya ülkeleri bulunmaktadır. Türk zeytinyağı, kalitesi ve çeşitliliği ile dünya çapında talep görmekte ve bu çeşitli pazarlarda rekabet edebilir bir ürün olarak konumlanmaktadır.

TÜİK verilerine göre 2022 yılında Türkiye’nin zeytinyağı ihracatı yaptığı ülkelerin başında %31,7 ile İspanya gelmektedir. İspanya’yı %26,5 ile ABD, %7,1 ile de Suudi Arabistan izlemektedir. (Şekil 4.13) (Tarım Orman, 2023: 22).

Şekil 4.13. Türkiye'nin zeytinyağı ihracatı yaptığı başlıca dünya ülkelerinin payları (2022, %)

Kaynak: TÜİK, 2023.

Türkiye'nin zeytinyağı ihracatındaki bu geniş yelpazesi, ülkenin zeytinyağı endüstrisinin uluslararası arenada güçlü bir oyuncu olarak tanınmasına ve dünya genelinde çeşitli tüketicilere hitap etmesine olanak tanır. Bu da Türkiye'nin zeytinyağı ihracatının çeşitliliğini ve sürdürülebilirliğini artırır.

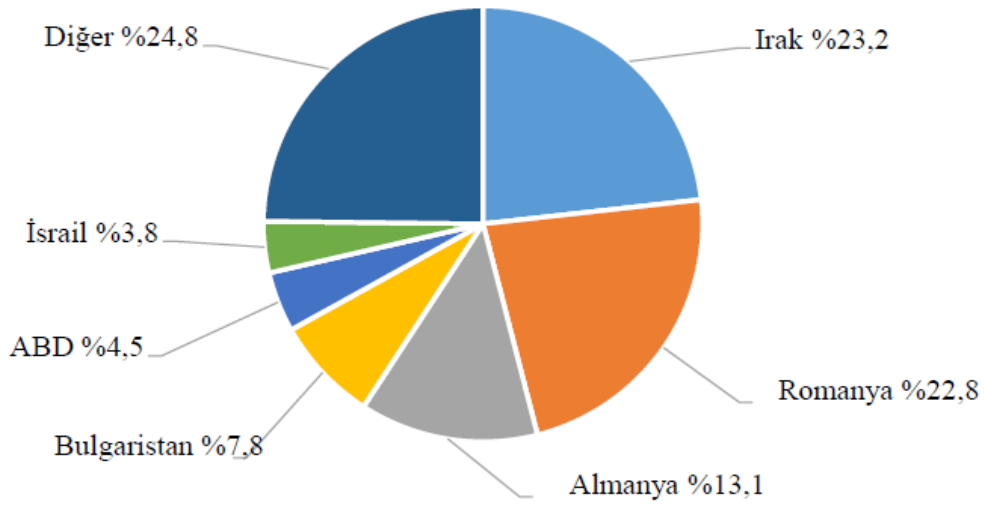
Türkiye'de zeytinyağı ihracatı, “Bitkisel Gıda ve Yemin İhracatında Sağlık Sertifikası Düzenlenmesi ve İhracattan Geri Dönen Ürünler İçin Uygulama Yönetmeliği” ve “Bitkisel Gıda ve Yemin İhracatında Sağlık Sertifikası Düzenlemesi ve İhracattan Geri Dönen Ürünler İçin Uygulama Talimatı” gibi belgelerle belirlenen kurallara göre yapılır. Bu düzenlemeler, Türkiye'nin zeytin ve zeytinyağı ihracatının uluslararası standartlara uygun olarak gerçekleştirilmesini ve ürünlerin güvenliğini sağlamayı hedefler. Bu şekilde, Türkiye'nin ihracat pazarında güvenilir bir tedarikçi olarak konumunu güçlendirmesine yardımcı olur.

Bu düzenlemeler, ihracat işlemlerinin hem Türkiye'nin ulusal mevzuatına hem de uluslararası pazarlarda geçerli olan sağlık ve güvenlik standartlarına uygun olarak yapılmasını sağlar. Bu da Türkiye'nin bitkisel gıda ve yem ihracatında güvenilir bir tedarikçi olarak konumlanmasına ve uluslararası ticarete rekabet gücünün artmasına katkıda bulunur (Tarım Orman, 2023: 22).

4.4.2. Sofralık Zeytin İhracatı

Türkiye’de sofralık zeytin ihracatının tamamına yakını (%99) salamura/konserve şekilde yapılmaktadır. İhraca rakamlarına bakıldığında artış eğiliminde olduğu söylenebilir. 2012 den bu yana sofralık zeytin ihracat rakamı yaklaşık 70 milyon tondan 100 milyon tona gelmiş ve 30 milyon ton kadar artış göstermiştir.

2022 yılı TÜİK verilerine göre sofralık zeytin ihracatı yapılan ülkelerin başında %23,2 ile Irak gelmektedir. Irak’ı %22,8 ile Romanya, %13,1 ile de Almanya izlemektedir (Şekil 4.14) (Tarım Orman, 2023: 23-24).

Şekil 4.14. Türkiye’nin zeytin ihracatı yaptığı başlıca dünya ülkelerinin payları (2022, %)

Kaynak: TÜİK, 2023.

Türkiye, sofralık zeytin ihracatının büyük bir kısmını AB üye ülkelere yapmakta ve sadece AB ile sınırlı kalmamaktadır. Türkiye’den sofralık tüketim için zeytin talep eden ülkeler arasında ABD’de bulunmaktadır. AB ve ABD gibi refah seviyesinin yüksek olduğu ülkelerden gelen talepler, gelişmiş ülke pazarlarına ihracat yapabilmemize olanak sağlamaktadır. Bu taleplerin en kaliteli şekilde karşılanması da hem ihracat rakamlarını hem de döviz gelirini artıracaktır (Kılıç ve Turhan, 2023: 212).

Türkiye sofralık zeytin ihracatı rakamlarında dünya ülkeleri arasında ilk sıralarda olsa da işlenmiş ürün kalitesinin ithalatçı ülkelerin dilediği gibi olmaması yapılan ihracatın belli ülkelerde sınırlandırılmasına sebep olmaktadır (Duman, 2003: 121).

Bir başka açıdan bakılırsa da ihracatın Romanya, Irak, Almanya gibi ülkelerde yoğunlaşması bu ülkelerde yaşayan Türk nüfusun fazlalığı ve damak tatlarının paralel olması nedeniyle de olabilir (Savran ve Demirbaş, 2011: 94).

4.5. Türkiye’de Zeytincilik Sektörüne Verilen Destekler

Ülkemizde zeytincilik sektörünün destekleme politikaları kapsamına alındığı ilk sene 1966 yılıdır. 20 yıl süre ile, 1986 yılına kadar sektöre çeşitli yollarla destek sağlanmıştır. Ancak süreç 1987 yılında sona ermiş ve sektör destekleme programları dışında bırakılmıştır.

14 yıl süre ile destekleme sağlanmayan zeytincilik sektörü 1991 yılından sonra yeniden destekleme politikalarının kapsamına alınmıştır. Bu süreçte, zeytincilik sektörüne sağlanan tarımsal desteklemelerin dönemsel olarak değiştiği ve hükümet politikalarına bağlı olarak uygulamada farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu desteklemelerin amaçları arasında sektörün gelişimini teşvik etmek, çiftçilere gelirlerini artırmak ve zeytin üretimini artırmak gibi hedefler yer alabilir.

Türkiye, 2000’li yıllardan başlayarak tarımsal olarak en önemli sektörlerden olan zeytin sektörünü geliştirmek amacıyla çeşitli adımlar atmıştır. Özellikle zeytin fidanı desteği gibi tarımsal desteklerle sektöre önemli katkılar sağlanmıştır. 2008 yılında toprak analizleri desteği, 2009 yılında ise AB tarafından sağlanan hibelerle verilen kırsal kalkınma desteği kapsamında makine ekipman desteği verilmiştir. Yine 2007-2008 dönemi itibariyle finansal destekler kapsamında tarım sigortası destekleri ve indirimli tarımsal kredi destekleri sağlanmaktadır. Sağlanan bu tarımsal destekleme politikaları neticesinde zeytin alanları ve zeytin ağaç sayılarında artış gözlenmiştir (Toplu Yılmaz, 2013: 39).

2000’lerin başında yaklaşık 600 bin hektar olan zeytin alanları, %47,8’lik bir artışla 2020 yılında 887 bin hektara ulaşmıştır. Benzer şekilde, zeytin üretimi de bu dönemde önemli bir artış göstermiştir. Yine 2000’lerin başında 1,2 milyon ton olan zeytin üretimi, on yıl içerisinde ortalama 1,8 milyon tona yükselmiştir. 2017/2018 sezonuna kadar her döneminde üretim rakamları yaklaşık 1,5 ila 2 milyon ton arasında gerçekleşmiştir.

Ancak, son yıllarda üretimde düşüşler yaşanmıştır. 2018/2019 döneminde yaklaşık 1,5 milyon ton, 2019/2020 döneminde ise 1,4 milyon ton zeytin üretilmiştir. Bu düşüşlerde

çeşitli faktörler etkili olabilir, ancak Türkiye'nin zeytin ve zeytinyağı sektöründeki gelişimine yönelik devam eden destekler ve politikalarla bu trendin tersine çevrilmeye çalışılması beklenmektedir (Pehlivan Gürkan, 2021: 3).

Türkiye'de zeytincilik sektörüne yönelik tarımsal desteklemeler üretime dayalı destekleme ve ihracata dayalı destekleme olarak iki ana başlık altında toplanır.

Üretime dayalı destekleme türü, zeytin üretimini artırmayı, çiftçilere gelirlerini artırmayı ve sektörün gelişimini teşvik etmeyi amaçlar. Üretim girdilerine yönelik destekler, sulama sistemlerinin kurulması veya iyileştirilmesi, fidan temini, tarımsal ilaç ve gübre gibi giderlerin karşılanması gibi konuları içerebilir.

İhracata dayalı destekleme türü ise, Türkiye'de üretilen zeytin ve zeytinyağının uluslararası pazarlarda rekabet edebilirliğini artırmayı, ihracatı teşvik etmeyi ve sektörün dış ticaret dengesine olumlu katkı sağlamayı hedefler. Bu desteklemeler genellikle ihracatçılara sağlanan mali destekler, pazarlama ve tanıtım faaliyetlerine yönelik destekler veya ihracat sürecindeki lojistik maliyetlerin azaltılması gibi alanları kapsar (Acar, 2021: 22).

Türkiye'de zeytincilik sektörünün gelişiminde özellikle 2000'li yıllardan itibaren üretici örgütlenmesinin önemini vurgulamak gerekir. Üretici örgütlenmeleri, başta kooperatifler olmak üzere, çiftçilerin ürettikleri üründen en yüksek değer faydasını elde etmelerini sağlayan birliklerdir.

Bu örgütlenmeler, çiftçilerin güçlerini birleştirerek pazarlık güçlerini artırmasına, üretimlerini planlı bir şekilde gerçekleştirmelerine ve daha etkin bir pazarlama yapmalarına imkân tanır. Aynı zamanda, üretici örgütlenmeleri aracılığıyla çiftçilere eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunulabilir, teknolojik gelişmelerin takibi sağlanabilir ve üretim süreçleriyle ilgili bilgi paylaşımı gerçekleştirilebilir.

Bu yapılar, zeytin üretimindeki artışı katma değere dönüştürmek ve çiftçilerin daha sürdürülebilir ve karlı bir şekilde üretim yapmalarını sağlamak açısından büyük önem taşır. Ayrıca, üretici örgütlenmeleri, çiftçilerin sesini daha etkin bir şekilde duyurmasına ve sektörle ilgili politika belirleme süreçlerine katılımını sağlayarak sektörün genel gelişimine katkıda bulunabilir. Bu nedenle, Türkiye'deki zeytin ve zeytinyağı sektörünün geleceğinde üretici örgütlenmelerinin rolü büyük önem taşımaktadır (Mülayim, 2019: 53).

4.5.1. Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri

Türkiye’de birbirinden farklı türdeki ürünler için mevcut kooperatifler içerisinde zeytin ve zeytinyağı almak amaçlı kurulan tarım satış kooperatifleri bunların başında gelir. Tarımsal kalkınmaya hizmet eden bu kooperatifler kırsal kalkınmanın sağlanması ve ilerlemesi için en gerekli topluluklardır (Şahin vd., 2013: 21).

Türkiye’de Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri, 1935 yılında yürürlüğe giren "2834 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun" hükümlerine dayanarak kurulmuştur. Bu kooperatifler, uzun yıllar boyunca devletin idari ve mali desteğine bağımlı olmuş ve neredeyse kamu kuruluşları gibi yönetilmiştir. Ancak, bu yapının etkinliğini ve sürdürülebilirliğini artırmak amacıyla 2000 yılında "4572 Sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Bu yeni kanun, kooperatiflerin daha özerk bir yapıya kavuşmasını hedeflemiş ve birliklerin devlete olan birikmiş borçlarının tasfiyesini sağlamıştır.

4572 Sayılı Kanun çerçevesinde, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri, bağlı oldukları bakanlıkça hazırlanan "Örnek Ana Sözleşmesi’ne göre işlevlerini yerine getirmektedir. Bu düzenlemeler, kooperatiflerin ve birliklerin daha etkin, verimli ve bağımsız bir şekilde çalışmasına olanak tanımaktadır. Kooperatifler, üretici örgütlenmesinin güçlendirilmesi ve tarımsal üretimde katma değer yaratılması açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu yapılar, çiftçilerin ürettikleri zeytin ve zeytinyağını daha iyi pazarlayabilmeleri ve gelirlerini artırebilmeleri için destek sağlamaktadır (Pehlivan Gürkan, 2021: 7).

Türkiye’de zeytin ve zeytinyağı üreticilerinin birlik olarak güç kazanabilmek amacıyla örgütlenmiş ve Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri adı altında bir araya gelmişlerdir. 2020 yılı başından beri, zeytincilik sektöründe gerek sofralık zeytin gerekse zeytinyağı üretimi ve ticareti alanında faaliyetlerini yürüten iki büyük Tarım Satış Kooperatifleri Birliği bulunmaktadır. Bunlar, S.S. Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Marmarabirlik) ve S.S. Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Tariş Z. Z. Birliği)’dir (Pehlivan Gürkan, 2021: 7).

4.5.1.1. S.S. Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Tariş Z. Z. Birliği), Türkiye’nin zeytincilik sektöründe önemli bir rol oynamaktadır. Birliğin kökenleri,

1941 yılında "İzmir İncir ve Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliği'nin zeytinyağını ilgilenilen ürünler listesine almasıyla başlamıştır. 1949-1950 yıllarında bu birlik, dört ana ürün (incir, üzüm, pamuk ve zeytin) üzerinden dört ayrı tüzel kişi olarak yeniden yapılandırılmış ve böylece 1949 yılında "İzmir Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği" kurulmuştur. Birliğin adı 1987 yılında "TARİŞ Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği" olarak değiştirilmiştir (Pehlivan Gürkan, 2021: 8).

Tariş Z.Z. Birliği, yaklaşık 28 bin üretici ortağı ve 30 adet zeytin ve zeytinyağı kooperatifi ile Ege Denizi kıyılarında, ağırlıklı olarak Ege Bölgesi ve kısmen Marmara Bölgesi'nde faaliyet göstermektedir. Birlik, üyelerine çeşitli hizmetler ve destekler sunarak üretim kalitesini artırmayı ve pazarlama olanaklarını genişletmeyi amaçlamaktadır.

Birliğin ana amaçları şunlardır:

- Üretici ortaklarının ürünlerinin kalite ve değerini artırmak
- Pazarlama kanallarını geliştirmek ve genişletmek
- Üreticilere teknik, finansal ve eğitim desteği sağlamak
- Zeytin ve zeytinyağı üretiminde sürdürülebilirlik ve yenilikçiliği teşvik etmek

Tariş, bu amaçları gerçekleştirmek için çeşitli faaliyetler yürütmektedir:

- Üreticilere yüksek kaliteli fidan, gübre ve diğer tarım girdileri temin etmek
- Üretim süreçlerinde modern tarım tekniklerinin kullanımı için eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunmak
- Ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve pazarlanmasında destek sağlamak
- Üretici ortaklarının finansal ihtiyaçlarını karşılamak için kredi ve diğer finansman olanakları sunmak.

Tariş Z.Z. Birliği, zeytin ve zeytinyağı ürünlerinin dünya çapında tanıtımı ve satışı için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Ürünlerin kalitesini ve markasını koruyarak hem yerel hem de küresel pazarlarda rekabet gücünü artırmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede, birlik, ihracat faaliyetlerini de genişletmekte ve Türk zeytin ve zeytinyağının dünya pazarlarında daha fazla yer bulmasını sağlamaktadır.

Tariş Z.Z. Birliğı, Ege ve Marmara bölgelerindeki zeytin üreticileri için ekonomik ve sosyal açıdan önemli bir kuruluştur. Birlik, yerel ekonomilere katkıda bulunmakta, istihdam yaratmakta ve üreticilerin yaşam standartlarını yükseltmektedir. Ayrıca, çevre dostu üretim tekniklerini teşvik ederek, sürdürülebilir tarım uygulamalarını yaygınlaştırmaktadır.

Sonuç olarak, Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliğı, Türkiye'nin zeytin ve zeytinyağı sektöründe lider bir konumda olup, üretici ortaklarının haklarını korumak ve geliştirmek için sürekli olarak çalışmaktadır. Birlik, zeytin ve zeytinyağı üretiminde kaliteyi, verimliliği ve sürdürülebilirliği artırmaya yönelik çabalarıyla sektörde önemli bir aktör olmayı sürdürmektedir (Çetin, 2013: 189-196).

4.5.1.2. S.S. Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliğı

Marmarabirlik, tam adıyla Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliğı, Türkiye'nin zeytin ve zeytinyağı sektöründe önde gelen tarım satış kooperatifler birliğidir. 1954 yılında kurulmuş olan Marmarabirlik, ilk kuruluş aşamasında Gemlik, Mudanya ve Erdek'te kurulu olan kooperatiflerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bugün Marmarabirlik, Marmara Denizi'nin güneyinde bulunan sahil il ve ilçelerini içerisine alarak geniş bir coğrafyada faaliyet göstermektedir ve yaklaşık 30 bin üye üreticiye sahiptir (Pehlivan Gürkan, 2021: 8).

Marmarabirlik, çeşitli bölgelerdeki kooperatifleri bünyesinde barındırır. Üye kooperatifler ve kuruluş tarihleri şunlardır:

-Bursa İli:

- Gemlik Kooperatifi (1942)
- Mudanya Kooperatifi (1951)
- Orhangazi Kooperatifi (1955)
- İznik Kooperatifi (1970)

-Balıkesir İli:

- Erdek Kooperatifi (1952)
- Edincik Kooperatifi (1976)

- Marmara Adası Kooperatifi (1988)

-Tekirdağ İli:

- Mürefte Kooperatifi (1986)

Marmarabirlik'in temel amaçları ve faaliyetleri şunlardır:

- Üretici ortaklarının zeytinlerini en iyi şartlarda değerlendirerek pazarlamak.
- Üreticilere kaliteli üretim için gerekli olan girdileri sağlamak.
- Üretici ortaklarına eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunarak üretim kalitesini artırmak.
- Ürünlerin işlenmesi, depolanması ve pazarlanması süreçlerinde modern teknikler kullanmak.

Marmarabirlik, üye üreticilere ekonomik destek sağlamaktadır. Birlik, yerel ekonomilere katkıda bulunmakta, istihdam yaratmakta ve üreticilerin gelirlerini artırarak yaşam standartlarını yükseltmektedir. Aynı zamanda, çevre dostu üretim yöntemlerini teşvik ederek sürdürülebilir tarım uygulamalarını yaygınlaştırmaktadır.

Marmarabirlik, sofralık zeytin üretimi ve pazarlaması konusunda uzmanlaşmıştır. Ürünlerini hem iç pazarda hem de uluslararası pazarlarda tüketicilere sunmaktadır. Yüksek kaliteli zeytinleri ile tanınan Marmarabirlik, ihracat faaliyetleri ile Türk zeytin ve zeytinyağının dünya pazarlarında tanıtımını ve satışını artırmaktadır (Pehlivan Gürkan, 2021: 8-10).

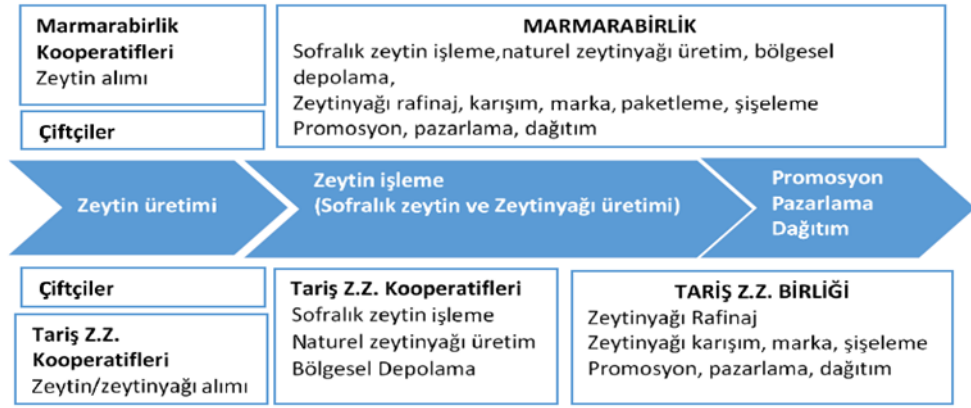
Birlik Adı	Faaliyet Konusu	Birliğin Kooperatif Sayısı	Birliklerin Ortak Sayısı
Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği	Zeytinyağı- Sofralık Zeytin	31	21.728
Marmarabirlik	Sofralık Zeytin- Zeytinyağı	8	29.649

Tablo 4.4. Türkiye’de zeytincilik sektöründe faaliyette olan birliklerin kooperatif ve ortak sayıları

Kaynak: Esnaf Koop., 2020.

Zeytin bitkisi ham olarak tüketilemeyen işlenmesi gereken bir bitkidir. Hem sofralık zeytin hem de zeytinyağı değer kazanım aşamaları üretim, işleme, paketlenme ve dolum ile pazarlama ve dağıtımdır. İşte ülkemizde faaliyet gösteren her iki tarım satış kooperatifleri birliği de üretim hariç diğer aşamalara hizmet etmektedir.

Türkiye'deki zeytin üreticileri, kooperatif ortakları olarak hasat ettikleri zeytinleri Marmarabirlik ve Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği (Tariş Z.Z. Birliği) gibi kooperatiflere satma hakkına sahiptirler. Ancak, bu satış zorunlu değildir ve çiftçiler, kooperatiflerin belirlediği alım koşulları doğrultusunda ürünlerinin tamamını veya bir kısmını bu kooperatiflere satabilirler. Marmarabirlik ve Tariş Z.Z. Birliği aynı hukuki çerçevede kurulmuş olsalar da zeytin ve zeytinyağı değer zincirinde farklı roller üstlenirler (Tablo 4.5).

Tablo 4.5. Zeytincilik Sektörünün Değer Zincirinde Marmarabirlik ve Tariş Z.Z. Birliği'nin Rollerini

Kaynak: Pehlivan Gürkan, 2021.

TARİŞ ile Marmarabirlik, Türkiye zeytincilik sektöründe önemli yer tutan, Marmara ve Ege bölgelerinde faaliyet gösteren ve kökleri genç Cumhuriyet yıllarına dayanan Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri'dir. Bu iki büyük kooperatifin yanı sıra, Güneydoğu Anadolu bölgesinde üretilen zeytin ve farklı tarımsal ürünler için faaliyette olan Güneydoğubirlik, yakın zamanda tasfiye edilerek kapatılmıştır. Günümüzde, zeytin üretiminin yapıldığı Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ana ürün olarak zeytinle ilgilenen herhangi bir kooperatif veya birlik bulunmamaktadır. Ancak, Antalya merkezli faaliyet gösteren ve başta pamuk ve narenciyeyle ilgilenen Antbirlik, kendi bölgesinde zeytin üretimi yapan kesime bu

alandan da hizmet sunmaktadır. Bu durum, bu bölgelerde zeytin üreticilerinin yeterince örgütlenemediğini ve destek alamadığını göstermektedir (Pehlivan Gürkan, 2021:16).

Antbirlik'in zeytin üreticilerine kısmen hizmet vermesi, bölgedeki zeytin üreticilerinin kooperatifleşme ve birlik oluşturma ihtiyaçlarının karşılanmasında yeterli olamamaktadır. Bu nedenle, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde zeytin üreticilerinin de Marmarabirlik ve Tariş Z.Z. Birliği gibi güçlü ve bağımsız kooperatifler altında örgütlenmesi, sektördeki rekabet gücünü ve üretim verimliliğini artırmak için önemlidir.

5. SONUÇ

Dünya genelinde zeytin alanları ve üretimi artış eğilimindedir. Zeytin, Akdeniz iklimine sahip bölgelerde özellikle yaygın olarak yetiştirilen ve dünya genelinde önemli bir tarımsal üründür. Zeytin ağacı, iklim ve toprak özellikleri bakımından belirli ekolojik koşulları gerektiren bir bitkidir. Bu nedenle dünya genelinde zeytin üretimi, özellikle Akdeniz iklim kuşağında yoğunlaşmaktadır.

Dünyada zeytinyağı tüketimi de dünya genelinde artmakta ve sağlık yararları nedeniyle birçok insan tarafından tercih edilmektedir. Türkiye de zeytincilik sektöründe söz sahibi olan ülkeler arasındadır. Türkiye'nin coğrafi konumu, Akdeniz iklimine sahip olması ve geniş zeytin alanlarına sahip olması bu potansiyeli destekleyen önemli faktörlerdir. Ancak, dünya genelinde zeytinyağı pazarında rekabet oldukça yoğundur ve diğer ülkeler de önemli üreticiler arasında yer almaktadır. Türkiye'nin uluslararası pazarda öncü konuma yükselmesi için kaliteli üretim, sürdürülebilir tarım uygulamaları, pazarlama stratejilerinin güçlendirilmesi ve ihracat potansiyelinin artırılması gibi bir dizi faktörün başarıyla yönetilmesi gerekmektedir.

Zeytinlik alanların korunması ve sürdürülebilir kullanımı konusunda yasaların ve düzenlemelerin önemi büyüktür. Zeytin ağaçları ve zeytinlik alanlar genellikle tarım kanunları veya özel zeytin kanunları gibi mevzuatlarla koruma altına alınır. Bu düzenlemeler, zeytinlik alanların tarım dışı kullanıma açılmasını kısıtlar ve sınırlar. Ancak, bazı durumlarda anlık mevzuat değişiklikleri veya özel izinlerle zeytinlik alanların tarım dışı kullanımı için izin verilebilir. Bu durum, genellikle ekonomik veya yerel yönetimlerin özel durumlarını ele almak amacıyla geçici veya istisnai düzenlemelerle gerçekleşebilir.

Türkiye'de zeytincilik faaliyetleri genellikle düşük sınıflı tarım alanlarında yoğunlaşmış durumdadır. Bu alanlar genellikle sulama olanakları sınırlı olan, tarımsal üretimin diğer sektörlerle göre daha zor olduğu bölgelerdir. Zeytin ağaçları, kuraklığa dayanıklı özellikleri sayesinde bu tür alanlarda yetiştirilmeye uygun olabilir. Ancak, iklim değişikliği gibi faktörler zeytin ağaçları için de ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Kuraklık, aşırı sıcaklar veya ani hava değişiklikleri gibi etkenler zeytin üretimini olumsuz etkileyebilir. Bu durum, zeytin ağaçlarının sürdürülebilir bir şekilde yetiştirilmesini ve korunmasını daha da önemli hale getirmektedir.

Zeytin üretim bölgelerinde hava ve toprak şartlarına uygun çeşitlerin dikilmesi büyük önem taşımaktadır. Zeytin ağaçları, genellikle Akdeniz iklimi gibi belirli iklim koşullarında ve uygun toprak tiplerinde daha iyi gelişir ve daha verimli olur. Bu nedenle, her bölgenin kendine özgü iklim ve toprak özelliklerine uygun zeytin çeşitlerinin seçilmesi ve dikilmesi gerekmektedir.

Zeytin çeşitleri arasında iklim ve toprak şartlarına uygun olanları seçmek, ağaçların sağlıklı büyümesini ve verimliliğini artırmak için kritik öneme sahiptir. Örneğin, sıcak ve kurak iklimlerde yetişen çeşitlerin sulama gereksinimleri daha düşük olabilirken, soğuk ve nemli iklimlerde yetişen çeşitlerin soğuk dayanıklılığı daha yüksek olabilir. Bu özellikler gözetilerek yapılacak olan tarımsal uygulamalar verimliliği de beraberinde getirecektir.

Zeytin üretim bölgelerinde uygun çeşit seçimi, ayrıca ürün kalitesini ve sürdürülebilirliği de etkileyebilir. Yüksek kaliteli zeytin ve zeytinyağı elde etmek için doğru çeşit seçimi, hastalıklara dayanıklılık, meyve verimliliği ve toplama kolaylığı gibi faktörler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Son yıllarda Türkiye'nin meyve veren zeytin ağacı sayısı artış eğilimindedir ancak ağaç başı verimlilik çok düşük kalmaktadır. Verimlilik artışı için çözüm yollarından biri olan ileri yaştaki zeytin ağaçlarının tazelenmesi aşamasında oluşabilecek maddi kaybın desteklenmesi ve çiftçilere destek sağlanması, zeytin üretiminde verimlilik artışı ve girdi maliyetlerinin düşmesi gibi avantajlar sağlayabilir. Bu durum hem üreticilerin hem de tüketicilerin faydasına olacak şekilde, zeytin ve zeytinyağı sektörünün sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilir.

Türkiye'de zeytinyağı üretimi yapan fabrikalarda mevcut kapasitenin tam olarak kullanılamaması en büyük sıkıntılardan biridir. Bu duruma yol açan sebeplerin başında zeytinde ürün veriminin her yıl aynı olmaması söylenebilir. Bu sorun Türkiye' de sıklıkla yaşanmaktadır.

Zeytincilik sektörün gelişmesi, ihracat yapan diğer ülkelerle rekabet edebilmeye, kullanılacak hammaddenin sürekliliğine ve aynı kalitelide devamlılığına, bu şartlarda saklanması ile mümkündür. Zeytinyağı ve sofralık zeytinlerin hatalı şekilde, yanlış koşullarda saklanması, kalitede düşmeye ve maddi kayıplara neden olabilir. Saklama ve depolama işlemleri tüketicilerin sağlığını korumak için de son derece önemlidir. Bunun için zeytin ve zeytinyağı saklanmasında dönemin şartlarına uygun lisanslı

depoculuk sisteminin geliştirilerek kullanılması önemli bir adım olabilir. Bu sayede zeytincilik sektöründe hammadde tedarik sorunu da ortadan kalkacak ve ekonomik değer kayıplarının önüne geçilecektir.

Sektördeki nihai ürün maliyetleri, hammadde fiyatlarındaki yükselme nedeniyle negatif etkilenmektedir. Hammadde fiyatlarındaki bu artış ancak mevcut yapısal sorunların çözülmesiyle aşağı yönlü hareket edebilir.

Zeytin ve zeytinyağı sektöründe üretimi artırmak, kaliteyi ve verimi artırmak ve dış piyasalarda rekabet edebilmek için teknik destekler, prim destekleri ve diğer teşviklerin etkin bir şekilde kullanılması büyük önem taşır. Bu sayede sektörün sürdürülebilirliği sağlanabilir ve üreticilerin gelir düzeyleri artırılabilir.

Zeytinin işlenme ve piyasaya sürülme amacıyla paketleme süreçlerinde de kaliteli ve devamı olan hammadde tedarikinin sorun olması, zeytin ve zeytinyağı sektöründe yaygın bir endişe kaynağıdır. Bu sorunlar, kalite ve fiyat sorunlarına neden olabilir ve özellikle ambalajlama süreçlerinde bu sorun daha da belirginleşebilir.

Türkiye zeytinyağı ihracatı yapan ülkeler arasında ilk dörtte yer almasına karşın, İspanya gibi öncü ülkelerin ihracat değerine kıyasla oldukça geride kalabilmektedir. Türkiye’de üretilen zeytinyağların ticarete konu olan hali daha çok ham yağ şeklindedir. Oysaki ihraç konusu zeytinyağının dış piyasaya ambalajlı olarak satılması ve bu sayede Türk zeytinyağının tanıtımının yapılması hedeflenmelidir. Bu alanlarda uzun vadeli programlar ve destekler sağlanarak, zeytinyağı sektörünün büyümesi, sürdürülebilirliği ve uluslararası rekabet gücü artırılabilir.

Sektörde gerekli kurallara uyularak markalı, uygun ambalajlı ve kayıtlı üreticiler artsa da halen kayıt dışı ticaret büyük bir sorundur. Zaman zaman tağşiş ile yapılan yağ satışlarında artış olmaktadır. Tağşiş, bir ürüne başka bir madde veya maddenin katılması ya da bir ürünün içeriğinin değiştirilmesi olarak tanımlanır. Bu durum hem tüketicilerin sağlığını tehdit eder hem de adil ticaretin önüne geçer.

Zeytin üreticilerinin ekim yapmaktan dolayısıyla da üretim yapmaktan vazgeçmesini ve zeytinyağı üreticilerinin diğer bitki kökenli yağların üretimine yönelmesini engellemek için üreticilere sağlanacak teşviklerin artırılması sektörün sürdürülebilirliği açısından önemli olabilir. Bu sayede en büyük problemlerden olan kayıt dışı üretimin de önüne geçilebileceği de değerlendirilmektedir.

Türkiye'de tarımsal ürünlerde sağlanan İhracat İadesi Desteği konusunda yaşanan düşük destek sorunu, gerçekten de Türk ihracatçılarının uluslararası pazarlarda rekabet güçlerini olumsuz etkilemektedir. İhracat İadesi Desteği, ihracatçılara ihracat yaptıkları ürünler için belirli bir oranda geri ödeme yapılmasını sağlayan bir teşvik mekanizmasıdır. Bu teşvik, ihracat maliyetlerini düşürerek ihracatçıların uluslararası pazarda fiyat rekabetinde daha avantajlı konuma gelmelerini sağlar.

AB ülkelerindeki İhracat İadesi Desteği, genellikle daha yüksek düzeylerde ve çeşitli tarım ürünleri için uygulanabilir. Bu durum, AB ülkelerinin tarım ürünlerinde daha rekabetçi olmalarına katkıda bulunur. Türkiye'nin bu konuda daha yakın bir seviyeye gelmesi, Türk tarım ürünlerinin uluslararası pazarda daha rekabetçi olmasını sağlayabilir.

Türkiye'de ihracatta navlun giderleri, özellikle deniz yoluyla yapılan ihracatta önemli bir maliyet unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Navlun, gemilerin yük taşımacılığı için ödedikleri ücreti ifade eder ve ihracatçılar için büyük bir maliyet kalemidir. Özellikle uzak mesafelere yapılan deniz yoluyla ihracatlarda bu maliyetler daha da artabilir. İhracatçıların rekabet gücünü artırmak ve uluslararası pazarda daha etkin bir konuma gelmelerini sağlamak için navlun desteğinin kapsadığı alanın genişletilmesi önem taşımaktadır.

Türkiye'de düşük düzeyde olan zeytinyağının tüketimini arttırmak için, zeytinyağının sağlık faydaları, lezzet, kalite ve çeşitlilik üzerine odaklanan kapsamlı bir tanıtım ve bilinçlendirme kampanyası, bu hedefe ulaşmada önemli bir adım olacaktır.

Sektörün gelişimi ve ekonomik katkısı için AB'nin zeytinyağına uyguladığı gümrük vergi oranının sıfır olması veya AB'den yapılacak zeytinyağı ithalat miktarı için verilen kotanın yükseltilmesi, dış pazara erişimde kolaylık ve rekabet üstünlüğü sağlayacaktır.

Türkiye'de zeytinyağı sektöründe son yıllarda olumlu gelişmeler yaşanmış olmasına rağmen, İspanya ve İtalya gibi öncü ülkelerle aynı seviyeye gelinebilmesi ve bu durumun ürünlerin kalitesi ile ihracatını negatif etkilediği doğru bir değerlendirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin zeytinyağı sektöründe öncü ülkelerle rekabet edebilmesi için sektördeki potansiyelin tam ve doğru kullanımı önemlidir. Sektörde hem üretici hem ihracatçı konumunda olan ülkeler hem verimi yüksek hem de kaliteli ürün üreterek piyasa lideri ülke olabilirler.

Üreticilerinin ürünlerini işleyerek daha geniş pazarlara ulaşmalarını sağlayan ve üreticilere pazarlama, satış ve dağıtım konularında destek sağlayarak ekonomik açıdan güçlenmelerine yardımcı olan en büyük iki birlik, Marmarabirlik ve Tariş'tir. Mevcut bu iki örgütlenme sayesinde hizmet verdiği coğrafyada diğer bölgelere göre sorunlar daha azdır. Örgütlenmenin yetersiz olduğu diğer bölgelerde ise sorunlar daha fazladır. Elde edilen ürünün depolama, işleme, satış gibi aşamalarında sorunlar çıkmaktadır. Bu nedenle alanında eğitim almış, konuya hâkim, tarım sektörü odaklı Kalkınma Kooperatiflerinin sayısı ve en çok da satış aşamasındaki etkililiğinin artırılması öncelikli hedef olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, F. ve Kızılaslan, N. (2019). Ege Bölgesinde Zeytin İşletmelerinin Maliyetleri ve Sorunları. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 6(4), 696-709.
- Apaydın, Y., Sağiroğlu, D., Tosun, D. ve Demirbaş, N. (2014). Türkiye’de Zeytinyağı Sanayiinin Gelişimi Açısından Zeytin Üreticilerinin Sorunları: İzmir İli Örneği. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 29(3), 207-210.
- Aktaş, E. (2008). Zeytin üretimindeki gelişmeler ve Çanakkale. *Çanakkale-Küçükkuyu Değerleri Sempozyumu*, 20 Ağustos 2008.
- Arslan, P. (1999). Zeytin-Zeytinyağı Sağlık Açısından Önemi. Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar. *Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı* Yayın No: 23, Ankara.
- Armstrong, L. (1972). The Verdiales Festival in Malanga (Spain) December 28 th 1971. *Folklore*, 83(4). 329-338.
- Atar, E. S. (2009). *Zeytin toplama platformu prototipinin geliştirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Atila, A.N. (2003). *Batı Anadolu Zeytinyağı Kültürü*, İzmir: Tarih Zeytin Kitaplığı-1.
- Barranco, D. ve Rallo, L. (2000). Olive Cultivars in Spain. *HortTechnology*, 10(1), 107-110.
- Başaran, B. ve Yılmaz, F. (2016). *Tekirdağ İli Şarköy İlçesi’nde Zeytin Üretiminin Ekonomik Analizi*, NKUBAP.00.24.AR.12.13 no.lu Proje, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- Bayramer, G. ve Tunalioglu, R. (2016). Türkiye’de Sofralık Zeytin-Zeytinyağı İhracatçılarının Sorunları ve Çözümüne Yönelik Yaklaşımlar. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 141-150.
- Bayyığıt, İ. ve Acıbuca, V. (2023). Kaliteli Zeytinyağı Üretiminde Zeytin Üreticilerinin Rolü. *International Congresses of Turkish Science and Technology Publishing*, 553-556.
- Bekçioğlu, S., Gürel, E. ve Kızılyalçın, D. A. (2014). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme: Zeytin Sektörü Uygulaması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (62), 19-36.
- Belge, M. (2001). *Tarih Boyunca Yemek Kültürü*. İstanbul: İletişim Yayıncılık A.Ş.
- Blatchly, R., Nircan-Delen, Z. ve O’hara, P. (2020). *Zeytinlikten Sofraya Zeytinyağının Hikâyesi Her Üreticinin Bilmesi Gerekenler*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Blazquez-Martinez, J. M. (1996a). The origin and expansion of Olive Cultivation in World Olive Encyclopedia. International Olive Oil Council 1996. <https://www.internationaloliveoil.org/product/world-olive-encyclopedia/>, Son Erişim Tarihi: 03.03.2024.
- Boyras, Z., Güner, B. ve Çitçi, M. D. (2010). Türkiye’nin Zeytin Ağacı Varlığı ve Zeytin Fidanı Üreticiliğine Bir Örnek Olarak Seyitoba Köyü (Saruhanlı, Manisa). *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 2(2), 67-85.
- Börklü, H. ve Top, N. (2018). Sistematiik Tasarım Yaklaşımı ile Yeni Bir Zeytin Hasat Makinesi Tasarımı. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 6(4), 659-664.
- Camps-Fabrer, H. (1996). Olive oil cultivation in North Africa in World Olive Encyclopedia, International Olive Oil Council 1996, 30-33. <https://www.internationaloliveoil.org/product/world-olive-encyclopedia/> Son Erişim Tarihi: 03.03.2024.
- Can, H. Z. ve Özer, K. B. (2018). Yaşlı Zeytin Ağaçlarında Budamanın Bitki Gaz

- Alışverişi Üzerine Etkileri. *Zeytin Bilimi Dergisi*, 8(1), 20-28.
- Cömert, M., Adıyaman, S. ve Özkaya, F. D. (2012). Yerel Halkın Zeytinyağı ile İlgili Bilgi Düzeyinin Belirlenmesi: Gölbaşı, Ankara Örneği. *Zeytin Bilimi Dergisi*, 3(1), 1-9.
- Çetin, H. (2013). *Kamu Ekonomisi Yönünden, Türkiye'de Kırsal Kalkınma Sürecinde Kooperatifçiliğin Rolü: TARIŞ Zeytin ve Zeytinyağı Birliği Örneği*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İzmir.
- Çillidağ, S. I. (2013). Table Olive Processing Technologies. In Present and future of the Mediterranean olive sector (Arcas N. (ed.), Arroyo López F.N. (ed.), Caballero J. (ed.), D'Andria R. (ed.), Fernández M. (ed.), Fernandez Escobar R. (ed.), Garrido A. (ed.), López-Miranda J. (ed.), Msallem M. (ed.), Parras M. (ed.), Rallo L. (ed.), Zanolli R. (ed.)). Options Méditerranéennes: Série A. Séminaires Méditerranéens; 106, 67-69.
- Çobanoğlu, F. ve Tunalioglu, R. (2013). Avrupa Birliği'nde Zeytinyağı Üretiminde Uzmanlaşmış Çiftlikler ile Türkiye'de Sofralık ve Yağlık Zeytin Üreten Çiftliklerin Bazı Ekonomik Göstergeler Dikkate Alınarak Karşılaştırılması. *Zeytin Bilimi Dergisi*, 4(1), 21-30.
- Çolak, F. (2021). Osmanlı Devleti'nin Son Yıllarında Anadolu'da Zeytin ve Zeytinyağı Üretim ve İhracatı (1908-1922). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(2), 627-650.
- De Barry, N. (1999). L'ABCdaire de l'huile d'Olive, Flammarion, Paris No d'édition: FA2675-05.
- Demir, C. (2024). *Gemlik Tipi Sofralık Siyah Zeytinlerde Doğallığın Araştırılması*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı, Bursa.
- Deniz, M. ve Ayaydın, A. (2014). Çine İlçesinde Zeytin Ziraatı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 111-144.
- Dinç, M. (2022). *Kaz Dağları ve Geleneksel Ekolojik Bilgi (Ed. Mehmet Ali Yolcu)*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Duman, S. (2003). Dünya Sofralık Zeytin Üretimi, Dış Ticareti ve Son Dönemdeki Gelişmeler. *02/03 Ekim 2003 Tarih Zeytinyağı Üretim Tesisleri Çiğli-İzmir*, 115.
- Duramaz, A. T. (2022). *Manisa İli Akhisar ve Saruhanlı İlçelerinde Zeytin Yetiştiriciliği Yapan Çiftçilerin Sulama Alışkanlıklarının Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarımsal Yapılar ve Sulama Anabilim Dalı, Konya.
- Dursun, Ö. ve Tuna Oran, N. (2015). *Zeytin Ağacının Mitolojisi ve Tarihi*. İzmir: Şifa Üniversitesi Yayınları.
- Doğaka (2015). TR63 Bölgesi Zeytincilik Sektör Raporu. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, https://www.dogaka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/wwwdogakagovtr_619_lz0p55es_zeytincilik-sektor-raporu-2015.pdf, Erişim Tarihi: 13.02.2024.
- Doğanay, H. ve Coşkun, O. (2020). *Tarım Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Efe, R., Soykan, A., Cürebal, İ. ve Sönmez, S. (2013). *Dünyada, Türkiye'de, Edremit Körfezi Çevresinde Zeytin ve Zeytinyağı*. İstanbul: Nadir Kitap.
- Ege İhracatçı Birlikleri (2024). 2022-2023 Üretim Sezonu Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı Rekoltesi Ulusal Resmi Tespit Heyeti Raporu. UZZK, <https://upload.eib.org.tr/UyeDuyuruSistemiEkler/2022/11/7833138720221171>

- 04952/UZZK%20Rekolte%20Raporu%202022-2023_555C6.pdf, Son Erişim Tarihi: 13.06.2024.
- Erilmez, S. ve Erkan, S. (2014). Aydın, Balıkesir ve İzmir İllerinde Zeytin Ağaçlarındaki Viral Hastalık Etmenlerinin Tanılanması ve Bulunma Durumlarının Belirlenmesi. *Bitki Koruma Bülteni*, 54(1), 45-67.
- Eryılmaz, A. (2020). *Geçmişten Günümüze Zeytin ve Zeytinyağı Dünya-Akdeniz-Türkiye*. İstanbul: Nadir Kitap.
- Freeman, C. (2003). *Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları*. (Çev. S. K. Angı). Ankara: Dost Kitabevi.
- Gaziantep Ticaret Odası (2021). İzmir Kuzey Ege Zeytincilik Sektörü İnceleme Gezisi Araştırma ve Sonuç Raporu, 7.
- Gökçeoğlu, K. ve Çimrin, K. M. (2022). Hatay Altınözü İlçesi Zeytin (*Olea Europaea* L.) Ağaçlarının Yaprak ve Toprak Örnekleri ile Beslenme Durumunun Belirlenmesi. *ISPEC Journal of Agricultural Sciences*, 6(4), 680-697.
- Göksu, Ç. (2003). *Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Zeytinyağı Sektörü*. T.C. Başbakanlık. Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi (İGEME), Ankara.
- Gürsoy, M. (2019). Importance Of Some Oil Crops In Human Nutrition. *Turkish Journal Of Agriculture-Food Science And Technology*, 7(12), 2154-2158.
- Haji-Costa, I. (1944). Some Tradional Customs Of The People Of Cyprus. *Folklore*, 55(3), 107-117.
- Haliloğlu, A., Arslan, Z. F. ve Bayram, M. S. (2023). İznik Zeytin Üreticilerinin Bitki Koruma Sorunları. *Düzce Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 38-45.
- İlgar, R. (2016). Çanakkale İlinde Zeytin Yetiştiriciliği ve Yaşanan Sorunlar. *Coğrafya Dergisi*, (32), 19-32.
- Işık, E. ve Ünal, H. (2003). Mekanik Titreşimli Zeytin Hasat Makinasının Performans Değerlerinin Belirlenmesi. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 103-110.
- İnce Erdoğan, D. ve Berber Babalık, B. (2022). Demokrat Parti Döneminde Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi (1950 – 1960). *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8(3), 798-822.
- İpekçi, A. E. (2019). *Zeytin, Taş, Yağ: Kuzey Kıbrıs’ta Zeytinyağı Değirmenleri: (Yağhaneler)*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Kacargil, S. ve Karaca, İ. (2016). İzmir’de Organik ve Konvansiyonel Zeytin Bahçelerinde Zeytin Sineği, *Bactrocera Oleae* (Gmelin) (Diptera: Tephritidae)’nin Popülasyon Değişimi. *Türkiye Entomoloji Bülteni*, 6(1), 43-51.
- Kaplan, M. ve Arıhan Karagöz, S. (2011). Antik Çağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı: Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı. VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi. 21-24 Kasım 2011.
- Kara, G. N. ve Özbaş, Z. Y. (2013). Sofralık Zeytin Üretiminde Doğal Maya Florasının Önemi. *Gıda Dergisi*, 38(6), 375-382.
- Karal, E.Z. (1988). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kumu Yayınları.
- Kelebek, H., Kesen, S., Sabbağ, Ç. ve Selli, S. (2012). Gemlik Zeytin Çeşidinden Elde Edilen Natürel Zeytinyağında Fenol Bileşiklerinin ve Antioksidan Kapasitenin Belirlenmesi. *Gıda Dergisi*, 37(3), 133-140.
- Kılıç, T. M. ve Turhan, Ş. (2023). Türkiye’nin Sofralık Zeytin İhracatı ve Değeri Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 10(2), 206-213.
- Kızılyalçın, D. (2011). *Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Zeytin Sektörü Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

- Aydın.
- Korukluoğlu, M. (2006). Hasattan Tüketime Sofralık Zeytin Teknolojisi ve Sorunları. Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Sempozyumu ve Sergisi, 436, 15-17 Eylül, İzmir.
- Kondakçı, Z. (2017). Zeytin Ağacının Gölgesinde Bursa'da Zeytin ve Zeytinyağı Kültürü. 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü.
- Küçük, H. ve Adabalı, M. M. (2024). *Beslenme Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar I. Zeytin Tarihi*. Ankara: Eğitim Yayınevi.
- Küçükkömürler, S. ve Ekmen, Z. (2007). Barışın Simgesi Zeytin ve Anadolu Kültürü. 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Ankara.
- Laleli, Y.R. (2006). Niçin ve Nasıl Zeytinyağı? Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Sempozyumu ve Sergisi. 15-17 Eylül 2006. İzmir.
- Ligvani, M. T. ve Artukoğlu, M. (2015). Sofralık Zeytin Üretimi, Pazarlaması, Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Akhisar İlçesi Örneği. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 52(2), 131-139.
- Lucas, A. R. (2005). Industrial Milling In The Ancient And Medieval Worlds, A Survey Of The Evidence For An Industrial Revolution In Medieval Europe. *Technology And Culture*, 46(1), 1-30.
- Millan, G., Arjona, J. ve Amador, L. (2014). A New Market Segment For Olive Oil: Olive Oil Tourism In Thesouth Of Spain. *Agricultural Sciences*, 5(3), 179-185.
- Murgoci, A. (1919), Customs Connected With Death And Burial Among The Roumanians. *Folklore*, 30 (2), 89-102.
- Mülayım, Z.G. (2019). *Kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Acar, N. K. (2021). *Zeytin ve Zeytinyağı Piyasa Fiyatı Oluşumunda Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesi: Muğla İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Antalya.
- Özer, T., Yılmaz, Ö. ve Öztürk, A. İ. (2020). *Her Derde Deva Mucizevi Bitki Zeytin ve Zeytinyağı Analizleri*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Özaltaş, M. (2009). Zeytin Hasat Teknikleri, Varol, N., Erten, L., Turanlı, T., (ed.) Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayın Dairesi Başkanlığı, Yayın No: 52, 235-248.
- Özçimen, D., Yücel, S. ve Tatlı, A. (2010). Zeytin Yaprağının Kullanım Alanları. *Zeytin ve Zeytinyağı Sektöründe Ortak Akıl ve Güç Birliği Toplantıları Sonuç Bildirgesi*, 154-182.
- Özdoğan, D. ve Tunalıoğlu, R. (2019). Türkiye'de Zeytinyağında Kalite ve Markalaşmanın İncelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 35-43.
- Özışık S. ve Öztürk F. (2009). Dünya'da ve Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı Sektöründe Durum Değerlendirmesi. Yaşar Üniversitesi Tarım 2015 Zeytin ve Zeytinyağı Sempozyumu, 29 Mayıs 2010 Bildiriler Kitabı, 25.
- Özilbey, N. (2014). *Zeytincilik*. İzmir: Nobel Kitabevi.
- Özkaya, M.T. (2003). Türkiye'de Zeytin Fidancılığının Durumu ve Sorunları. Türkiye 1. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri, İzmir. 24-31.
- Özkaya, F. D., Özkaya, M. T., Tunalıoğlu, R., Bayar, R., ve Tunalıoğlu, E. (2018). Anadolu'da Zeytin ve Zeytinyağılı Yemekler Rotası. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 6(Special Issue 3), 263-274.
- Özkaya, M. T., Tunalıoğlu, R. ve Eken, Ş. (2010). Türkiye Zeytinciliğinin Sorunları ve Çözüm Önerileri. *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi*, Ankara.

- Öztürk, F., Yalçın, M. ve Dıraman, H. (2009). Türkiye Zeytinyağı Ekonomisine Genel Bir Bakış. *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 4(2), 35-51.
- Pehlivan Gürkan, N. (2021). Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı Sektöründeki Tarımsal Üretici Örgütlerinin Değer Zincirindeki Rolü ve Bölgesel Kapsayıcılığı. METU-TEKPOL Bilim ve Teknoloji Politikaları Araştırma Merkezi, TEKPOL Working Paper Series, STPS-WP-21/01.
- Peker, R. (2019). *Tarihsel Süreçte Aydın’da Zeytin ve Zeytincilik*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Aydın.
- Resmî Gazete. (2017). Türk Gıda Kodeksi Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği, 17/09/2017 tarihli ve 30183 sayılı Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170917-9.htm>, Son Erişim Tarihi: 12.02.2024.
- Rodriguez, J. R. (1996). The Economics of Olive Oil: Ancient Times, in World Olive Encyclopedia, International Olive Oil Council.
- Sakar, E. ve Ünver, H. (2014). Türkiye’de Zeytin Yetiştiriciliğinin Durumu ve Ülkemizde Yapılan Bazı Seleksiyon ve Adaptasyon Çalışmaları. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 15(2), 19-25.
- Sarıyıldız, G. (2003). İstanbul Sabun Tahsisatı ve Bu Tahsisatta Sabuncu Esnafının Yükümlükleri. Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri Bildiriler, 363-373.
- Savran, M. K. ve Demirbaş, N. (2009). Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı Sektörünün Gelişimi Açısından Fidan Yetiştiriciliğinin Önemi, Sorunlar ve Öneriler. Tarım 2015 Zeytin ve Zeytinyağı Sempozyumu 29 Mayıs 2009 Bildiriler Kitabı, 163-178. Savran, M.K. ve Demirbaş, N. (2011). Türkiye’de Sofralık Zeytinde Kalite Sorunu ve Öneriler. *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 25(2), 89-99.
- Schafer-Schuchardt, H. (1996). Cultural And Artistic Expansion, In World Olive Encyclopedia, International Olive Oil Council, 21-26.
- Seçer, A. ve Emeksiz, F. (2018). Doğu Akdeniz Bölgesinde Zeytin ve Zeytinyağı Pazarlama Organizasyonun Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 34(1), 47-56.
- Soyyigit, S. ve Yavuzaslan, K. (2018). Zeytin İhracatı ve Uluslararası Piyasada Türkiye’nin Rolünün Ağ Analizi Yaklaşımı ile İncelenmesi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 18, 47-84.
- Şahin A., Cankurt M., Günden C., Miran B. ve Meral Y. (2013). Türkiye’de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde Ortak-Kooperatif İlişkileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Doğa Bilimleri Dergisi*, 16(2), 21-33.
- Şahin, O. I., Aka, A., Akpınar-Bayizit, A. ve Baltaş Minas, E. (2010). Sofralık Zeytin Üretim Tesislerinde Gıda Güvenliği Yönetim Sisteminin Uygulanması. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 24(1), 11-24.
- Şahin, S. ve Bilgin, M. (2018). Olive Tree (Olea Europaea L.) Leaf As A Waste By-Product Of Table Olive And Olive Oil Industry: A Review. *Journal Of The Science Of Food And Agriculture*, 98(4), 1271–1279.
- Esnaflık Koop (2020). 2019 Yılı Zeytin ve Zeytinyağı Raporu. T.C. Ticaret Bakanlığı, Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, <https://esnafkoop.ticaret.gov.tr/data/5d44168e13b876433065544f/2019%20Zeytinya%C4%9F%C4%B1%20Raporu.pdf>, Son Erişim Tarihi: 25.05.2024.
- Tarım Orman (2023). Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin 2022. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, Ankara.

- Zeytinyağı Sofralık Zeytin Ürün Raporu 2022-371 TEPGE.pdf (tarimormman.gov.tr), Son Erişim Tarihi: 05.02.2024.
- Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (tariszeytinyagi.com), Son Erişim Tarihi: 06.06.2024
- Temuçin, E. (1993). Türkiye'de Zeytin Yetiştirilen Alanların Sıcaklık Değişkenine Göre İncelenmesi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 7(1).
- The International Olive Council. (2023). <https://www.internationaloliveoil.org/wp-content/uploads/2022/12/IOC-Olive-Oil-Dashboard-2.html#production>, Son Erişim Tarihi: 12.05.2024.
- Toplu Yılmaz Ö. (2013). Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Zeytinyağı Politikaları ve Türkiye’nin Avrupa Birliği Zeytinyağı Politikasına Uyumu, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 19(1 ve 2), 35-44.
- Tuğrul, M. (2013). *Bursa İli Zeytin Bahçelerinde Görülen Önemli Yabancı Ot Türleri, Yoğunlukları ve Rastlanma Sıklıklarının Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bitki Koruma Anabilim Dalı, Tekirdağ.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2008). Zeytin ve Zeytinyağı ile Diğer Bitkisel Yağların Üretiminde ve Ticaretinde Yaşanan Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. 46-207.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (2020). Zeytin ve Zeytinyağı Sektör Raporu. *Zeytin_Zeytinyagi_Sektor_Raporu.pdf* (tim.org.tr), Son Erişim Tarihi: 14.02.2024.
- Uçar, H. (2015). Ayvalık Tarihinde Zeytinyağı Üretim, Depolama ve Satış Binalarının Yeri ve Önemi. *Trakya Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 15(2), 19-28.
- Uzel, N. K. U. ve Çimrin, K. M. (2020). Gaziantep İli Nizip İlçesi Zeytin Bahçelerinin Yaprak ve Toprak Örnekleri ile Beslenme Durumunun Belirlenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 23(4), 1039-1053.
- Ünsal, A. (2007). Ölmez Ağacın Peşinde Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı. Yapı Kredi Yayınları 6. Baskı, İstanbul.
- Wiesman, Z. (2009). Desert Olive Oil Cultivation, Advanced Bio Technologies. Burlington: Academic Press.
- Yılmaz, C. H. (2022). Kahramanmaraş’ta Farklı Yaşlardaki Zeytin Bahçeleri Topraklarının Verimlilik Durumlarının Değerlendirilmesi. 2nd International Congress of Engineering and Natural Sciences Studies (ICENSS-2022), May 07-09 2022. Ankara.
- Yılmaz, M. (2019). *Zeytin Üreticisi Ülkelerde Zeytin İhracatının Etkinlik Analizi: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı, Aydın.
- Zincircioğlu, N. (2018). Domat Zeytin Çeşidinde Meyve-Yaprak Besin Elementleri Değişimlerinin İncelenmesi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 55(2), 146-152.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : ÖZTÜRK EKİNCİ, Berrak
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Hacı Bayram Veli Üniversitesi / İktisat	Halen
Ön Lisans	Anadolu Üniversitesi / Marka İletişimi	2023
Lisans	Marmara Üniversitesi / İktisat	2007

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
Mart 2009- Halen	Vakıfbank	Müdür Yardımcısı

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

-

Hobiler

Kitap okumak, Fotoğraf çekmek, Gastronomi, Seyahat etmek

